

Державний науково-дослідний інститут інформатизації та моделювання економіки

ФОРМУВАННЯ РИНКОВИХ ВІДНОСИН В УКРАЇНІ

**Збірник наукових праць
№12 (259)**

Київ 2022

**Формування ринкових відносин в Україні: Збірник наукових праць
Вип. 12 (259). – К., 2022. – 99 с.**

Рекомендовано Вченою радою ДНДІМЕ

Протокол №6 від 29.11.2022 р.

Збірник статей присвячено науковим здобуткам молодих науковців – аспірантів та здобувачів наукових ступенів кандидата та доктора економічних наук. Він охоплює широкий спектр проблем із таких напрямів:

- макроекономічні аспекти сучасної економіки;
- інноваційно–інвестиційна політика;
- економічні проблеми розвитку галузей та видів економічної діяльності;
- розвиток регіональної економіки;
- соціально–трудова проблеми.

Розраховано на науковців і спеціалістів, які займаються питаннями управління економікою та вивчають теорію та практику формування ринкових відносин в Україні.

Відповідно до Наказу Міністерства освіти і науки України від 28 грудня 2019 р. № 1643 даний збірник віднесено до Переліку наукових фахових видань України, в яких можуть публікуватися результати дисертаційних робіт на здобуття наукових ступенів доктора і кандидата наук, категорія «Б».

РЕДАКЦІЙНА КОЛЕГІЯ

СТУДІНСЬКА Г.Я., доктор економічних наук (головний науковий редактор)
ХОДЖАЯН А.О доктор економічних наук, професор (заступник наукового редактора)
ПАСІЧНИК Ю.В. доктор економічних наук, професор (заступник наукового редактора)
ЗАХАРІН С.В., доктор економічних наук, с.н.с. (заступник наукового редактора)
АЛЕКСЄЄВ І.В., доктор економічних наук, професор
НЕБОТОВ П.Г., кандидат економічних наук, директор
ВАРНАЛІЙ З.С., доктор економічних наук, професор
ГУЖВА І.Ю., доктор економічних наук
ПИПА В.І., доктор економічних наук, професор
КИЗИМ М.О., доктор економічних наук, професор, член–кор НАНУ
КУЛЬПІНСЬКИЙ С.В., доктор економічних наук
КОРНЄЄВ В.В., доктор економічних наук, професор
КРАСКЕВИЧ В.Є., доктор технічних наук, професор
ЛОПУШНЯК Г.С., доктор економічних наук, професор
КИЧКО І.І., доктор економічних наук, професор
ШОСТАК Л.Б., доктор економічних наук, професор
ГАРБАР Ж.В., доктор економічних наук, доцент, професор
ЧЕРКАШИНА К.Ф., кандидат економічних наук, доцент
ІВАНОВ Є.І., кандидат економічних наук (відповідальний секретар)

МІЖНАРОДНА РЕДАКЦІЙНА РАДА

АГНЕСЬКА ДЗЮБІНСЬКА, доктор філософії, Економічний університет м. Катовіце, Польща, професор кафедри менеджменту підприємства
АДАМ САМБОРСЬКІ, доктор філософії, Економічний університет м. Катовіце Польща, кафедра менеджменту підприємства
ВІРГІНІЯ ЮРЕНІЄНЕ, професор, доктор наук, завідувач кафедри філософії та культурології, Каунаський факультет, Вільнюський університет, Литва
ГОРБОВИЙ АРТУР ЮЛІАНОВИЧ, професор, доктор технічних наук, Словацька Академія аграрних наук, член відділення економіки та менеджменту, (Словацька республіка)
ДІАНА СПУЛБЕР, доктор філософії, Університет Генуї, асистент професора кафедри філософії суспільств, м. Генуя (Італія)
ІВАН ТЕНЕВ ДМИТРОВ, професор, доктор економічних наук, Університет «проф. д-р Асен Златаров», завідувач кафедри економіки і управління, м. Бургас (Болгарія)
МІТАР ЛУТОВАЦ, професор, доктор технічних наук, Університет Уніон ім. Миколи Тесла, факультет індустріального управління, завідувач кафедри технологій, м. Белград (Сербія)
ЮРАЙ СІПКО, професор, доктор економічних наук, Словацька Академія наук, директор інституту економічних досліджень, м. Братислава (Словацька республіка)
СОФІЯ ВИШКОВСЬКА, професор, доктор наук, зав. кафедри організації і управління (факультет управління) Технологічно–природничий університет ім. Яна і Єнджея Снядецьких у Бидгощі, Бидгощ, Польща
СТЕФАН ДИРКА, доктор економічних наук, професор, Вища економічна школа, м. Катовіце, Польща, професор кафедри менеджменту і маркетингу. Міжнародний акредитор Міністерства науки і освіти Республіки Казахстан
ТОМАШ БЕРНАТ, професор, доктор наук, завідувач кафедри мікроекономіки, факультет економіки і менеджменту, Щецинський університет, Польща

Друковане періодичне видання «Формування ринкових відносин в Україні»

внесене в міжнародну базу даних періодичних видань:

ISSN 2522–1620

Key title: Formuvannâ rinkovih vidnosin v Ukraïni

Abbreviated key title: Form. rinkovih vidnosin Ukr.

Індекссування і реферування: Україніка Наукова, Джерело

Міжнародні інформаційні та наукометричні бази даних: Google Scholar, Index Copernicus International (ICI), Національна бібліотека України імені В.І. Вернадського.

Формування ринкових відносин в Україні, 2022. Свідоцтво про державну реєстрацію друкованого засобу масової інформації Серія КВ 22545–12445ПР від 20.02.2017 року

© Державний науково–дослідний інститут інформатизації та моделювання економіки, 2022

State Scientific Research Institute of Informatization and Economic Modeling

MARKET RELATIONS DEVELOPMENT IN UKRAINE

**Collection of scientific works
№12 (259)**

Kyiv 2022

**Market Relations Development in Ukraine: Collection of scientific works
Volume 12 (259). K., 2022. – 99 p.**

Recommended by the Academic Council SSRIEM

Protocol No. 6 dated November 29, 2022

The collection of articles is devoted to scientific achievements of young scientists – graduate students and candidates for scientific degrees of Ph.D and doctor of economic sciences. It covers a wide range of issues in these areas:

- Macro-economic aspects of modern economy;
- Innovation and investment policy;
- Economic issues of industries and types of economic activity development;
- Development of a regional economy;
- Social-labor problems.

Collection of works is focused on scientists and specialists dealing with economic management and those, who learn the theory and practice of market economy in Ukraine.

According to the Decree of the Ministry of Education and Science of Ukraine No. 1643 of December 28, 2019, this collection is included in the List of scientific professional editions of Ukraine in which the results of the dissertation works for obtaining the scientific degrees of doctor and candidate of sciences, category «B» can be published.

EDITORIAL BOARD

G. STUDINSKA, Doctor of Economics, (Chief Scientific Editor)
A. KHODZHAIAN, Doctor of Economics, Professor (Deputy Editor in Chief)
Y. PASICHNYK, Doctor of Economics, Professor (Deputy Editor in Chief)
S. ZAKHARIN, Doctor of Economics, Professor, Senior Researcher (Deputy Editor in Chief)
I. ALEKSEEV, Doctor of Economics, Professor
P. NEBOTOV, Candidate of Science, Director
Z. VARNALIY, Doctor of Economics, Professor
I. GUZHVA, Doctor of Economics
V. PYLA, Doctor of Economics, Professor
M. KYZYM, Doctor of Economics, Professor, member of the NASU
S. KULPINSKY, Doctor of Economics
V. KORNEEV, Doctor of Economics, Professor
V. KRASKEVICH, Doctor of Technical Sciences, Professor
H. LOPUSHNIAK, Doctor of Economics, Professor
I. KYCHKO, Doctor of Economics, Professor
L. SHOSTAK, Doctor of Economics, Professor
Z. HARBAR, Doctor of Economic Sciences, Associate Professor
K. CHERKASHYNA, Ph.D, Economic Sciences, Assistant Professor
Ye. IVANOV, Candidate of Science (Economics) (executive secretary)

INTERNATIONAL EDITORIAL BOARD

AGNESHKA DZYUBINSKAYA, Doctor of Philosophy, Economic University of Katowice, Poland, Professor of the Department of Management of the Enterprise
ADAM SAMBORSKI, Ph.D., Economic University of Katowice, Poland, Professor of the Department of Enterprise Management
VIRGINIA YURENIENE, Professor, Doctor of Science, Head of the Department of Philosophy and Culturology, Kaunas Faculty, Vilnius University, Lithuania
GORBOVY ARTHUR YULIANOVICH, Professor, Doctor of Technical Sciences, Slovak Academy of Agrarian Sciences, member of the Department of Economics and Management, (Slovakia)
DIANA SPULBER, Ph.D., University of Genoa, Assistant Professor, Department of Philosophy of Societies, Genoa (Italy)
IVAN TYNEV DMITROV, Professor, Doctor of Economics, University «Prof. Dr. Asen Zlatarov, Head of the Department of Economics and Management, Burgas (Bulgaria)
MITAR LUTOVATS, Professor, Doctor of Technical sciences, UNION UNIV. Mykola Tesla, Faculty of Industrial Management, Head of Technology Department, Belgrade (Serbia)
YURAY SIPKO, Professor, Doctor of Economics, Slovak Academy of Sciences, Director of the Institute for Economic Research, Bratislava, Slovakia)
SOFIA VISHKOVSKA, Professor, Doctor of Sciences, Head of Department of Organization and Management, UTP University of Science and Technology, Bydgoszcz, Poland
STEFAN DIRKA, Doctor of Economics, Professor, Higher Economics School in Katowice Poland, Professor of Management and Marketing Department. International accredited by the Ministry of Science and Education of the Republic of Kazakhstan
TOMASH BERNAT, Professor, Doctor of Science, Head of the Department of Microeconomics, Faculty of Economics and Management, Szczecin University, Poland

Printed periodical «Market Relations Development in Ukraine»

Included in the international database of periodicals:

ISSN 2522–1620

Key title: Formuvannâ rinkovih vidnosin v Ukraïni

Abbreviated key title: Form. rinkovih vidnosin Ukr.

Indexing and reviewing: Ukrainika Naukova, Dzherelo

International information and scientometric data base: Google Scholar, Index Copernicus International (ICI), National Library of Ukraine after V.I. Vernadskiy

Market Relations Development in Ukraine, 2022. Certificate of state registration of printed mass media Series KB 22545–12445 PR from 02.20.2017

© State Research Institute of Informatization and Economic Modeling, 2022

МАКРОЕКОНОМІЧНІ АСПЕКТИ СУЧАСНОЇ ЕКОНОМІКИ

УДК: 339.923

<https://doi.org/10.5281/zenodo.7711594>

ВАСИЛЬЧАК С. В., ПЕТРИНЯК У. Я.,
ДУБИНА М. П., СОЛОВІЙ С. Б.

Маркетингові інструменти забезпечення конкурентоспроможності бізнес структур в умовах інтеграції до ЄС

Предметом дослідження є методологічні аспекти забезпечення конкурентоспроможності бізнес структур в умовах інтеграції до ЄС.

Метою дослідження є визначення маркетингових інструментів забезпечення конкурентоспроможності бізнес структур в умовах інтеграції до ЄС.

Методи дослідження. У дослідженні застосовано сукупність наукових методів і підходів, у тому числі системний, логічний, що дозволило забезпечити концептуальну єдність дослідження.

Результати роботи. У статті обґрунтовано необхідність використання маркетингових інструментів при формуванні конкурентоспроможності бізнес структур в умовах інтеграції до ЄС.

Галузь застосування результатів. Сфера розвитку бізнес структур в умовах інтеграції до ЄС.

Висновки. Основні підсумки дослідження та його методологічні результати можна звести до формулювання: на основі проведеного аналізу розвитку підприємств туристичної галузі в умовах інтеграції до ЄС доведено, що з метою забезпечення конкурентоспроможності бізнес структур доцільне формування маркетингової концепції управління на основі сучасних маркетингових технологій та маркетингових інструментів.

Ключові слова: забезпечення конкурентоспроможності, бізнес структури, маркетингові інструменти, інтеграція.

VASYLCHAK S. V., PETRYNYAK U. Ya.,
DUBYNA M. P., SOLOVII S. B.

Marketing tools for ensuring the competitiveness of business structures in the conditions of EU integration

The subject of the study is the methodological aspects of ensuring the competitiveness of business structures in the conditions of integration into the EU.

The purpose research is the definition of marketing tools for ensuring the competitiveness of business structures in the conditions of integration into the EU.

Research methods. *The research used a set of scientific methods and approaches, including systematic and logical, which made it possible to ensure the conceptual unity of the research.*

Results of work. *The article substantiates the necessity of using marketing tools in forming the competitiveness of business structures in the conditions of EU integration.*

Field of application of results. *The sphere of development of business structures in the conditions of integration into the EU.*

Conclusions. *Conclusions. The main conclusions of the study and its methodological results can be summarized as follows: based on the analysis of the development of tourism industry enterprises in the conditions of integration into the EU, it has been proven that in order to ensure the competitiveness of business structures, it is expedient to form a marketing management concept based on modern marketing technologies and marketing tools.*

Key words: *ensuring competitiveness, business structures, marketing tools, integration.*

Постановка проблеми. Одним з найбільш важливих завдань, що стоять перед суб'єктами господарювання підприємництва, є забезпечення економічного розвитку та конкурентоспроможності. Зокрема це важливо в тих господарюючих суб'єктів, які мають проблеми із просуванням пропонованих послуг (їх реалізації) та не займаються рекламою і промоцією [1]. Необхідність забезпечення економічної ефективності діяльності бізнес-структур, їх економічного розвитку полягає у вдосконаленні маркетингових методів управління та застосування маркетингових технологій в контексті забезпечення конкурентоспроможності пропонованих ними послуг. Зокрема це важливо і набуває актуальності в умовах інтеграції до ЄС.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженню механізмів формування економічного розвитку малих підприємств на основі маркетингових інструментів присвячені праці зарубіжних: Д. Бодді, В. Бахотського, А. Вайсмана, Ф. Котлера, Ж.–Ж. Ламбена, А. Томпсона, А. Стрікленд та вітчизняних вчених: С. Васильчак, Ю. Гринів, Г. Левків, О. Галаченка, М. Суботи, Я. Петриняк та інших. Однак, в сучасних умовах певні питання механізмів формування конкурентоспроможності та на її основі економічного розвитку бізнес-структур в умовах інтеграції до ЄС залишаються далекими від вирішення, що робить актуальним потребу подальших досліджень цієї сфери.

Метою статті є дослідження механізмів формування конкурентоспроможності та на її основі економічного розвитку бізнес-структур в умовах інтеграції до ЄС.

Вклад основного матеріалу. Забезпечення стало економічного зростання на основі мобілізації й ефективного використання всього

комплексу ресурсів та умов, в умовах ринкового трансформування економіки країни, є одним із головних чинників стабільності позитивних економічних тенденцій в державі в умовах інтеграції. Серед найважливіших шляхів зміцнення економіки та ефективного використання ресурсного потенціалу регіонального розвитку особливе місце посідає забезпечення конкурентоспроможності бізнес-структур в умовах інтеграції до ЄС [2].

Сфера підприємництва є невід'ємною складовою конкурентного механізму, що надає ринковій економіці гнучкість, вирішує проблему зайнятості населення, акумулює виробничі та фінансові ресурси, забезпечує ринок споживчими товарами і послугами.

Значення підприємницької діяльності полягає передусім у тому, що економічний розвиток бізнес-структур:

- по-перше, сприяє структурним змінам у системі господарювання;
- по-друге, сприяє регіональному і ефективному використанню інвестиційних матеріальних і нематеріальних ресурсів;
- по-третє, забезпечує зайнятість трудових ресурсів і належну мотивацію до високопродуктивної праці;
- по-четверте, створює умови для розвитку новаторства, ініціативи, творчості і розвитку інтелектуальної особистості кадрового потенціалу;
- по-п'яте, створює сприятливе середовище для здорової конкуренції і завдяки цьому стає своєрідним каталізатором соціально-економічного розвитку країни, інтеграції до ЄС.

Загальновідомо, що економічний розвиток бізнес-структур у ринковій економіці – важливий фактор, що впливає на темпи економічного

зростання в країні, склад і розмір валового національного продукту [2].

Враховуючи невеликі масштаби комерційної діяльності (малий та середній бізнес), суб'єкти господарювання мобільно реагують на очікування цільових ринків та проявляють гнучкість й високу здатність швидко пристосовуватись до нових обставин, до вимог покупця, тобто до фактичного попиту на ринку.

Розвиток бізнес-структур, зокрема малого підприємництва є одним з пріоритетних у сфері економіки Львівської області, тому що виступає основним джерелом наповнення доходної частини бюджету, створення нових робочих місць, надходження інвестицій в економіку краю тощо. Львівщина має значний туристично-рекреаційний потенціал, зумовлений неповторними природними умовами, кліматом, численними пам'ятками історії і культури, звичаями. Вагому роль у розвитку туристично-рекреаційної діяльності відіграє саме підприємницький сектор, зокрема, у сфері готельно-ресторанного бізнесу.

Даний сегмент регіонального ринку послуг є найбільш динамічно розвинений і високодохідний, а, отже, перспективний для інвестицій і привабливий для підприємців [3].

Малюга Л.М., Загороднюк О.В., досліджуючи конкурентоспроможність підприємств ресторанного бізнесу в сучасних умовах, визначають такі її особливості та, відповідно, складність процесу пошуку конкурентних переваг підприємств:

– високий рівень залежності від споживчого попиту;

– для підприємств ресторанної сфери, що організовують харчування за місцем роботи і/ або навчання, максимізація прибутку не є першочерговою метою;

– за попит розосереджених контингентів споживачів за місцем роботи змагаються як підприємства ресторанного господарства, що розміщені поряд, так і підприємства, які доставляють продукцію на робочі місця за попереднім замовленням;

– залежність від трудових і просторових ресурсів; – розгалуженість і значна диференціація складу конкурентів;

– підприємства ресторанної сфери, як правило, орієнтовані на територіально обмежений ринок;

– частина підприємств ресторанного бізнесу конкурує між собою у загальноміському сегменті ринку з обслуговування туристів, ділових зустрічей, святкових заходів тощо;

– високий рівень ризику господарської діяльності тощо [4, с.243].

Львівський регіон є специфічним, в доходній частині бюджету якого надважливу роль відіграє туристична галузь. Адже до ТОП-5 лідерів за сплатою туристичного збору увійшли місто Київ та 4 області (рис. 1). Якщо порівняти найбільш престижні регіони в туристичному напрямку, а саме Львівську, Івано-Франківську та Закарпатську області, то найбільший ріст в порівнянні з аналогічним періодом в 2021 році зафіксовано у Львівській області – 193%. До бюджетів громад цього регіону надійшло 19 млн 774 тис грн. У Івано-Франківській області сума туристичного збору зросла на 76,4% і склала 9 млн 47 тис.

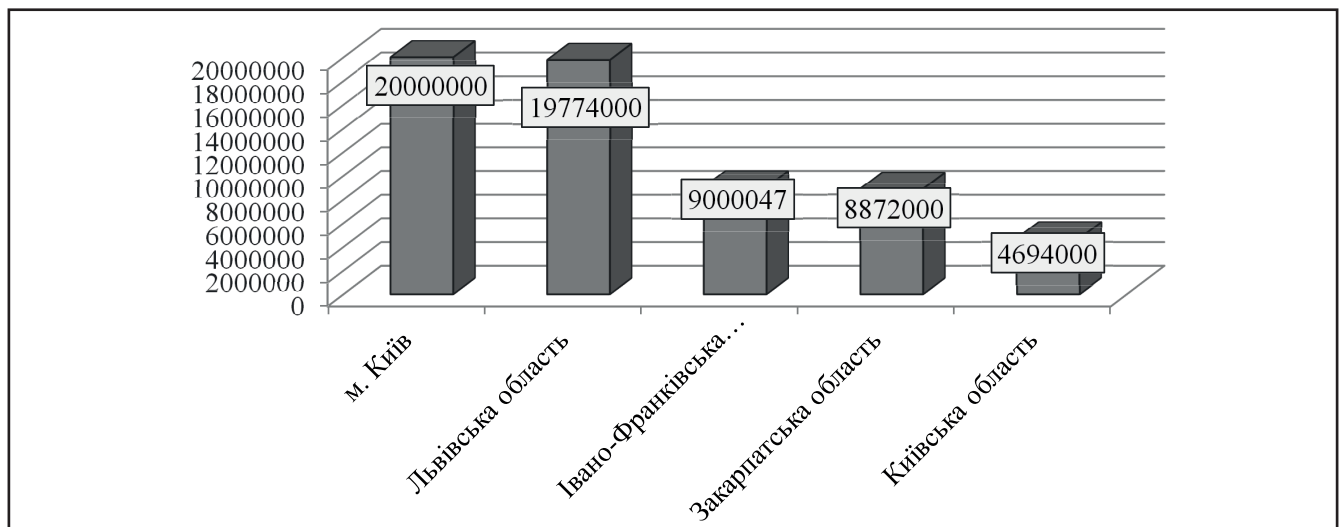

Рисунок 1. ТОП-5 лідерів за сплатою туристичного збору за перші 6 місяців поточного року, грн.

грн. Закарпатська область одержала 8 млн 872 тис. грн тур. збору, що на 144% більше ніж за аналогічний період минулого року.

З початком повномасштабної війни така туристична інфраструктура, як хостели, готелі та відпочинкові комплекси стали центром прихистку для українців, які тікають від збройної агресії. За перші місяці війни туристичні підприємства Львівщини змінила свою звичну діяльність і продовжують працювати так, щоб допомогти тим, хто прибув із гарячих точок. Одразу ж постало питання – де їх поселити та чим годувати, і тут на допомогу прийшов локальний бізнес.

«Місцеві фермери та торгові мережі почали в готелі та санаторії продукти, а Львівська ОВА утримувала рестораторів у перші дні повномасштабного вторгнення, коли вони не мали жодної фінансової підтримки. Адже люди та ВПО були забезпечені відповідними умовами для фізичного та емоційного відпочинку, відновлення сил з метою і надалі протистояти ворогу та наближати перемогу.

Окремі заклади одразу отримали міжнародну фінансову підтримку від фондів, інші ж отримали її згодом. Однією з ключових організацій, які підтримують Україну, є World Central Kitchen. У пікові дні вона забезпечувала близько 45 тисяч гарячих страв. Сьогодні ж ресторатори готують близько 15 тисяч гарячих страв. Когось заклади тимчасового розміщення приймали на благодійній основі, інші ж, хто мав фінансовий ресурс, платив за своє перебування. Перші місяці війни показали завантаженість закладів тимчасового розміщення близько 85%, в деякі періоди це було 100% і більше; залучались під поселення спільні простори та конференц-зали. Теперішня ситуація полягає у тенденції до зменшення завантаженості: у Львові зайнятість номерів становить близь-

ко 60%, у Моршині та Трускавці – близько 60–65%, у Славському – 55%. Також велику частку ВПО (внутрішньо переміщених осіб) прийняли санаторно-курортні заклади Львівщини. Вони отримують від держави відшкодування комунальних послуг, а від Львівської ОВА – відшкодування в сумі 30 грн на добу з ВПО. Велика частина турагентств та туроператорів призупинили свою діяльність, дехто розвинув інші напрями діяльності.

Попри збитки, яких зазнали туристичні підприємства України через війну, за перші шість місяців 2022 року сума туристичного збору склала 89 млн 420 тис. грн, що майже на 28,8% більше в порівнянні з аналогічним періодом 2021 року – тоді до бюджету надійшло 69 млн 453 тис. грн. (рис. 2).

Аналізуючи туристичний бізнес Львівщини, тенденція на початку року (до війни), згідно з даними туристичного збору, свідчила про приріст туристів та дохідну частину від них. Враховуючи ту ситуацію, яка склалась в нашій країні, за перше півріччя 2022 року туристичний збір склав 19 млн 774 тис. гривень, тоді як за аналогічний період 2021 року – 6 млн 756 тис. гривень, та був вищим, ніж у доковідний період у 2019 році, де становив 7 млн 743 тис. гривень (рис. 3).

Незважаючи на вище наведені показники, загалом, від початку повномасштабної війни курорти Львівщини недоотримали близько 60% свого доходу. В умовах сьогодення же велика частина персоналу, яка залучена до цих сфер у курортних містах, втрачають свої доходи та робочі місця. В зв'язку з такою ситуацією існує загроза відтоку кадрів за кордон.

З початком літнього сезону та великою кількістю ВПО відчувається приріст запитів на сімейний відпочинок, організацію активного дозвілля, відвідування рекреаційних зон. Здебільшого для цих осіб туристичні послуги є безоплатними. Іноземні

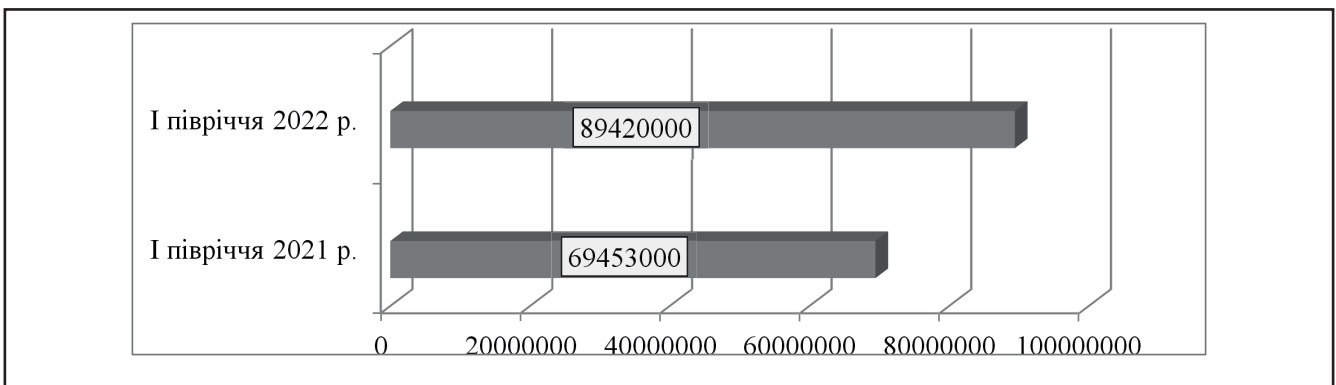

Рисунок 2. Туристичний збір в Україні за I півріччя 2021–2022рр., грн.

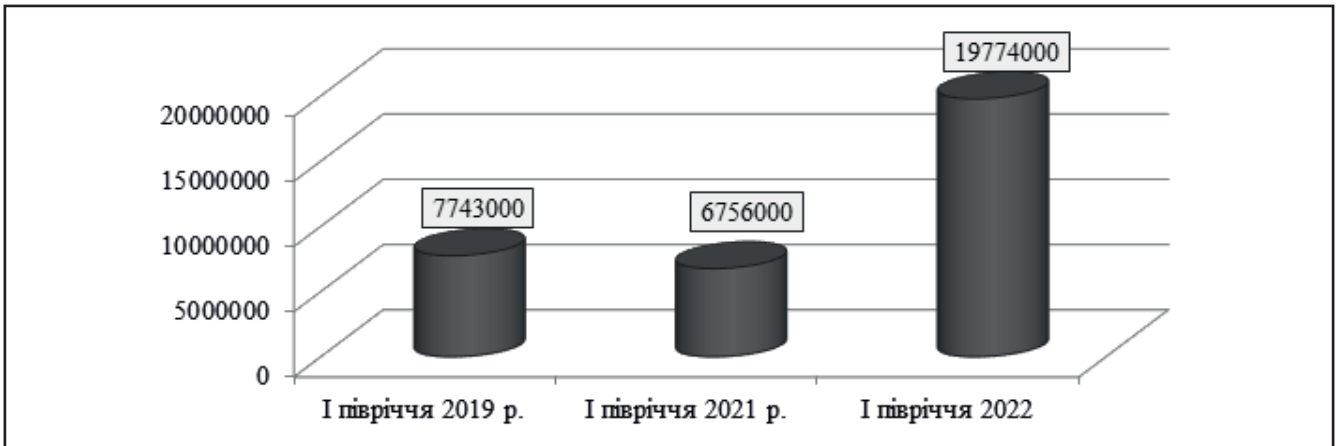

Рисунок 3. Туристичний збір у Львівській області за I півріччя 2019–2022рр., грн.

туристи ж обожнювали відвідувати санаторні заклади Трускавця, Східниці та Моршина. До війни 50% іноземних гостей відвідували туристичні заклади саме Трускавця, вони приїжджали сюди на оздоровчі та медичні процедури. Також улюбленим напрямком в іноземців був Львів, звідти вони мандрували до санаторіїв чи у Карпати.

Наразі іноземні туристи в області практично відсутні, окрім тих, які перебувають тут з робочими візитами, волонтерством та висвітленням інформації в іноземних ЗМІ. Після перемоги кількість іноземних туристів збільшиться, однак лише тоді, коли будуть розуміти, що вони у безпеці. Крім того, іноземні туристи прибудуть, коли буде авіасполучення. Вважаємо, що після пере-

моги Львівщина буде однією з бажаних дестинацій для відвідування.

На час війни, ключовою ціллю зкладів туризму є відновлення психологічного здоров'я та оздоровлення. Саме тому у червні запустили новий кемпінг європейського зразка, який вже приймає туристів зі своїми наметами. Розвивається й напрям санаторно-курортного оздоровлення з відповідними процедурами.

Не зважаючи на те, що туристичні підприємства, подекуди, призупинили свою діяльність, та попри це, ведення бізнесу в цій сфері розвивається. Так наприклад з часу війни на Львівщині зареєстровано 4620 суб'єктів господарювання, в тому числі і в туристичній галузі, зокрема в го-

Рисунок 4. Тенденції розвитку бізнес-структур у Львівській області, 2022р.

тельно–ресторанному обслуговуванню та харчовій сфері (рис. 4).

Кількість підприємств, що релокувалось у Львівську область з епіцентрів бойових дій становило 206. Це дозволило створити 4900 нових робочих місць. За галузями найбільше підприємств легкої промисловості, машинобудування й металообробки. Загальна сума інвестицій у будівництво трьох нових підприємств на Львівщині у будівельній, харчовій та логістичній галузях становить 32,5 мільйони євро. 134 місцеві та релоковані підприємства отримали фінансову допомогу на загальну суму 31 мільйон гривень у межах Програми підтримки бізнесу у Львівській області, яку розробила на період воєнного стану Львівська ОВА.

Натомість вступ до ЄС підтягне бізнес–структури туризму до ще вищого рівня. Мало того, що іноземним туристам завжди було зручно доїхати до Львівщини, вони приїжджали сюди за культурою та гостинністю.

Туристичні об'єкти Львівщини вже на шляху до синхронізації з європейськими стандартами обслуговування. Нещодавно, наприклад, один з відпочинкових комплексів Львівщини опинився серед номінантів на найкращий медичний СПА–готель. У конкурсі змагаються ще 12 комплексів з туристичними підприємствами Австрії, Швеції, Франції тощо, що засвідчує інтеграцію вітчизняного туристичного бізнесу до умов ЄС.

Величина, яка характеризує результат виробничої діяльності зумовлюється ефектом, який проявляється в зростанні прибутку, зниженні собівартості, зростанні обсягів надання послуг, тобто у зміні абсолютних показників діяльності підприємства. Такі розрахунки мають скоріше арифметичний характер, оскільки не дають можливості для порівняння різних за розмірами та видами економічної діяльності підприємств, а також залежать від темпів інфляції.

Відмічаючи переваги малого підприємництва в сфері туристичного бізнесу доцільно зупинитися на розгляді окремих недоліків, які супроводжують процес підприємницької діяльності, зокрема нестача фінансових коштів, що пов'язано з низькою долею власного капіталу і необхідністю залучення позичкових коштів; обмеженість масштабів використовуваних засобів виробництва, недостатність технічного оснащення і забезпечення сировиною порівняно з великими підприємствами; надчутливість до коливань еко-

номічної кон'юнктури та політичної ситуації, великий ступінь залежності від системи підтримки малого підприємництва; значна залежність від окремих великих замовників; слабе сегментування власної долі ринку й недостатньо міцні позиції на ньому; високий ризик та схильність до банкрутства [8; 9].

Сьогодні сучасний світ зіштовхнувся з великою і страшною в історії всього світу ситуацією, коли бізнес необхідно вести в умовах війни. Виклики сьогодення поставили перед менеджментом підприємств туристичного бізнесу цілий ряд нових завдань, таких, як необхідність підвищення ефективності виробництва, зміцнення конкурентної позиції, що неминуче пов'язано саме з їх безпекою.

Розповсюдження загрози COVID–19 та війна в Україні створили безліч нових проблем для всіх. Тому, ключовою проблемою кожного суб'єкта господарювання є активізація всіх резервів, можливостей та здібностей для збереження життєздатності свого бізнесу. Введення жорстких заходів карантину та реалії воєнного стану привели до необхідності формування нових моделей розвитку бізнес–структур туристичної сфери, відповідно адаптованих під сучасні реалії життя.

Висновки

Одними із важливих заходів покращення діяльності бізнес–структур туристичної сфери є формування маркетингової концепції управління їх розвитком, яка ґрунтується на систематичному моніторингу зовнішнього і внутрішнього середовища з метою своєчасного виявлення зачатків кризових явищ та заздалегідь вживання заходів, метою яких є підвищення ефективності та збільшення прибутковості виробництва у достатньо мінливому та конкурентному середовищі за допомогою використання функцій маркетингового управління та методів маркетингової діяльності суб'єктів господарювання, що включають комплекс взаємопов'язаних дій на основі маркетингових інструментів по дослідженню ринку, маркетингових технологій просування послуг від виробництва до споживача, визначення основних сегментів ринку, потреб та вподобань споживачів.

Список використаних джерел

1. Васильчак С.В., Лояк Л.М., Вівчарук О.М., Петриняк У.Я. Маркетингові інструменти економічного розвитку малого підприємництва Івано–Франківської облас-

ті в умовах пандемії. Формування ринкових відносин в Україні: зб. наук. праць. Київ, 2021. № 5 (240). С.74–81.

2. Васильчак С.В., Галаченко О.О. Оцінка виробничого потенціалу санаторно–курортних підприємств в розрізі туристичних регіонів. Економічний вісник ДВ–НЗ «Переяслав–Хмельницького Державного Педагогічного Університету ім. Г.Сковороди». Переяслав–Хмельницький, 2016. С.134–138.

3. Васильчак С.В., Гринів Ю.О. Забезпечення регіональної підтримки інноваційної діяльності малих підприємств як важливий аспект економічного розвитку території. Соціально–економічні проблеми сучасного періоду України: зб. наук. праць. Львів, 2016. Вип. 1(117). С.138–143.

4. Малуґа Л.М., Загороднюк О.В., Конкуреноспроможність підприємств ресторанного бізнесу. Східна Європа: економіка, бізнес та управління. 2020. Вип. 2 (25). С. 241–245.

5. Головне управління статистики у Львівській області. URL:<http://www.lvstat.gov.ua/>.

6. ЗВІТ про дослідження мікро–, малого і середнього підприємництва. URL: https://sapiens.com.ua/publications/socpol-research/135/Info%20Sapiens_CIPE_report.pdf.

1. Aleksy Kwilinski, Kazimierz Pajak, Oleksandr Halachenko, SvitlanaVasylychak, Yaroslav Pushak, Paulina Kuzior. Marketing tools for improving enterprise performance in the context of social and economic security of the state: innovative approaches to assessment. Marketing and Management of Innovations. 2019, Issue 4. pp. 172–181.

8. Лояк Л.М. Маркетингові інструменти управління розвитком підприємств ресторанного господарства курорту «Буковель». Зб. наук. праць «Формування ринкових відносин в Україні». Київ. 2020. № 6 (229). С. 122 – 128.

9. Вікалюк М. Інтернет–маркетинг – запорука ефективної стратегії управління готельно–ресторанним підприємством. Маркетингові інновації в туризмі, готельно–ресторанній, харчовій індустрії та торгівлі: матеріали Міжвузівської студентської науково–практичної конференції. Вінниця: 30 листопада 2017 року. С.45–47.

References

1. Vasylychak S.V., Loiak L.M., Vivcharuk O.M., Petryniak U.Ia. Marketynhovi instrumenty ekonomichnoho rozvytku maloho pidpriemnytstva Ivano–Frankivskoi oblasti v umovakh pandemii. Formuvannia rynkovykh vidnosyn v Ukraini:zb. nauk. prats. Kyiv, 2021. № 5 (240). S.74–81.

2. Vasylychak S.V., Halachenko O.O. Otsinka vyrobnychoho potentsialu sanatorno–kurortnykh pidpriem-

stv v rozrizi turystychnykh rehioniv. Ekonomichyi visnyk DVNZ «Pereiaslav–Khmelnyskoho Derzhavnoho Pedagogichnoho Universytetu im. H.Skovorody». Pereiaslav–Khmelnyskyi, 2016. S.134–138.

3. Vasylychak S.V., Hryniv Yu.O. Zabezpechennia rehionalnoi pidtrymky innovatsiinoi diialnosti malykh pidpriemstv yak vazhlyvyi aspekt ekonomichnoho rozvytku terytorii. Sotsialno–ekonomichni problemy suchasnoho periodu Ukrainy: zb. nauk. prats. Lviv, 2016. Vyp. 1(117). S.138–143.

4. Maluha L.M., Zahorodniuk O.V., Konkurentospromozhnist pidpriemstv restorannoho biznesu. Skhidna Yevropa: ekonomika, biznes ta upravlinnia. 2020. Vyp. 2 (25). S. 241–245.

5. Holovne upravlinnia statystyky u Lvivskii oblasti. URL:<http://www.lvstat.gov.ua/>.

6. ZVIT pro doslidzhennia mikro–, maloho i serednoho pidpriemnytstva. URL: https://sapiens.com.ua/publications/socpol-research/135/Info%20Sapiens_CIPE_report.pdf.

7. Aleksy Kwilinski, Kazimierz Pajak, Oleksandr Halachenko, SvitlanaVasylychak, Yaroslav Pushak, Paulina Kuzior. Marketing tools for improving enterprise performance in the context of social and economic security of the state: innovative approaches to assessment. Marketing and Management of Innovations. 2019, Issue 4. pp. 172–181.

8. Loiak L.M. Marketynhovi instrumenty upravlinnia rozvytkom pidpriemstv restorannoho hospodarstva kurortu «Bukovel». Zb. nauk. prats «Formuvannia rynkovykh vidnosyn v Ukraini». Kyiv. 2020. № 6 (229). S. 122 – 128.

9. 9. Vikaliuk M. Internet–marketynh – zaporuka efektyvnoi stratehii upravlinnia hotelno–restorannym pidpriemstvom. Marketynhovi innovatsii v turyzmi, hotelno–restorannii, kharchovii industrii ta torhivli: materialy Mizhvuzivskoi studentskoi naukovy–praktychnoi konferentsii. Vinnytsia: 30 lystopada 2017 roku. S.45–47.

Дані про авторів

Васильчак Світлана Василівна,

д. е. н., професор, Державний університет економіки і технологій

e–mail: VSV123@i.ua;

ORCID 0000–0001–9757–1683

Петриняк Уляна Ярославівна,

к. е. н., доцент, Дніпровський національний університет імені Олеся Гончара

e –mail: yliana1234@ukr.net

ORCID 0000–0001–6536–0152

Дубина Марія Петрівна,

к. е. н., доцент, Львівський національний університет ветеринарної медицини та біотехнологій імені С.З. Гжицького
e –mail: dubynamarichka@gmail.com
ORCID 0000–0001–6536–0152

Соловій Сергій Богданович,

к. е. н., доцент, директор ТОВ «Карпоінт Електрик»
e –mail: soloviy1977@gmail.co

Data about the authors

Svetlana Vasylychak,

Doctor of Economics, Professor, State University of Economics and Technology
e – mail:VSV123@i.ua;

Uliana Petrynyak,

PhD in Economics, associate professor, Oles Honchar Dnipro National University
e –mail: yliana1234@ukr.net

Marija Dubyna,

PhD in Economics, associate professor, Stepan Gzhytskyi National University of Veterinary Medicine and Biotechnologies
e –mail: dubynamarichka@gmail.com

Sergii Solovii,

Candidate of Economic Sciences LLC «Carpoint Electric»
e –mail: soloviy1977@gmail.co

УДК 338.22.021.1

<https://doi.org/10.5281/zenodo.7711615>

ІЛЛІЧОВ Р. В.

Модифікація державних програм підтримки промисловості в умовах воєнного стану

Предмет дослідження – реалізація державної програми надання підприємствам кредитів на інвестиційні цілі за пільговими відсотковими ставками.

Мета дослідження – обґрунтувати напрями модифікації державної політики стимулювання розвитку промисловості України на прикладі програми «Доступні кредити 5–7–9%».

Методи дослідження. Робота побудована на основі методів ретроспективного і компаративного аналізу, структурно–логічного методу і ряду загальнонаукових методів дослідження – методів аналізу, синтезу, індукції і дедукції, графічного представлення результатів тощо.

Результати дослідження. Проаналізовано цілі, критерії та сферу застосування Державної програми «Доступні кредити 5–7–9%». Розкрито особливості та результати її реалізації протягом 2020–2022 років. Окреслено перспективні напрями модифікації програми для розповсюдження її дії на великі підприємства. Обґрунтовано доцільність такої модифікації в умовах воєнного стану і повоєнної відбудови. Запропоновано ідею військово–промислового збору з експорту сировини як джерела наповнення Фонду розвитку підприємництва для розширення програми «Доступні кредити 5–7–9%».

Галузь застосування результатів. Рекомендації автора доцільно врахувати у вигляді внесення змін до Порядку надання фінансової державної підтримки суб'єктам підприємництва, затвердженого Постановою КМУ від 24 січня 2020 року № 28.

Висновки. Умови воєнного стану висувають підвищені вимоги до адаптивності державної підтримки промислового розвитку. Державна програма «Доступні кредити 5–7–9%» дала відчутні результати у стимулюванні інвестиційної діяльності малих та середніх підприємств протягом 2020–2021 рр. Високий попит на пільгове кредитування у рамках цієї програми стимулював її подальше розгортання й суттєве збільшення у масштабах фінансування з держбюджету. Втім формальне поширення програми на діяльність великих підприємств із запровадженням в країні військового стану не дало суттєвого результату, позаяк критерії програми та обсяг її фінансування з бюджету не відповідають специфіці реалізації масштабних інвестиційних проектів. Модифікація програми шляхом збільшення максимальної суми кредитів, на які вона поширюється, до 500 млн грн у поєднанні із запровадженням нового джерела наповнення ФРП у вигляді військово–промислового збору дозволить вивести її на якісно новий рівень.

Ключові слова: воєнний стан, державна програма, «Доступні кредити 5–7–9%», Фонд розвитку підприємництва, військово–промисловий збір.

Modification of state industry support programs under the martial conditions

The subject of the study is implementation of the state program of providing loans to enterprises for investment purposes at preferential interest rates.

The purpose of the article is to justify directions for modification of the state policy of stimulating industrial development in Ukraine using the example of the «Affordable loans 5–7–9%» program.

Methodology. The article is based on the methods of retrospective and comparative analysis, the structural–logical method and a number of general scientific research methods – methods of analysis, synthesis, induction and deduction, graphical presentation of results, etc.

Results. The goals, criteria and scope of the state program «Affordable loans 5–7–9%» are analyzed. The features and results of its implementation in 2020–2022 are described. Prospective directions for modification of the program to extend its effect to large enterprises are outlined. The expediency of such a modification under martial law conditions and post–war reconstruction is argued. The idea of a military–industrial levy on exports of raw materials was proposed as a source of funding for the Entrepreneurship Development Fund for the «Affordable loans 5–7–9%» expansion.

Area of application. The author's recommendations should be taken into account in the form of amendments to the Procedure for providing financial state support to business entities, approved by the Government Resolution No. 28 of January 24, 2020.

Conclusions. The martial law conditions put forward increased requirements for adaptability of state support for industrial enterprises. The state program «Affordable loans 5–7–9%» gave tangible results in stimulating the investment activity of small and medium–sized enterprises during 2020–2021. High demand for preferential loans under this program stimulated its further deployment and a significant increase in the scale of financing. However, formal extension of the program to large enterprises with introduction of martial did not give significant results, since the program's criteria and financing amounts do not correspond to the specifics of large–scale investment projects implementation. Modifying the program by increasing the maximum amount of credits it covers to UAH 500 million in combination with introduction of a new source of filling Entrepreneurship Development Fund in the form of a military–industrial levy will bring it to a qualitatively new level.

Keywords: martial law, state program, «Affordable loans 5–7–9%», Entrepreneurship Development Fund, military–industrial levy.

Постановка проблеми. Широкомасштабна воєнна агресія Росії призвела до руйнівних наслідків для вітчизняної економіки у 2022 році. Мінекономіка оцінює падіння ВВП України у 2022 р. у 30,4% [1]. Річна інфляція склала 26,6%, поряд з цим ціни на продукти харчування зросли на 34,4%, на транспорт – на 42,9% [2]. Про масштаби падіння виробництва свідчить те, що рівень безробіття підскочив з 9,9% до 28,3%. Якщо на початок 2022 року в Україні було зареєстровано 1,7 млн безробітних, то наприкінці – 2,6 млн осіб. І це при тому, що пропозиція на ринку праці була значно зменшена за рахунок осіб, що залишили країну: за попередніми оцінками їх близько 14,5 млн осіб, з яких 11,7 млн виїхали до країн ЄС. 7,7 млн українців зареєстровано в країнах Європи як одержувачів тимчасового захисту [3].

Низка потужних виробничих об'єктів були знищені внаслідок розгортання бойових дій, ще ряд призупинив свою роботу у зв'язку із перебуванням у близькості до лінії зіткнення. Тим не менше, деяким підприємствам вдалося зробити релокацію. Згідно з даними Мінекономіки, у 2022 році налічувалось 710 таких підприємств, з них 500 вже відновили діяльність. Однак урядом за рік було отримано 1796 заявок на релокацію [4], тобто більшості заявників вчасно не надано достатньої організаційної й фінансової підтримки для переміщення виробництв у віддалені від бойових дій регіони країни.

Таким чином, перед державою постає необхідність надати адекватні сучасним викликам та дієві механізми підтримки для бізнесу. Оптимальним шляхом за наявних умов тут видається модифі-

кація наявних державних програм й інструментів відповідно до специфіки проблем підприємств під час війни. Йдеться, зокрема, про державну програму «Доступні кредити 5–7–9%», що була запроваджена у лютому 2020 р. з метою підтримки малого і мікробізнесу, проте може бути оперативно адаптована під потреби великих підприємств, у тому числі для проведення релокації.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженню державних програм підтримки вітчизняного виробництва низку ґрунтовних наукових напрацювань, серед яких необхідно виокремити фахові публікації О.О. Непочатенко [5], Є.І. Іванова [6], О.Б. Саліхової [7], Д.А. Міщенко [8] і ін. Віддаючи належне доробкам цих вчених, необхідно наголосити, що обставини, які склалися внаслідок розгортання широкомасштабного вторгнення, є безпрецедентними у новітній історії України та потребують врахування специфіки виживання й відновлення національного господарства в умовах війни. Це визначає необхідність подальших досліджень.

Мета статті полягає у тому, щоб на прикладі програми «Доступні кредити 5–7–9%» обґрунтувати напрями модифікації державної політики стимулювання розвитку промисловості України.

Виклад основного матеріалу. Державна програма «Доступні кредити 5–7–9%» була запроваджена у лютому 2020 року за ініціативи Президента України та Кабінету Міністрів України для підтримки інвестиційних проектів малого і середнього бізнесу. Від початку широкомасштабного вторгнення цілями Програми визначено розвиток підприємництва через збільшення обсягів виробництва, експорту, імпортозаміщення, високотехнологічного виробництва, підвищення енергоефективності, впровадження інновацій, сприяння створенню нових робочих місць і підприємств, повернення трудових мігрантів до України.

Для реалізації зазначеної мети кредит за Програмою 5–7–9 може надаватися на інвестиційні цілі, пов'язані із провадженням господарської діяльності суб'єктом підприємництва, а також на цілі, пов'язані із здійсненням уповноваженим банком рефінансування заборгованості суб'єкта підприємництва за кредитом, наданим банком України, а саме на:

- придбання та/або модернізацію основних засобів, за винятком придбання транспортних засобів (крім тих, що будуть використовуватися в комерційних та виробничих цілях);

- придбання нежитлової нерухомості та/або земельних ділянок з метою провадження суб'єктом підприємництва господарської діяльності без права передачі такої нерухомості в платне або безоплатне користування третім особам;

- здійснення будівництва, реконструкції, ремонту в приміщеннях, у яких компанія провадить основну господарську діяльність (крім офісних приміщень), які на праві власності або користування належать компанії;

- придбання за договорами комерційної концесії (франчайзингу) прав інтелектуальної власності, пов'язаних із реалізацією інвестиційного проекту;

- фінансування оборотного капіталу за умови, коли необхідність у такому оборотному капіталі є невід'ємною частиною витрат на інвестиційний проект [9].

Максимальна сума кредиту, на які розповсюджується Програма 5–7–9, сягає 60 млн грн.

Компенсаційна процентна ставка у 5% надається підприємствам з річним доходом до 50 млн грн за умови, що інвестиційний проект забезпечить створення щонайменше 2 нових робочих місць протягом одного кварталу. За умови, якщо створення нових робочих місць не передбачено, компенсаційна ставка складе 7% (у разі створення нових робочих місць ставка знижується на 0,5 відсоткових пункти за кожне робоче місце, однак не нижче 5%). Компанії з річним доходом більше ніж 50 млн грн мають можливість одержати кредит з компенсаційною процентною ставкою у 9%.

Реалізація Програми 5–7–9 здійснюється за рахунок коштів Фонду розвитку промисловості (ФРП), що фінансується з Державного бюджету України. Поряд із цією Програмою ФРП реалізує програми «Доступна іпотека 7%» і «Доступний фінансовий лізинг 5–7–9%».

Протягом 2020–2023 рр. обсяги річного фінансування ФРП зросли з 1,5 до 16,0 млрд грн. Основні видатки Фонду у на компенсації відсоткових ставок за кредитами здійснюються для підприємств, що ведуть господарську діяльність у сільському господарстві, сфері торгівлі, промисловому секторі (табл. 1).

Загальний обсяг кредитів, виділених із залученням ФРП, протягом 2020–2022 років зріс з 17,4 млрд до 78,4 млрд грн (у понад 4,5 разів). Також збільшилася кількість схвалених заявок на державну підтримку – з 7,4 тис. до 19,5 тис. Поряд з цим видно, що масштаби діяльності ФРП

Таблиця 1. Структура та обсяги видатків Фонду на компенсації відсоткових ставок за кредитами в розрізі видів економічної діяльності, 2020–2022

Види економічної діяльності	2020		2021		2022 (I півріччя)	
	млн грн	%	млн грн	%	млн грн	%
Сільське господарство	249,2	59,7	1783,4	47,2	975,5	41,3
Торгівля	60,6	14,5	934,2	24,7	645,0	27,3
Послуги	30,4	7,3	252,4	6,7	180,9	7,6
Промисловість	62,8	15,0	670,6	17,8	454,9	19,2
Будівництво	8,9	2,1	93,3	2,5	66,8	2,8
Інші галузі	4,5	1,1	41,1	1,1	40,4	1,7
Фінансова діяльність	0,7	0,2	2,7	0,1	1,1	0,0
ВСЬОГО	417,0	100,0	3777,6	100,0	2364,6	100,0

Джерело: [10]

не покривають всього попиту бізнесу на пільгове кредитування, адже кількість поданих за рік заявок складає від 45,6 тис. до 72,9 тис. Таким чином, схвалення отримують 13–43% поданих заявок. У галузі промисловості це співвідношення ще нижче (табл. 2).

Усього з моменту старту Програми 5–7–9 суб'єкти підприємництва станом на 05.09.2022 р. отримали від уповноважених банків 46,7 тис. кредитів на загальну суму 137,8 млрд грн, з яких майже 30,0 тис. кредитів – від державних банків на загальну суму 54,3 млрд грн.

За період дії воєнного стану в Україні в рамках Програми 5–7–9 укладено 11 890 кредитних договорів на загальну суму 48,14 млрд грн, з яких:

- 0,76 млрд грн на інвестиційні цілі;
- 4,36 млрд грн як антикризові кредити;
- 4,29 млрд грн як рефінансування попередньо отриманих кредитів;

- 19,44 млрд грн кредити для сільськогосподарських товаровиробників;

- 19,26 млн грн на антивоєнні цілі [11].

Віддаючи належне наявним результатам реалізації Програми 5–7–9, доцільно модифікувати це механізм, щоб спрямувати обмежені фінансові ресурси держави на значущі напрями відбудови економіки України. Хоча після введення воєнного стану Програму 5–7–9 й було розповсюджено на великі підприємства (початково діяльність ФРП була спрямована тільки на МСП), її умови досі слабо надаються для практичного застосування крупним бізнесом. Зокрема, необхідно збільшити максимальну суму кредиту, на які розповсюджується Програма, до 500 млн грн, а також надати пріоритет підприємствам переробної промисловості порівняно з тими, що здійснюють діяльність у сферах торгівлі та послуг.

Реалізація такого сценарію потребуватиме істотного збільшення обсягу коштів у розпоряджен-

Таблиця 2. Структура виданих кредитів у рамках реалізації програм ФРП у розрізі видів економічної діяльності, 2020–2022

Види економічної діяльності	2020			2021			2022 (станом на 02.12.22)		
	Кількість заявок		Обсяг кредит., млн грн	Кількість заявок		Обсяг кредит., млн грн	Кількість заявок		Обсяг кредит., млн грн
	Подані	Схвалені		Подані	Схвалені		Подані	Схвалені	
Сільське господарство	13479	3172	9503,0	16695	7638	25776,9	21712	10798	48446,2
Торгівля	16838	1883	3105,6	27066	8293	18478,2	14233	5163	15943,4
Послуги	6625	965	2708,7	8124	3193	11255,3	3768	1530	8723,9
Промисловість	11718	1016	1370,1	13904	3283	5101,4	5002	1564	3189,9
Будівництво	3207	197	350,6	3178	682	1858,0	654	215	1339,1
Інші галузі	4892	195	323,6	3883	555	1147,0	255	285	793,8
Фінансова діяльність	52	8	23,4	38	5	38,6	8	0	0,8
ВСЬОГО	56811	7436	17385,0	72888	23649	63655,4	45632	19555	78437,1

Джерело: [10]

Таблиця 3. Топ-10 сировинних товарних груп в українському експорті, 2018–2021

Код HS6	Товарна група	Од. виміру	2018	2019	2020	2021
1005 90	Кукурудза	\$ млн	3496,7	5209,7	4871,7	5837,3
		тис. т	21436,2	32340,8	27944,6	24531,8
1001 99	Пшениця	\$ млн	2994,0	3655,2	3589,8	4712,8
		тис. т	16316,8	20004,4	18035,1	19352,9
1003 90	Ячмінь	\$ млн	681,9	710,1	877,6	1173,0
		тис. т	3597,5	4143,4	5046,3	5344,6
1201 90	Соеві боби	\$ млн	831,2	1166,4	690,4	621,4
		тис. т	2241,0	374,0	1789,1	1144,7
1205 10	Насіння ріпаку	\$ млн	1010,9	1282,4	1007,1	1359,0
		тис. т	2440,6	3159,1	2382,5	2328,3
2601 11	Руди і концентрати залізні, неагломеровані	\$ млн	1258,0	1774,3	2542,2	3853,0
		тис. т	21207,1	24850,8	–	29250,9
2601 12	Руди і концентрати залізні, агломеровані	\$ млн	1611,1	1623,5	1697,1	2957,7
		тис. т	15698,3	15051,1	–	15812,5
2508 30	Глина вогнетривка	\$ млн	237,1	219,6	187,8	284,7
		тис. т	5533,7	4823,4	–	5952,4
2507 00	Каолін та інші глини каолінові	\$ млн	57,8	58,1	48,7	66,0
		тис. т	948,5	932,6	774,0	1019,4
2614 00	Руди та концентрати титанові	\$ млн	125,7	154,5	140,2	159,1
		тис. т	599,5	620,9	538,7	549,4
ВСЬОГО		\$ млн	12304,3	15853,9	15652,7	21024,0
		тис. т	90019,0	106300,5	101235,5	105286,9

Джерело: [12]

ні ФРП. Для цього доцільним вбачається запровадити 3-відсотковий військово-промисловий збір з експорту сировини (зернових і олійних культур, залізних руд, мінеральних ресурсів тощо).

У системі міжнародного поділу праці (МПП) Україна протягом останніх десятиріч зайняла роль експортера сировини і продукції первинної обробки в обмін на імпорт високотехнологічних засобів виробництва та готової продукції. Протягом 2001–2021 років вітчизняний експорт сировини без найменшого рівня обробки (металеві руди, мінеральні ресурси, зернові та олійні культури) зріс майже учетверо – з 27,0 до 105,3 млрд т. У вартісному вираженні експорт відповідних товарів у 2001 році склав лише \$944,8 млн (5,8% від загального обсягу), а за підсумками 2021 року сягнув понад \$21,0 млрд, що склало 30,9% від загального експорту товарів. (табл. 3).

Отже, з огляду на наявні обсяги експорту сировинної продукції, запровадження військово-промислового збору забезпечить Україні близько \$525 млн (до 19,2 млрд грн) додаткових надходжень до державного бюджету на рік, що становить 17,3% від податкових надходжень до державного бюджету України у 2021 р. Спряму-

вання цих коштів до ФРП дозволить збільшити обсяг його фінансування в 2,2 рази.

Отримані від військово-промислового збору кошти можуть бути спрямовані на відновлення енергетичної системи, будівництво інженерних мереж для підприємств переробної промисловості (у тому числі в рамках індустріальних парків), фінансування програми часткової компенсації вартості сільськогосподарської техніки українського виробництва тощо.

Висновки

Умови воєнного стану висувають підвищені вимоги до адаптивності державної підтримки промислового розвитку. Державна програма «Доступні кредити 5–7–9%» дала відчутні результати у стимулюванні інвестиційної діяльності малих та середніх підприємств протягом 2020–2021 рр. Високий попит на пільгове кредитування у рамках цієї програми стимулював її подальше розгортання й суттєве збільшення у масштабах фінансування з держбюджету. Втім формальне поширення програми на діяльність великих підприємств із запровадженням в країні військового стану не дало суттєвого резуль-

тату, позаяк критерії програми та обсяг її фінансування з бюджету не відповідають специфіці реалізації масштабних інвестиційних проектів. Модифікація програми шляхом збільшення максимальної суми кредитів, на які вона поширюється, до 500 млн грн у поєднанні із запровадженням нового джерела наповнення ФРП у вигляді військово-промислового збору дозволить вивести її на якісно новий рівень.

Список використаних джерел

1. Мінекономіки попередньо оцінює падіння ВВП в 2022 році на рівні 30,4%. URL: <https://www.me.gov.ua/News/Detail?lang=uk-UA&id=4470bafb-5243-4cb2-a573-5ba15d9c8107&title=MinekonomikiPoperedno>
2. Індекси цін у 2022 році: експрес-випуск / Державна служба статистики України. URL: <https://ukrstat.gov.ua/express/expr2023/01/01.pdf>
3. Омбудсмен розповів, скільки українців виїхало за кордон із 24 лютого / Аналітичний портал «Слово і діло». URL: <https://www.slovoidilo.ua/2022/12/01/novyna/polityka/ombudsmen-rozpoviv-skilky-ukrayincziv-vyixalo-kordon-24-lyutoho>
4. Роботу поновили вже 500 релокованих підприємств / УКРІНФОРМ. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-economy/3552215-robotu-ponovili-vze-500-relokovanih-pidpriemstv.html>
5. Непочатенко О.О., Бечко П.К., Лиса Н.В., Пташник С.А. Податкове стимулювання промислового виробництва в системі державної фінансової підтримки. Збірник наукових праць УНУС: Економічні науки. 2021. Вип. 98. С. 110–123.
6. Іванов Є.І. Диверсифікація зовнішньої торгівлі та економічне зростання: монографія. Київ: Видавничий дім «Кондор», 2021. 276 с.
7. Саліхова О.Б., Крехівський О.В. Новий механізм державної підтримки технологічних інновацій для розвитку промисловості. Статистика України. 2018. № 2. С. 30–35.
8. Міщенко Д.А., Міщенко Л.О., Холешня Д.О. Державна фінансова підтримка розвитку промисловості України як метод подолання фінансової кризи. Економіка та держава. 2017. № 11. С. 15–20.
9. Про надання фінансової державної підтримки / Постанова КМУ від 24 січня 2020 р. № 28. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/28-2020-%D0%BF#Text>
10. Річна фінансова звітність Фонду розвитку підприємництва, 2020–2022. URL: <https://bdf.gov.ua/uk/zvitnist>

11. Мінфін: За час дії воєнного стану в межах Державної програми «Доступні кредити 5–7–9%» видано 11 890 пільгових кредитів на 48,14 млрд грн / Урядовий портал. URL: <https://www.kmu.gov.ua/news/minfin-za-chas-dii-voiennoho-stanu-v-mezhakh-derzhavnoi-prohramy-dostupni-kredyty-5-7-9-vydano-11-890-pilhoviykh-kredytiv-na-4814-mlrd-hrn>

12. World Integrated Trade Solutions – UNCOMTRADE by product / World Bank. URL: <http://wits.worldbank.org/WITS/WITS/Default-A.aspx?Page=Default>

References

1. Minekonomiky poperedno otsiniuiie padinnia VVP v 2022 rotsi na rivni 30,4% [The Ministry of Economy preliminarily estimates the drop in GDP in 2022 by 30.4%]. Retrieved from: <https://www.me.gov.ua/News/Detail?lang=uk-UA&id=4470bafb-5243-4cb2-a573-5ba15d9c8107&title=MinekonomikiPoperedno>
2. SSSU (2022). Indeksy tsin u 2022 rotsi: ekspres-vypusk [Price indices in 2022: express issue]. Retrieved from: <https://ukrstat.gov.ua/express/expr2023/01/01.pdf>
3. Slovo i dilo (2022). Ombudsmen rozpoviv, skilky ukraintsiv vyikhalo za kordon iz 24 liutoho [The Ombudsman told how many Ukrainians have gone abroad since February 24]. Retrieved from: <https://www.slovoidilo.ua/2022/12/01/novyna/polityka/ombudsmen-rozpoviv-skilky-ukrayincziv-vyixalo-kordon-24-lyutoho>
4. UKRINFORM (2022). Robotu ponovyly vzhe 500 relokovanykh pidpriemstv [500 relocated enterprises have already resumed work]. Retrieved from: <https://www.ukrinform.ua/rubric-economy/3552215-robotu-ponovili-vze-500-relokovanih-pidpriemstv.html>
5. Nepochatenko O.O., Bechko P.K., Lysa N.V., Ptashnyk S.A. (2021). Podatkove stymuliuvannia promyslovoho vyrobnytstva v systemi derzhavnoi finansovoi pidtrymky [Tax stimulation of industrial production in the system of state financial support]. Zbirnyk naukovykh prats UNUS: Ekonomichni nauky. Issue 98. P. 110–123.
6. Ivanov Ye.I. (2021). Dyversyfikatsiia zovnishnoi torhivli ta ekonomichne zrostannia [Diversification of foreign trade and economic growth: monograph]. Kyiv: «Condor» Publishing House.
7. Salikhova O.B., Krekhivskiy O.V. (2018). Novyi mekhanizm derzhavnoi pidtrymky tekhnolohichnykh innovatsii dlia rozvytku promyslovosti [A new mechanism of state support for technological innovations for the development of industry]. Statystyka Ukrainy. № 2. P. 30–35.
8. Mishchenko D.A., Mishchenko L.O., Kholoshnia D.O. (2017) Derzhavna finansova pidtrymka rozvytku promyslovosti Ukrainy yak metod podolannia finansovoi kry-

zy [State financial support for the development of Ukrainian industry as a method of overcoming the financial crisis]. *Ekonomika ta derzhava*. № 11. P. 15–20.

9. On provision of financial state support / Resolution of the Government of January 24, 2020 No. 28. Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/28-2020-%DO%BF#Text>

10. Annual financial reports of the Entrepreneurship Development Fund, 2020–2022. Retrieved from: <https://bdf.gov.ua/uk/zvitnist>

11. Minfin: Za chas dii voiennoho stanu v mezhakh Derzhavnoi prohramy «Dostupni kredyty 5–7–9%» vydano 11 890 pilhovykh kredytiv na 48,14 mlrd hrn [Ministry of Finance: 11,890 concessional loans worth UAH 48.14 billion were issued during the period of martial law within the framework of the State Program «Affordable Loans 5–7–9%»]. Retrieved from: <https://www.kmu.gov.ua/news/minfin-za-chas-dii-voiennoho-stanu-v-mezhakh-derzhavnoi-prohramy-dostupni-kre->

dyty-5-7-9-vydano-11-890-pilhovykh-kredytiv-na-4814-mlrd-hrn

12. World Bank (2022). World Integrated Trade Solutions – UN COMTRADE by product. Retrieved from: <http://wits.worldbank.org/WITS/WITS/Default-Aspx?Page=Default>

Дані про автора

Іллічов Руслан Володимирович,

аспірант відділу аналізу і прогнозування міжнародної торгівлі Державного науково-дослідного інституту інформатизації та моделювання економіки.

e-mail: ruslan@fru.org.ua

Information about the author

Ruslan Illichov,

Postgraduate student of International Trade Analysis and Forecasting Department of State Research Institute for Informatization and Economic Modeling

e-mail: ruslan@fru.org.ua

УДК 330.47:005.311.121:330.101.541:330.341.1

<https://doi.org/10.5281/zenodo.7711632>

КОЛОДІЙЧУК А. В.

Статистичні системи оцінки адміністративного потенціалу інформатизації на макроекономічному рівні

Предметом дослідження є статистичні системи оцінки адміністративного потенціалу інформатизації на макроекономічному рівні.

Метою дослідження є дослідити і узагальнити методичні прийоми побудови статистичних систем оцінки адміністративного потенціалу інформатизації на макроекономічному рівні.

Методи дослідження. У роботі використані діалектичний метод наукового пізнання, метод аналізу і синтезу, статистичний метод, метод узагальнення даних.

Результати роботи. У статті розглянуто і охарактеризовано статистичні системи оцінки адміністративного потенціалу впровадження інформаційно-комунікаційних технологій в національній економіці. Проведено результативно-кількісний аналіз адміністративного потенціалу впровадження ІКТ, який базується на окресленні і кореляційному зіставленні ряду показників, що найбільш наочно й ефективно відображають результати діяльності адміністративної інфраструктури, описаної в процесі структурно-якісного аналізу.

Висновки. Дослідженням статистично доведено, що поширення Інтернету сприяє росту валового регіонального продукту. Це пов'язано, в першу чергу, з ростом продуктивності праці через більш ефективну організацію робочого процесу на багатьох робочих місцях, фіскальних відрахувань до бюджетів частини доходів Інтернет-провайдерів, тощо. З фактографічного матеріалу та виявлених тенденцій розвитку ІКТ-сектору України та зіставлення його нинішніх позицій з аналогічними секторами інших держав можна зробити висновок, що наша країна має достатньо значний потенціал для активізування цілого ряду напрямків інформатизації та комунікатизації національної економіки, проте за певними параметрами відстає не лише від провідних країн світу, але й від середньорозвинутих держав, що потребує на макрорівні вибудовування і втілення в життя стратегічної інформаційної політики для виходу з цієї ситуації. Необхідно враховувати, що геоінформаційний простір дуже динамічний, і тому потрібно мати на увазі можливі зміни на світовому

ринку ІКТ, з чого випливає, що необхідно розвивати і впроваджувати в макроекономічний механізм перспективні технології ІКТ.

Ключові слова: адміністративний потенціал, інформатизація, макроекономіка, технології, інформація, Інтернет, статистика, структурно-якісний аналіз, прогноз, сервіс.

KOLODIYCHUK A. V.

Statistical systems for assessing the administrative potential of informatization at the macroeconomic level

The subject of the study is statistical systems for assessing the administrative potential of informatization at the macroeconomic level.

The purpose of the study is to investigate and generalize methodological techniques for building statistical systems for assessing the administrative potential of informatization at the macroeconomic level.

Research methods. The work uses the dialectical method of scientific knowledge, the method of analysis and synthesis, the statistical method, and the method of summarizing data.

Work results. The paper examines and characterizes statistical systems for assessing the administrative potential of implementing information and communication technologies in the national economy. A result-quantitative analysis of the administrative potential of ICT implementations was conducted, which is based on the outline and correlation comparison of a number of indicators that most clearly and effectively reflect the results of the administrative infrastructure activity described in the process of structural-qualitative analysis.

Conclusions. Research has statistically proven that the spread of the Internet contributes to the growth of the gross regional product. This is primarily due to the increase in labor productivity due to a more efficient organization of the work process at many workplaces, fiscal deductions to the budgets of a part of the income of Internet providers, etc. From the factual material and the identified trends in the development of the ICT sector of Ukraine and a comparison of its current positions with similar sectors of other countries, it can be concluded that our country has a sufficiently significant potential to activate a number of directions of informatization and communication of the national economy, but in certain parameters it lags behind not only from the world's leading countries, but also from medium-developed countries, which requires the development and implementation of a strategic information policy at the macro level in order to get out of this situation. It is necessary to take into account that the geo-information space is very dynamic, and therefore it is necessary to keep in mind possible changes in the global ICT market, from which it follows that it is necessary to develop and introduce promising ICT technologies into the macroeconomic mechanism.

Keywords: administrative potential, informatization, macroeconomics, technologies, information, Internet, statistics, structural and qualitative analysis, forecast, service.

Постановка проблеми. Вивчення інформаційно-адміністративного потенціалу повинно базуватися на наявності та можливостях управління сферою ІКТ центральних та регіональних органів виконавчої влади відповідного профілю. Передусім це Державне агентство з питань електронного урядування. Проте значну і перманентно важливу складову потенціалу несуть саме регіональні підрозділи виконавчої влади відповідного профілювання, діяльність котрих на сьогоднішній день залишається на не належному рівні (через відсутність мотивації, правильної інвестиційної стратегії, дефіциту державного фінансування, зв'язків з громадськістю), що і по-

яснює такі диспропорції у ІКТ-розвитку між столицею і найбільшими містами, з одного боку, й периферію з іншого.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Адміністративно-територіальна статистика розвинута не повною мірою, з економічної точки зору недостатня увага їй приділяється. Це пов'язано з динамічністю адміністративних реформ, переважно правовим характером цього розділу статистики. Соціальні аспекти адміністративно-територіальної статистики, різні аспекти, форми і зарубіжні зразки взаємодії держави і бізнесу, досліджували такі вчені, як: Ю. Бажал, Ф. Гальтон, Ж. Гласс, М. Дороніна, Б. Еверіт, Г. Заболот-

ний, А. Зорська, М. Кендал, В. Коровій, Р. Кулініч, Є. Курячий, Б. Ліберська, П. Мартинюк, Ю. Ряснянський, А. Ступницький, Л. Удотова, А. Яриновський та ін. Однак, питання вивчення статистичних систем оцінки адміністративного потенціалу впровадження інформаційно-комунікаційних технологій на макрорівні залишаються недостатньо розглянутими і тому потребують подальшого вивчення.

Мета статті – дослідити і узагальнити методичні прийоми побудови статистичних систем оцінки адміністративного потенціалу інформатизації на макроекономічному рівні.

Виклад основного матеріалу. Провівши аналіз діяльності обласних державних адміністрацій, ми склали перелік їх структурних підрозділів, що здійснюють впровадження ІКТ в самих адміністраціях. Він наведений у табл. 1.

Структурно-функціональний огляд органів державної влади на місцях показав (табл. 1), що у шести регіонах (Львівській, Запорізькій, Сумській, Дніпропетровській і Закарпатській ОДА та у Київській МДА) з 25 (24%) апаратні відділи інформаційної підтримки їх діяльності відсутні.

Що ж до адміністративних ІКТ-структур, сфера діяльності яких макроекономічне середовище,

то лише у Київській МДА функціонує Департамент інформаційно-комунікаційних технологій, яке займається інтрузивними процесами в межах міста Києва. Натомість, майже у кожній обласній державній адміністрації функціонують департаменти інформаційної діяльності та комунікацій з громадськістю. Їх типові функції наступні: аналітично-моніторингова, прогностична, виборчо-організаційна, рекламно-моніторингова, суспільно-комунікаційна, політично-координаційна, інформаційно-сервісна, консультаційна і т.д. Як бачимо, серед них відсутні інтрузивні функції з питань ІКТ.

На нашу думку, переходячи до результативно-кількісного аналізу адміністративного потенціалу впровадження ІКТ, необхідно в першу чергу наголосити, що стрижнем такого аналізу є окреслення і кореляційне зіставлення ряду показників (таблиця 2), які найбільш яскраво й ефективно відображають результати діяльності адміністративної інфраструктури, описаної в процесі структурно-якісного аналізу.

Коефіцієнт еластичності характеризує відносний ефект факторного впливу, тобто демонструє, на скільки відсотків в середньому відбудеться зміна результативної ознаки у при зміні фактор-

Таблиця 1. Перелік апаратних регіональних спеціалізованих підрозділів з управління процесами впровадження ІКТ в адміністративну діяльність *

ОДА / МДА	Назва підрозділу
Волинська ОДА	Відділ інформаційних технологій
Тернопільська ОДА	Відділ інформаційно-комп'ютерного забезпечення
Чернівецька ОДА	Управління організаційної роботи та інформаційних технологій
Чернівецька ОДА	Відділ інформаційних технологій управління організаційної роботи та інформаційних технологій
Житомирська ОДА	Відділ інформаційних технологій
Рівненська ОДА	Відділ інформаційно-комп'ютерного забезпечення
Вінницька ОДА	Управління інформаційних технологій
Хмельницька ОДА	Відділ інформаційно-комп'ютерного забезпечення
Черкаська ОДА	Сектор інформаційно-технічного забезпечення
Івано-Франківська ОДА	Відділ інформаційно-комп'ютерного забезпечення
Київська ОДА	Відділ інформаційно-комп'ютерного забезпечення
Кіровоградська ОДА	Відділ забезпечення інформаційних систем і технологій
Одеська ОДА	Управління комунікацій та інформаційної політики
Миколаївська ОДА	Відділ комп'ютерного та господарського забезпечення
Херсонська ОДА	Відділ інформаційних технологій
Чернігівська ОДА	Відділ інформаційно-комп'ютерного забезпечення
Полтавська ОДА	Відділ інформаційно-комп'ютерного забезпечення
Харківська ОДА	Відділ інформаційно-комп'ютерного та документального забезпечення
Донецька ОВЦА	Відділ інформаційно-комп'ютерного забезпечення
Луганська ОВЦА	Відділ інформаційно-комп'ютерного забезпечення

* складено автором станом на 01.06.2017

Таблиця 2. Показники валового регіонального продукту та поширення Інтернету в регіонах України (первинна таблиця даних)

№	Регіон	Факторна ознака x	Результуюча ознака y	x^2	xy
		Чисельність абонентів мережі Інтернет в Україні, млн. користувачів	Валовий регіональний продукт (у фактичних цінах), млн. грн.		
1	Автономна Республіка Крим	0,139	46393	0,019321	6448,627
2	Вінницька	0,0924	36191	0,00853776	3344,0484
3	Волинська	0,0651	20622	0,00423801	1342,4922
4	Дніпропетровська	0,2491	152905	0,06205081	38088,6355
5	Донецька	0,3871	164926	0,14984641	63842,8546
6	Житомирська	0,054	25676	0,002916	1386,504
7	Закарпатська	0,0544	21400	0,00295936	1164,16
8	Запорізька	0,1506	54352	0,02268036	8185,4112
9	Івано–Франківська	0,0572	33196	0,00327184	1898,8112
10	Київська (без м. Київ)	0,1008	68931	0,01016064	6948,2448
11	Кіровоградська	0,0506	25313	0,00256036	1280,8378
12	Луганська	0,1282	55108	0,01643524	7064,8456
13	Львівська	0,2385	63329	0,05688225	15103,9665
14	Миколаївська	0,0955	32030	0,00912025	3058,865
15	Одеська	1,3574	69760	1,84253476	94692,224
16	Полтавська	0,0929	58464	0,00863041	5431,3056
17	Рівненська	0,0494	22004	0,00244036	1086,9976
18	Сумська	0,0613	26765	0,00375769	1640,6945
19	Тернопільська	0,0821	18085	0,00674041	1484,7785
20	Харківська	0,1826	85315	0,03334276	15578,519
21	Херсонська	0,0689	20767	0,00474721	1430,8463
22	Хмельницька	0,0713	26426	0,00508369	1884,1738
23	Черкаська	0,0667	33087	0,00444889	2206,9029
24	Чернівецька	0,0536	13757	0,00287296	737,3752
25	Чернігівська	0,0804	24237	0,00646416	1948,6548
26	м. Київ	1,9063	312552	3,63397969	595817,8776
27	м. Севастополь	0,022	11066	0,000484	243,452
Сума		5,9574	1522657	5,92602328	883098,6536

* складено автором

n=27	a1	a0
	119230.149	29774.532

Коефіцієнт еластичності	0.46648830935
-------------------------	---------------

ної ознаки x на 1%. В нашому випадку робимо висновок, що зі зростанням чисельності абонентів Всесвітньої мережі в українських регіонах на 1%, сумарний рівень валового регіонального продукту зросте на 0,46648830935%. Таким чином, як показало наше дослідження, поширення Інтернету сприяє росту валового регіонального продукту. Це пов'язано, в першу чергу, з ростом продуктивності праці через більш ефективну організацію робочого процесу на багатьох робочих

місцях, фіскальних відрахувань до бюджетів частини доходів Інтернет–провайдерів тощо.

Висновки

Дослідженням статистично доведено, що поширення Інтернету сприяє росту валового регіонального продукту. Це пов'язано, в першу чергу, з ростом продуктивності праці через більш ефективну організацію робочого процесу на багатьох робочих місцях, фіскальних відрахувань до бюджету

тів частини доходів Інтернет–провайдерів тощо. З фактографічного матеріалу та виявлених тенденцій розвитку ІКТ–сектору України та зіставлення його нинішніх позицій з аналогічними секторами інших держав можна зробити висновок, що наша країна має достатньо значний потенціал для активізування цілого ряду напрямків інформатизації та комунікатизації національної економіки, проте за певними параметрами відстає не лише від провідних країн світу, але й від середньорозвинятих держав, що потребує на макрорівні вибудовування і втілення в життя стратегічної інформаційної політики для виходу з цієї ситуації. Необхідно враховувати, що геоінформаційний простір дуже динамічний, і тому потрібно мати на увазі можливі зміни на світовому ринку ІКТ, з чого випливає, що необхідно розвивати і впроваджувати в макроекономічний механізм перспективні технології ІКТ.

Список використаних джерел

1. Бикова В. Г., Курячий Є. В., Ряснянський Ю. М. Інноваційне управління ресурсним обміном в економічних системах. *Фінанси України*. 2009. № 3. С. 101–108.
2. Гаврилко П. П., Колодійчук А. В., Важинський Ф. А., Індус К. П. Міжнародні фінанси і фінансовий менеджмент в задачах та прикладах: навчальний посібник. Львів: Вид–во ННВК «АТБ», 2020. 161 с.
3. Гаврилко П. П., Колодійчук А. В., Лазур С. П., Важинський Ф. А. Міжнародна економіка в таблицях, схемах, формулах, задачах і прикладах: навчальний посібник. Львів: Видавництво ННВК «АТБ», 2019. – 258 с.
4. Колодійчук А. В., Гуштан Т. В., Молнар О. С., Василюха Н. В., Чобаль Л. Ю. Міжнародні перевезення в міжнародній економіці: підручник. Львів: Вид–во ННВК «АТБ», 2021. 189 с.
5. Колодійчук А. В., Молнар О. С., Домище–Медяник А. М., Смочко В. Ю., Ценклер Н. І. Міжнародний стратегічний менеджмент: підручник. Львів: Вид–во ННВК «АТБ», 2022. 184 с.
6. Колодійчук А. В., Молнар О. С., Рибаківа Л. П., Ценклер Н. І., Югас Е. Ф. Міжнародне підприємництво: підручник. Львів: Вид–во ННВК «АТБ», 2022. 191 с.
7. Колодійчук А. В. Інноваційний розвиток промисловості: завдання управління при врахуванні умов недосконалої конкуренції: монографія. Львів: Ліга–Прес, 2015. 324 с.
8. Краснокутська Н. С. Потенціал підприємства: формування та оцінка: навч. посібник. К.: 2005. 352 с.
9. Чепінога В. Г. Основи економічної теорії: навч. посібник. Київ: Юрінком Інтер, 2003. 456 с.
10. Федонін О. С., Рєпіна І. М., Олексюк О. І. Потенціал підприємства: формування та оцінка. К.: КНЕУ, 2006. 316 с.

References

1. Bykova, V. H., Kuryachyy, Ye. V., & Rysnyansky, Yu. M. (2009). Innovatsiynе upravlinnya resursnym obminom v ekonomichnykh systemakh [Innovative management of resource exchange in economic systems]. *Finansy Ukrayiny – Finances of Ukraine*, 3, 101–108. [in Ukrainian].
2. Havrylko, P. P., Kolodiychuk, A. V., Vazhynskyy, F. A., & Indus, K. P. (2020). Mizhnarodni finansy i finansovyy menedzhment v zadachakh ta prykladakh [International Finance and Financial Management in Problems and Examples]: Textbook. Lviv: ATB Publishing. [in Ukrainian].
3. Havrylko, P. P., Kolodiychuk, A. V., Lazur, S. P., & Vazhynskyy, F. A. (2019). Mizhnarodna ekonomika v tablytsyakh, skhemakh, formulakh, zadachakh i prykladakh [International Economics in Tables, Schemes, Formulas, Problems and Examples]: Textbook. Lviv: ATB Publishing. [in Ukrainian].
4. Kolodiychuk, A. V., Hushtan, T. V., Molnar, O. S., Vasylykha, N. V., & Chobal, L. Yu. (2021). Mizhnarodni perevezennya v mizhnarodniy ekonomitsi [International transportation in the international economy]: Textbook. Lviv: ATB Publishing [in Ukrainian].
5. Kolodiychuk, A. V., Molnar, O. S., Domishche–Medyanyk, A. M., Smochko, V. Yu., & Zenkler, N. I. (2022). Mizhnarodnyy stratehichnyy menedzhment [International strategic management]: Textbook. Lviv: ATB Publishing. [in Ukrainian].
6. Kolodiychuk, A. V., Molnar, O. S., Rybakova, L. P., Tsenkler, N. I., & Yugas, E. F. (2022). Mizhnarodne pidpryyemnytstvo [International entrepreneurship]: Textbook. Lviv: ATB Publishing. [in Ukrainian].
7. Kolodiychuk, A. V. (2015). Innovatsiynyy rozvytok promyslovosti: zavdannya upravlinnya pry vrakhuvanni umov nedoskonaloyi konkurentsiyi [Innovative development of industry: the tasks of management taking into account the conditions of imperfect competition]. Lviv: League Press. [in Ukrainian].
8. Krasnokutska, N. S. (2005). Potentsial pidpryyemstva: formuvannya ta otsinka [Potential of the enterprise: formation and assessment]: Manual. Kyiv. [in Ukrainian].
9. Chepinoha, V. H. (2003). Osnovy ekonomichnoyi teoriiyi [Fundamentals of economic theory]: Manual. Kyiv: Yurinkom Inter. [in Ukrainian].
10. Fedonin, O. S., Ryepina, I. M., & Oleksyuk, O. I. (2006). Potentsial pidpryyemstva: formuvannya ta otsinka [Potential of the enterprise: formation and evaluation]. Kyiv: KNEU. [in Ukrainian].

Дані про автора

Колодійчук Анатолій Володимирович,

к.е.н., доцент, Ужгородський торговельно-економічний інститут Державного торговельно-економічного університету

e-mail: kolodiychuka@i.ua

Data about the author

Anatoliy Kolodiychuk,

Ph.D. of Economics, Associate Professor of Uzhhorod Institute of Trade and Economics of the State University of Trade and Economics

e-mail: kolodiychuka@i.ua

УДК 331.522.4

<https://doi.org/10.5281/zenodo.7711653>

ШЕДЯКОВ В. Є.

Економічна культура проведення нової модернізації

Предмет дослідження – економічна культура суб'єктів господарської діяльності.

Метою написання статті є розгляд можливостей економічної культури як фактора проведення нової модернізації.

Методологія підготовки статті заснована на дослідженнях соціально-економічних динамік.

Інформаційну базу дослідження становлять нормативні акти, вітчизняні та зарубіжні публікації, дослідження з питань змісту міжнародних економічних відносин, спрямованості і характеру мегатрендів світового розвитку, ролі перехідних періодів, співвідношення стратегії і тактики в прийнятті організаційно-управлінських рішень.

Результати роботи – проведено аналіз продуктивного використання можливостей економічної культури для успіху нової хвилі модернізації.

Висновки. Рефлексивний характер епохи робить обов'язковим залучення і активізацію людського фактора змін. Підйом економічної культури – неодмінна умова грамотного використання наявного потенціалу взагалі та проведення нової хвилі модернізації зокрема. Усвідомлення істоти відбуваються – вимога не тільки забезпечення конкурентоспроможності, а й осмисленості дій. Приведення в дію економічного мислення населення – важливий фактор зміни економічної поведінки. Створення адекватного суспільного середовища і регуляторного комплексу – необхідність органічного переходу до нових умов господарювання. Забезпечення економічної грамотності вимагає комплексного застосування ресурсів громадської педагогіки, соціального управління, соціальної роботи, це – завдання рівня не окремих навчальних закладів, а всього суспільства.

Ключові слова: економічна культура, економічна поведінка, економічне мислення, економічна грамотність, регуляторний механізм.

SHEDYAKOV V. E.

Economic culture of new modernization

The subject of the research is the economic culture of business entities.

The purpose of this article is to consider the possibilities of economic culture as a factor in carrying out new modernization.

The methodology of the work is based on studies of socio-economic dynamics.

The information base of the research consists of regulations, domestic and foreign publications, research on the content of international economic relations, the direction and nature of megatrends in world development, the role of transition periods, the ratio of strategy and tactics in making organizational and managerial decisions.

Results of the work – an analysis of the productive use of the possibilities of economic culture for the success of a new wave of modernization was carried out.

Conclusions. The reflexive nature of the era makes it imperative to involve and activate the human factor of change. The rise of economic culture is an indispensable condition for the competent use of the existing potential in general and for a new wave of modernization in particular. Awareness of the

essence of the ongoing changes is a requirement not only for ensuring competitiveness, but also for the meaningfulness of actions. Activating the economic thinking of the population is an important factor in changing economic behaviour. The creation of an adequate social environment and a regulatory complex is the need for an organic transition to new economic conditions. Ensuring economic literacy requires the complex use of the resources of public pedagogy, societal management, social work; this is not a task at the level of individual educational institutions, but of the whole society.

Key words: *economic culture, economic behaviour, economic thinking, economic literacy, regulatory mechanism.*

Постановка проблеми. Здійснення соціально-економічно ефективного господарювання передбачає постійну турботу про якість культури включення в господарський оборот наявного потенціалу, культури праці та організаційно-управлінських відносин. Зрозуміло, економічна культура динамічна, а форсовані зміни спресовуються в періоди модернізації [1–10]. Разом з тим, надії на «самореалізацію» логіки історії безпідставні, бо ігнорують поліваріантність можливих змін, широкий діапазон відмінностей у темпах, черговості, формах і, отже, долі конкретних людей та культурно-цивілізаційних світів.

Рівні кооперації: насамперед, індивідуальний та соціальний – за історичних змін зазнають серйозних трансформацій. Власне, підтверджуючи відомий вираз, свою практичність безпосередньо демонструє хороша теорія: питання практичної істинності абстракцій чітко набуває крайньої гостроти. Вектор громадського руху, що задається нинішніми подіями, визначає не тільки темпи подальших перетворень, а й самі орбіти трансформацій культурно-цивілізаційних світів. Сутність процесів, що наповнюють перехідний період, пов'язана з протиставленням різних варіантів подальших змін, підходів, ідеалів і моделей майбутнього, а не тільки з відмиранням минулих стратегій і народженням майбутніх. Цей період кардинально розширює діапазон рішень, найчастіше, провокуючи більш менш агресивне «втеча від свободи», боротьбу за звичні обриси. Формування постійного переливу глобальних і регіональних процесів (іноді характеризується як становлення глобально-локального або «глокального» стану) виступає фактором міжсуб'єктної взаємодії, що посилюється [11–16]. Виникають нові геостратегічний порядок, моделі розвитку та взаємодії, що шукаються в діапазоні від відновлення архаїки імперій та резервацій неокастовості суспільства до радикального посилення реальних народодовладдя, самоврядування, суверенітету. Якщо раніше загострено виборювали найбільш пов-

не відображення і втілення успішної моделі суспільного устрою та розвитку, то нині змагаються представники принципово різних підходів. І відстоювання самобутності – умова як успіху, а й просто виживання. Від розумної ініціативи, волі та настирливості суб'єктів залежить втілення закономірності ходу речей. Ситуація вирішується у протиставленні, особливо – за режиму «нишпорення» у перехідному міжпарадигмальному періоді історії. Роль випадкових (або навіть гіпервипадкових) подій може стати вирішальною.

Аналіз досліджень та публікацій з проблеми. Взаємовплив економічної культури і розвитку вивчається такими авторами, як В. Верховін, Б. Каверін, Б. Ксенофонтов, Н. Лебедева, Г. Лопаткін, Б. Мальков, Л. Мамаєва, В. Морозов, К. Панфьоров, Л. Пономарьов, В. Попов, Н. Семьонова, Р. Сімонов, Є. Степанов, І. Тарасова, В. Чічканов та інші. Продуктивне розгляд питання продуктивного потенціалу соціальних консолідації та взаємодії було проведено з боку наукових шкіл Р. Боуена, Е. Дюркгейма, К. Маркса, К. Поппера, А.Ф. фон Хайека, Л.Дж. Хендерсона, Р. Оуена; пізніше Д. Дюранд, М. Сільберт, Д. Дальтон і М. Юнус довели, що через велику вмотивованість персоналу і поліпшення взаємодії з суспільством послідовна партнерська організація трудових і господарських відносин і соціальна відповідальність навіть з вузько прагматичної точки зору є високоефективною.

Постановка завдання. Отже метою написання статті є вивчення можливостей економічної культури як чиннику проведення модернізації господарювання.

Виклад основного матеріалу. Усвідомлення змісту трансформацій, що відбуваються, – вимога не тільки забезпечення конкурентоспроможності, а й осмисленості дій (насамперед, організаційно-управлінських відносин). Приведення в дію економічного мислення населення – важливий фактор зміни економічної поведінки. Культура суспільства (зокрема, економічна) для продуктив-

ності та конкурентоспроможності має відповідати умовам епохи. Зміна громадських парадигм трансформує вимоги до структур господарювання. Домінанта економічно організованого суспільного життя та відповідної культури суспільства зримо остається у минулому. Важливого значення набуває вплив саме культурного середовища на появу і сприйняття нововведень техніки та економіки. Нова епоха орієнтує на різноманітні виміри творчого освоєння життя, включаючи економічну складову поряд з іншими підставами культури творчості. Причому комбінація цих підстав та їх співвідношення у загальному фундаменті органічного розвитку для різних культурно-цивілізаційних світів очевидним чином різняться у великому діапазоні. Гуманізовані технології не є соціально нейтральними, вже на стадії проектування в них закладається свідомо орієнтація на розвиток і збагачення культури. Новий діапазон соціальних ролей робітника посилює вплив культури на сприймання поліфункціональності у виробничому процесі. Подолання монополії «позаморальної» моделі діяльності, зростання антропоцентристських тенденцій збагачує творчий потенціал: людина вміє і знає більше, ніж усвідомлює. В свою чергу, розповсюдження багатоскладової праці, яка «кидає виклик» людині, необхідність покладатися в рішеннях на себе, здатність до самокритичності взагалі не локалізуються у виробничій сфері. Отже як відчужена праця масово народжує «людину економічну», так вільна самодіяльна творчість відтворює «людину творчу», радикально змінює стереотипи соціальної поведінки, механізми детермінації та мотивації, посилює особливе співвідношення макро- і мікрофакторів розвитку виробничих відносин, підвищує вимоги до свободи та відповідальності людей на підставі народних традицій, історичного досвіду та соціальної спадщини.

Перехідний період – час активного освоєння, вирощування та добудови нових рис у світо-розумінні, підходах, вміннях, навичках, поведінці тощо. Постсучасна модернізація громадської культури зародилася як прояв ознак ескізу нового кардинально відмінна від попередніх моделей життєустрою і розвитку. Ця модель світогляду, життєустрою і розвитку заснована на довірі до людини і розвитку його про-соціальної творчості. Нині здійснюється комплекс змін інституціональних і, передусім, культурного сере-

довища, що виводять суспільство, його виробничий апарат за рамки колишніх форм життя. Підйом економічної культури – неодмінна умова грамотного використання наявного потенціалу взагалі та проведення нової хвилі модернізації зокрема. Потрібне усвідомлення того, що перед країною стоїть не завдання звичайної стабілізації, а проблема всеохоплюючих системних інституціональних і соціокультурних перетворень. Відбуваються кардинальні зміни не тільки окремих соціально-політичних інститутів, а й всього культурного простору, відносин, структур. Відповідно, вирішальний фактор історичної конкуренції – грамотне вивільнення енергії творчої самодіяльності широких мас народу. Без підтримки «знизу» зусилля «зверху» і як правило неефективні, а тепер і зовсім є контрпродуктивними. Зовсім не догми формальних конструктів, а якість життя і можливості творчого пошуку визначають показники справжнього прогресу країни; нові горизонти розвитку відкриваються тим державам, суспільний устрій яких максимально сприяє реалізації творчого потенціалу населення. Щоб найбільш повно і ефективно використовувати суспільні процеси, необхідно і бачити як закономірності, так і особливості змін, і розуміти їх сутність, і уявляти інструментарій захисту національних інтересів, зрушення в діапазоні його кінцевої продуктивності [17–21]. При цьому взаєморезонують соціальна інженерія та суспільне середовище змін.

Місце організації і розгортання потенціалу соціально відповідальних партнерських відносин в комплексі державних коштів запобігання загрозам розвитку країни і забезпечення системного рівня розвитку громадянського суспільства визначається і тим, що на сьогодні налагодження соціального партнерства є безальтернативним засобом продуктивного поєднання суспільства. Фоном і поштовхом до розвитку негативного сценарію може стати саме стан господарських відносин. Тому принцип «якщо не зламано, не треба і лагодити» в цій сфері є недостатнім; заходи повинні носити превентивний характер та відповідати умовам перехідного політико-економічного, соціокультурного та техніко-технологічного ландшафту. Для збереження керованості соціально-політичної ситуації в країні під час серйозних суспільних трансформацій, враховуючи важливість виробничої сфери соціального життя, необхідно

планомірне підвищення її якості. При глобалізації інформації та активізації інтеграції в «перший світ» погіршення економічного становища, контраст зі здобутками найбільш процвітаючої частини суспільства, поляризація особистих доходів населення можуть стимулювати розвиток масових протестних рухів як в Україні, так і за кордоном. З одного боку, нова епоха створює умови для розгортання свободи, різноманітності, діалогу. З іншого, якщо відпущений часом шанс будуть упущений, тим самим будуть безповоротно лімітовані можливості подальшого історичного розвитку. Вихід за межі колишнього «коридору свободи» може обернутися не тільки проривом до потенціалу постіндустріальних перспектив, а й відкотом до соціального канібалізму і дикості, рухом в соціально-економічному устрої назад від «сили права» до «права сили». Між тим, ідея особистого збагачення «за всяку ціну» не здатна бути єдиною опорою сильної держави як механізму панування загальних цілей над приватними інтересами. Навпаки, народи, котрі мають міцний інстинкт державотворення, під час трансформаційних процесів отримують додатковий бонус. При цьому соціально відповідальним є той бізнес, який, ефективно вирішуючи свої комерційні завдання, поєднує економічний успіх з рухом до соціального благополуччя та екологічної безпеки.

Створення адекватних часу суспільного середовища і регуляторного комплексу – необхідність органічного переходу до нових умов господарювання. З'єднання соціальної відповідальності та економічної грамотності – фундамент економічної активності і розумної господарської ініціативи. Практика переконливо демонструє: від догм «невидимої руки», «чистого ринку» тощо все частіше відмовляються, як від абстракцій, які вже втратили свою істинність. Наприклад, зовсім не лише за пандемії держави та наддержавних об'єднань активно втручалися у процеси господарювання, а й зараз виявляються риси картельної змови для обмеження цін на енергоносії. Шлях до забезпечення мінімізації ризиків соціального розвитку та переходу до сталого розвитку країни безпосередньо пов'язаний зі створенням продуктивної соціальної, ідеологічної, матеріальної середовища, нормалізацією взаємин соціальних груп і прошарків. В даний час для соціальної стабільності загрозливим може бути, наприклад, розрив доходів крайніх децильних груп населення.

Це пов'язано як з соціальною стабільністю країни, так і з необхідністю розширення соціальної бази реформ. Так що особливого значення серед державних пріоритетів має подолання бідності і крайнощів відриву найбільш багатих від інших верств населення. Продуктивне ж єдність суспільства вимагає підтримки в ньому атмосфери до традицій і засадам, значить, – до їх носіїв – «старійшин» та творців духовної культури, непорушності їх суспільного авторитету. У цьому сенсі саме розуміння соціального партнерства як фактора економічного зростання залишає місце для його трактувань на абсолютно різних принципах, підставах і з наслідками різноманітного громадського звучання. Її можна розглядати, по-перше, як творчий принцип суспільства, його соціальності (що і закріплюється якістю соціальної тканини, соціального поля, соціального простору, соціального капіталу і т.п.) – інтегруючий суспільство і характеризує рівень довіри, вміння знаходити розвиваючі форми для розгортання його базових ціннісно-смыслових комплексів і використовувати для загальної користі наявне різноманітність соціально-економічного матеріалу. По-друге, це конкретний господарський (в тому числі регулятивний) механізм, властивий різним сторонам виробництва, розподілу, обміну та споживання, який ґрунтується на єдності системоутворюючих відносин праці, власності та управління і на даному етапі поділу праці реалізується, в першу чергу, через відносини кооперації та цінності. Отже необхідно рухатися не тільки від соціально-ієрархічної організації трудових відносин до економічної, але й за її допомогою – до соціокультурної. Одночасно слід вдосконалювати не тільки технічне устаткування виробництва, але й трудові відносини, культуру і етику праці. Суспільство, відповідно, переструктурується скоріше на підставі нових солідарностей, які виникають із тенденцій творчої самодіяльності, ніж колишніх ідеологічних, професійних, класових груп, – що радикально змінює межі та можливості ефективного соціального управління.

Економічна культура вимагає пропорційності сприйняття, розуміння і дій епосі, її можливостей та загроз. Постглобальність – середовище та умова нової ери. Постглобалізм – адекватне їй сприйняття, методологія та дії. Таким чином, зрозуміти сутність та динаміку економічної культури можна лише в історичному контексті трактування

фактів. Разом про те, ситуація форсованих змін багатьох складових середовища господарювання змушує маневрувати самоврядними силами економіки, потенціалом свідомого рефлексивного регулювання. В умовах наростання значення рефлексивного контролю когнітивне протистояння у вирі подій може сприяти зміцненню фокусу та акцентів трансформацій, хоч власне інакомислення – необхідний елемент соціальної творчості, тим більше – історичного масштабу. Соціокультурне підґрунтя балансу між стійкістю та розвитком не менш суттєве, ніж політико-економічний фундамент. Характерно у зв'язку з цим, що історична пам'ять містить і передає систематизовані, верифіковані, реальні факти та наслідки, тоді як пам'ять соціальна зберігає і поширює також і міфи, легенди, чутки, безпосередньо задаючи сприйняття фактів масової повсякденної свідомості та формуючи риси менталітету народу. Соціальна пам'ять структурно неоднорідна, вибіркова і тенденційна, часом – глибоко мотивована тисячолітнім досвідом. Вона схильна до символізму, уривчастості, динамізму, експресивності, поєднуючи інтерес до окремих моментів минулого із забуттям інших. Включає різні, часом суперечливі, ціннісні орієнтації (професійні, урбаністичні, загальнонародні тощо). Глибина соціальної пам'яті багато в чому визначається станом культури мас, особливостями суб'єктів та об'єктів. Забезпечення економічної грамотності вимагає комплексного застосування ресурсів громадської педагогіки, соціетального управління, соціальної роботи, це – завдання рівня не окремих навчальних закладів, а всього суспільства. Об'єктивні умови виходу на рівень ключового фактора максимізації соціального простору творчої активності кардинально змінює вимоги до організаційно-управлінським відносинам. Зустрічаючись з «історичними викликами епохи», кожен або знаходить свій варіант відповіді на них, або намагається ігнорувати зміни. Суть захисту суверенності і розвитку розкривається в організаційно-управлінському забезпеченні систем ідентичності, життєдіяльності та розвитку свого суспільства і економіки, перш за все, – за рахунок культивування творців, виробників, творців, сприятливою вирощування для них середовища і структурних форм. Отже, для соціально-виробничої цілісності не просто позбавляється раціонального сенсу поділ на «штаби» і

«лінійних працівників» (тим більше – «здійснюючих» і «виконуючих» рішення); і зайва чисельність «офісного планктону», і додаткові організаційні рівні реально заважають і оперативності, і якості рішень. Засилля відокремлених контролюючих, які розподіляють і вказують, ланок і осіб – очевидна ознака нерозуміння міцніючих процесів, загивання і деградації. Більш того, коли найбільш компетентним є фахівці «на місцях», їх обгородження бюрократичними узами лише стримують можливості розвитку, вносячи сум'яття в пошук оптимальних рішень. Інтелектуалізація діяльності, поширення характеристик і стимулів духовного виробництва вимагають більш повного застосування практик і моделей, які зводяться до напрямку виробничої демократії.

Отже за змін середовища структурування господарювання економічна культура спонукається до трансформування. Однак фаворити минулого часто намагаються постійні кризи, які зливаються в комплексну катастрофу і змивають їх з історичної арени, перетворити на загальний згубний транзит та захід сонця людства. Методологія стратегічних впливів істотно трансформується із зміною нашого суспільства та її складових. Однак, старіння в цих умовах колишніх організаційних схем та необхідність відмови від упереджень зовсім не означають, зрозуміло, відмови від проектної діяльності як такої, у тому числі за оптимізації інформаційного впливу на населення. Разом про те, в оцінці можливостей застосування методології постійно доводиться враховувати рухливість громадських очікувань. Втім, і соціальні ролі нині найчастіше формуються у процесах, де є широкий діапазон нерутинних завдань і немає сталості процедур. Вивчення комбінацій віртуального середовища груп населення дозволяє в згорнутому, символічному (і при цьому також інтуїтивно сприймається) вигляді уявити складні реальні процеси так, щоб їх параметри були доступними і для візуального аналізу. При створенні стратегії важливим є дослідницький рух до розуміння процесу збагачувати знанням можливостей комплексного практико-теоретичного обліку особливостей моменту. Тобто з погляду методології, залучення до аналізу максимально широкого кола явищ із визначенням їхнього вірного співвідношення, специфіки та функцій кожного з них передбачає сходження від абстрактного до конкретного. І здійснюється воно не із

зовнішнім доповненням його наступною стадією зворотного руху (від конкретного до абстрактного), а при включенні в кожен момент особливостей останнього. Разом з тим, розвиток наукової теорії та практики тісно взаємопов'язані. Саме тоді будь-яка гілка може стати коренем, вузлом нового розвитку. Однак, логіка змін, як і завершене знання, завжди запізнюється, і для цивілізації, що виробила її, вже не становить необхідності. І справа не тільки в тому, що «сова Афіни зазвичай затримується», а в самому факті самовиявлення цілей переважно вже після їхнього вичерпання. У процесі вони неясні. Живий процес, як правило, поза метою. Мета виявляється у мертвого, що зупинився. І водночас лише нерозвинений об'єкт несе свою методологію окремо, тоді як досконалі структури включають методологію всередину себе. За відомою аналогією О. Ухтомського, якщо равлик як порівняно простий організм несе свій стрижень окремо (у вигляді раковини), то більш складні організми включають його в себе. Так і власне логічний метод у стратегічному управлінні: то вже не потрібний, то недосконалий. І в будь-якому випадку він не застосовується безпосередньо до необробленого емпіричного матеріалу, і вимагає спеціальних теоретичних понять. Він придатний швидше при виробленні способу розуміння фактів.

Коли метод застосовується як щось, явно відмінне від матеріалу (предмету) – він ще нерозвинений, безсилий. При спробі виділити метод у чистому вигляді, дослідники отримують щось інше, суть його вловлюється лише разом з іманентним йому розвитком предмета. Тож як тільки наука шляхом теоретичної критики доводить до стану, коли її можна уявити логічно, матеріал починає жити власним життям без необхідності у спеціальному методі та методології вмирає у предметі. В цілому ж, чим досконаліша робота, тим непомітніший метод. Тобто коли методологія досягає розквіту, вона вмирає, втрачає своє відокремлене існування поза теорією. Одночасно через існування величезної різноманітності кількісних масивів, суперечливості динамік, запорошеності основних у теперішньому і визначальних майбутнє тенденцій фактами відмираючої дійсності – оперування статистичними посиланнями виявляється залежним від обраної методології, а формально-правове поле, завжди запізнюючись, лише фіксує співвідношення. Тобто. епо-

ха об'єктивно вимагає іманентності методу, його знаходження у самому змісті предмета суспільствознавства, так що метод розвивається відповідно до змісту, застосування його багаторівневе і позаієрархічно. Причому торжество інформації як такої – попереду, а позаду: рух від обміну товарами через обміну інформацією до обміну здібностями вже виявило за інформаційними засобами вираження їх фундамент та сутність. Йї здійснення рефлексивного типу модернізації потребує максимально можливого задіяння в суспільному житті здібностей населення. Забезпечення економічної грамотності вимагає комплексного застосування ресурсів громадської педагогіки, соціетального управління, соціальної роботи, це – завдання рівня не окремих навчальних закладів, а всього суспільства.

Висновки

Усвідомлення сутності трансформацій, що відбуваються – вимога не тільки забезпечення конкурентоспроможності, а й осмисленості дій. Період форсованої перехідності – час формування і нового рівня осмислення та теоретичних поглядів, і змін в практичній площині стратегії, тактики та оператики.

Приведення в дію економічного мислення населення – важливий фактор зміни економічної поведінки. Підйом економічної культури – неодмінна умова грамотного використання наявного потенціалу взагалі та проведення нової хвилі модернізації зокрема.

Створення адекватної суспільного середовища і регуляторного комплексу – необхідність органічного переходу до нових умов господарювання.

Забезпечення економічної грамотності вимагає комплексного застосування ресурсів громадської педагогіки, соціетального управління, соціальної роботи, це – завдання рівня не окремих навчальних закладів, а всього суспільства.

Список використаних джерел

1. Насыров А.Р. Экономическая культура как способ экономической деятельности. Социально-гуманитарные знания. 2013. № 10. С. 44–52.
2. Пономарёв Л.Н., Попов В.Д., Чичканов В.П. Экономическая культура: сущность, направления развития. М.: Мысль, 1987. 270 с.
3. Степанов Е.Б., Симонов Р.Д. Экономическая культура как структурообразующий элемент качества че-

ловческого капитала. Вестник Костромского гос. ун-та им. Н.А. Некрасова. 2011. Т. 17. № 3. С. 403–406.

4. Лопаткин Г.В. Экономическая культура как объект философской рефлексии. *Философия и культура*. 2014. № 4. С. 519–524. DOI: 10.7256/1999–2793.2014.4.8829

5. Семёнова Н.Б. Структура экономической культуры личности. *Современные исследования социальных проблем*. 2010. № 4. С. 700–705.

6. Войтов И.В. Экономическая культура и пути её реформирования в России. *Вестник Московского гос. обл. ун-та. Философские науки*. 2009. № 2. С. 53–58.

7. Шедяков В.Е. Культура творческого поиска как необходимость эпохи. *Corporate Governance: Strategies, Processes, Technology: Proceed. of the IV Intern. Scient. Conf. Leipzig, 2020*. P. 6–9.

8. Шедяков В.Е. Культура принятия и реализации решений в гиперконкурентной среде. *Development of Socio–Economic Systems in a Global Competitive Environment: Proceed. of II Intern. Scient. Conf. Le Mans, 2019*. P. 149–150.

9. Шедяков В.Е. Гармонизация индивидуально-го и социального в становлении общества знания. *European vector of contemporary psychology, pedagogy and social sciences: the experience of Ukraine and the Republic of Poland / ed. board: M. Kiedrowska, A. Erechemla, T. Branekci. Sandomierz: Baltija Publishing, 2018. Vol. 3. P. 446–470.*

10. Лебедева Н.М. Влияние ценностей культуры на оценку ситуаций социального и экономического поведения. *Альманах современной науки и образования*. 2010. № 10. С. 104–106.

11. Шедяков В.Е. Взаиморезонирование процессов индивидуализации / социализации на переломе эпох. *Virtus*. 2021. Issue 55. June. P. 159–163.

12. Шедяков В.Е. Обретение гармонии и развития на переломе времён. *Modernization of today's science: experience and trends: Proceed. of II Intern. Scient. and Theor. Conf, Singapore, 2022*. P. 97–101. DOI 10.36074/scientia–09.09.2022

13. Шедяков В.Е. Антикризисные действия в комплексе кумулятивных изменений. *Scientific practice: modern and classical research methods: Proceed. of I Intern. Scient. and Practical Conf. Boston, 2021. Vol. 1. P. 19–20. DOI 10.36074/logos–26.02.2021.v1.04*

14. Шедяков В.Е. Рефлексивность управления как условие успеха преобразований. *Key issues of social sciences: prospects for the development of Ukraine and EU countries: Proceed. of Intern. Scient. and Pract. Conf. Baia Mare, 2019*. P. 44–47.

15. Шедяков В.Е. Рефлексивная постсовременная модернизация и рефлексия постсовременной модернизации. *ВУЗ. XXI век*. 2012. № 2. С. 50–73.

16. Шедяков В.Е. Место социальной ответственности в обеспечении продуктивной основы реализации общественных интересов. *Соціальна відповідальність влади, бізнесу і громадян / заг. ред. Г.Г. Півняка ; М-во освіти і науки України; Нац. гірн. ун-т. Д.: НГУ, 2014. Т. 1. С. 282–290.*

17. Шедяков В.Е. Усиление социальной ответственности государственных топ-менеджеров – условие успеха межпарадигмального перехода. *Наук. вісник Ужгородського нац. ун-ту. Міжнародні економічні відносини та світове господарство*. 2019. Вип. 23. Ч. 2. С. 137–141.

18. Шедяков В.Е. Социально ответственное поведение бизнеса в контексте задач модернизации. *Наук. вісник Херсонського держ. ун-ту. Сер. Економічні науки*. 2014. Вип. 8. Ч. 2. С. 203–209.

19. Shedyakov V. Catharsis and socio-economic development: actualization of opportunities. *International Partnership and Cooperation of Ukraine in Wartime / ed. by D. Nascimento, G. Starchenko. University of Coimbra, Portugal – Chernihiv: REICST, 2022. P. 234–242. DOI https://doi.org/10.54929/monograph-02–2022-03-01*

20. Shedyakov V. Consolidation without suppression of alternatives: recourse and methodological bases of management. *Transformation of economy, finance and management in modern conditions / ed. By A. Pawlik, K. Shaposhnykov. Kielce – Riga: Baltija Publishing, 2022. P. 236–256. DOI https://doi.org/10.30525/978–9934–26–220*

References

1. Nasyrov, A.R. (2013). *Ekonomicheskaya kul'tura kak sposob ekonomicheskoi deyatel'nosti* [Economic culture as a manner of economic activity]. *Sotsial'no-gumanitarnyye znaniya*, (10), 44–52. (in Russian)

2. Ponomarev, L.N., Popov, V.D., Chichkanov, V.P. (1987). *Ekonomicheskaya kul'tura: sushchnost', napravleniya razvitiya* [Economic culture: essence, directions of development]. M.: Mysl'. (in Russian)

3. Stepanov, E.B., Simonov, R.D. (2011). *Ekonomicheskaya kul'tura kak strukturoobrazuushchii element kachestva chelovecheskogo kapitala* [Economic culture as a structure-forming element of the quality of human capital]. *Vestnik Kostromskogo gos. un-ta im. N.A. Nekrasova*, (17 / 3), 403–406. (in Russian)

4. Lopatkin, G.V. (2014). *Ekonomicheskaya kul'tura kak ob'ekt filosofskoi refleksii*. [Economic culture as an

object of philosophical reflection]. *Filosofiya i kul'tura*, (4), 519–524. (in Russian) DOI 10.7256/1999–2793.2014.4.8829

5. Semenova, N.B. (2010). *Struktura ekonomicheskoi kul'tury lichnosti* [The structure of the economic culture of the individual]. *Sovremennye issledovaniya sotsial'nykh problem*, (4), 700–705. (in Russian)

6. Voitov, I.V. (2009). *Ekonomicheskaya kul'tura i puti ee reformirovaniya v Rossii* [Economic culture and ways of its reform in Russia]. *Vestnik Moskovskogo gos. obl. un-ta. Filosofskiy nauki*, (2), 53–58. (in Russian)

7. Shedyakov, V.E. (2020). *Kul'tura tvorcheskogo poiska kak neobходimost' epohi* [The culture of creative search as a necessity of the era] (in Russian). *Corporate Governance: Strategies, Processes, Technology: Proceed. of the IV Intern. Scient. Conf. Leipzig*, 6–9.

8. Shedyakov, V.E. (2019). *Kul'tura prinyatiya i realizatsii resheniy v giperkonkurentnoy srede* [Culture of making and implementing decisions in a hypercompetitive environment] (in Russian). *Development of Socio-Economic Systems in a Global Competitive Environment: Proceed. of II Intern. Scient. Conf. Le Mans*, 149–150.

9. Shedyakov, V.E. (2018). *Garmonizatsiya individual'nogo i sotsial'nogo v stanovlenii obshchestva znaniya* [Harmonization of the individual and the social in the development of the knowledge society] (in Russian). *European vector of contemporary psychology, pedagogy and social sciences: the experience of Ukraine and the Republic of Poland / Kiedrowska, M., Erechemla, A., Brannecki, T. (ed. Board). Sandomierz: Baltija Publishing*, (3), 446–470.

10. Lebedeva, N.M. (2010). *Vliyaniye tsennosti kul'tury na otsenku situatsii sotsial'nogo i ekonomicheskogo povedeniya* [The influence of cultural values on the assessment of situations of social and economic behaviour]. *Al'manakh sovremennoy nauki i obrazovaniya*, (10), 104–106. (in Russian)

11. Shedyakov, V.E. (2021). *Vzaimorezonirovaniye protsessov individualizatsii / sotsializatsii na perelome epokh* [Mutual resonation of the processes of individualization / socialization at the turn of epochs] (in Russian). *Virtus*, (55), 159–163.

12. Shedyakov, V.E. (2022). *Obretenie garmonii i razvitiya na perelome vremen*. [Finding harmony and development at the turn of the times] (in Russian). *Modernization of today's science: experience and trends: Proceed. of II Intern. Scient. and Theor. Conf, Singapore*, 97–101. DOI 10.36074/scientia–09.09.2022

13. Shedyakov, V.E. (2021). *Antikrizisnyye deystviya v komplekse kumulyativnykh izmeneniy*. [Anti-crisis actions in the complex of cumulative changes] (in Russian). *Sci-*

entific practice: modern and classical research methods: Proceed. of I Intern. Scient. and Practical Conf. Boston, (1), 19–20. DOI 10.36074/logos–26.02.2021.v1.04

14. Shedyakov, V.E. (2019). *Refleksivnost' upravleniya kak uslovie uspeha preobrazovaniya* [Reflexivity of management as a condition for the success of transformations] (in Russian). *Key issues of social sciences: prospects for the development of Ukraine and EU countries: Proceed. of Intern. Scient. and Pract. Conf. Baia Mare*, 44–47.

15. Shedyakov, V.E. (2012). *Refleksivnaya postsovremennaya modernizatsiya i refleksiya postsovremennoi modernizatsii* [Reflective post-modern modernization and reflection of post-modern modernization. university]. *VUZ. XXI vek*, (2), 50–73. (in Russian).

16. Shedyakov, V.E. (2014). *Mesto sotsial'noi otvetstvennosti v obespechenii produktivnoy osnovy realizatsii obshchestvennykh interesov* [The place of social responsibility in providing a productive basis for the realizing of public interests] (in Russian). *Sotsial'na vidpovidal'nist' vlady, biznesu i gromadyan / Pivnyak, H.H. (ed.); M–vo osvity i nauky Ukrainy; Nats. hirn. un-t. D.: NHU*, (1), 282–290.

17. Shedyakov, V.E. (2019). *Usilenie sotsial'noi otvetstvennosti gosudarstvennykh top–menedzherov – uslovie uspeha mezhpardigmal'nogo perehoda* [Strengthening the social responsibility of state top managers is a condition for the success of the interparadigm transition] (in Russian). *Nauk. visnyk Uzhgorodsk'ogo nats. un-tu. Mizhnarodni ekonomichni vidnosyny ta svitove gospodarstvo*, (23 / 2), 137–141.

18. Shedyakov, V.E. (2014). *Sotsial'no otvetstvennoe povedenie biznesa v kontekste zadach modernizatsii*. [Socially responsible business behaviour in the context of modernization tasks] (in Russian). *Nauk. visnyk Khersonsk'oho derzh. un-tu. Ekonomichni nauky*, (8 / 2), 203–209.

19. Shedyakov, V. (2022). *Catharsis and socio-economic development: actualization of opportunities. International Partnership and Cooperation of Ukraine in Wartime / Nascimento, D., Starchenko, G. (eds.). University of Coimbra, Portugal – Chernihiv: REICST*, 234–242. DOI <https://doi.org/10.54929/monograph–02–2022–03–01>

20. Shedyakov, V. (2022). *Consolidation without suppression of alternatives: recourse and methodological bases of management. Transformation of economy, finance and management in modern conditions / Pawlik, A., Shaposhnykov, K. (eds.). Kielce – Riga: Baltija Publishing*, 236–256. DOI <https://doi.org/10.30525/978–9934–26–220>

Дані про автора

Шедяков Володимир Євгенович,

доктор соціологічних наук, кандидат економічних наук, незалежний експерт

e-mail: shedyakov1@gmail.com

Data about the author

Vladimir Shedyakov,

doctor of sociological sciences, candidate of economic sciences, free-lance

e-mail: shedyakov1@gmail.com

УДК 659.441

<https://doi.org/10.5281/zenodo.7711668>

ЗИНОВ'ЄВА О. В.

Government relations як механізм організації взаємодії суб'єктів господарювання з органами державної влади

Предмет дослідження – налагодження комунікативного процесу між бізнесом і представниками органів державної влади.

Мета дослідження – розкрити теоретичні аспекти *Government relations* як механізму формування комунікацій між бізнесом та державою.

Методи дослідження. Робота побудована з використанням загальнонаукових (аналіз, синтез, індукція, дедукція) та спеціальних (компаративний аналіз, структурно-логічний метод, історичний метод) методів наукового пізнання.

Результати дослідження. Проаналізовано підходи міжнародних та вітчизняних дослідників до трактування сутності *Government relations*. Проведено компаративний аналіз GR і лобізму. Визначено функції, завдання та соціальний зміст GR. Розглянуто технології реалізації GR на практиці.

Галузь застосування результатів: комунікаційний менеджмент підприємства, економічні інститути, державно-приватне партнерство.

Висновки. *Government relations* – складний механізм налагодження комунікацій бізнесу з політичними стейкхолдерами для забезпечення ним впливу на публічну політику і формування позитивного іміджу в корпоративних та суспільних інтересах. Реалізація GR передбачає моніторинг публічної політики, нормативно-правового поля, пошук можливостей впливу на політичні рішення через встановлення взаємовідносин з владними структурами, співпрацю зі ЗМІ, галузевими асоціаціями, громадськими організаціями. GR втілюється на практиці через використання низки комунікаційних технологій – прямої взаємодії з владними структурами, залучення експертного середовища, підтримки політичної діяльності, *media relations*, фандрейзингу.

Ключові слова: *Government relations*, лобіювання, комунікаційний менеджмент, бізнес, політичні стейкхолдери, суспільні інститути.

ZINOVIEVA O. V.

Government relations as a mechanism for organizing the interaction of business entities with authorities

The subject of the study is establishing a communication process between business and representatives of state authorities.

The purpose of the article is to define the theoretical aspects of *Government relations* as a mechanism for forming communications between business and the state.

Methodology. The article is based on the general (analysis, synthesis, induction, deduction) and special (comparative analysis, structural-logical method, historical method) methods of scientific research.

Results. The approaches of international and domestic researchers to interpretation of government relations are analyzed. A comparative analysis of GR and lobbying is carried out. Functions, tasks and social meaning of GR are defined. Technologies for implementing GR in practice are considered.

Areas of application: enterprise communication management, economic institutes, public-private partnership.

Conclusions. *Government relations is a complex mechanism for establishing communications with political stakeholders to ensure the influence of business on public policy and form its positive image ensuring corporate and public interests. Implementation of GR involves monitoring of public policy, regulations, legal field, search for opportunities to influence political decisions through establishing relations with authorities, cooperation with mass media, industry associations, public organizations. GR is carried out in practice through application of a number of communication technologies, e.g. direct interaction with authorities, involvement of experts, support of political activity, media relations, fundraising.*

Keywords: *Government relations, lobbying, communication management, business, political stakeholders, public institutions.*

Постановка проблеми. Становлення ринкової економіки, демократизація політичних інститутів і переймання вітчизняними суб'єктами господарювання сучасних бізнес-моделей по мірі інтеграції у світове господарство обумовили появу і поширення в Україні новітніх підходів до організації взаємодії між підприємницьким та державним секторами, громадянським суспільством. Поряд з традиційними формами такої взаємодії – зокрема у вигляді державно-приватного партнерства (ДПП) з метою реалізації масштабних інвестиційних проектів чи трипартизму для вирішення соціальних проблем – для налагодження ефективного діалогу між приватним бізнесом й органами державної влади дедалі більшого значення у сьогоденні набуває Government relations (GR) як універсальний спосіб комунікації, що дає можливість забезпечувати сталий розвиток країни з максимальним урахуванням національних економічних інтересів.

На сучасному етапі бізнес-структури сформувалися як активні учасники не лише економічних, але і соціально-політичних процесів, що висуває якісно нові вимоги як до підприємців щодо їх здатності донести свою позицію до влади та громадськості, так і до процесу публічного управління, зокрема здатності органів державної влади дослухатися до бізнесу і балансувати інтереси сторін у процесі формування законодавчого та нормативно-правового середовища господарської діяльності. За таких умов актуалізується потреба у ґрунтовному осмисленні та дослідженні передових у розвинутому світі механізмів комунікації між органами державної влади і суб'єктами приватного підприємництва з урахуванням впливу внутрішньої специфіки та факторів глобального розвитку. У цьому зв'язку, GR виступає як один з ключових інструментів встановлення ефективної взаємодії між владою та бізнесом, елемент удосконалення практики корпоративного та державного управління, чинник еконо-

мічного зростання та важлива складова інституційних перетворень у суспільстві.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженню Government relations присвячено праці багатьох іноземних (Ч. Мак [1], Р. Гіз [2], К. Мелоні [3], Дж. Піл [4], П. Толстих [5], Т. Кулакова [6]) і вітчизняних вчених (Е. Овчарук [7], О. Золотарьов [8], В. Гришина [9], Н. Коваль [10], Є. Тихомирова [11], І. Рейтерович [12] та ін.). Загалом ними зроблено значний внесок у визначення сутнісних характеристик, мети і цілей GR, його ролі у розвитку суб'єктів підприємництва. Віддаючи належне їх напрацюванням, слід зазначити, що сучасний розвиток економічних відносин обумовлює ускладнення і поглиблення комунікативних процесів між бізнесом і владою, що визначає необхідність подальших досліджень у цьому напрямі.

Метою статті є розкрити теоретичні аспекти Government relations як механізму формування комунікацій між бізнесом та державою.

Виклад основного матеріалу. Загалом у науковій літературі зустрічається широкий спектр визначень та підходів до тлумачення сутності Government relations, кожен з яких має свою специфіку й акцентує на окремих характерних рисах цього явища. Так, класичне визначення дав Ч. Мак, згідно з яким: «GR – це застосування комунікативних технологій індивідами або соціальними інститутами для впливу на урядові рішення місцевого, регіонального, національного чи інтернаціонального рівнів або їх комбінацій» [1, с. 4]. Також в іноземних джерелах поширене трактування GR як цілеспрямованої діяльності з вибудовування відносин між суспільними групами – корпораціями, профспілками, громадськими організаціями з одного боку – та публічною владою з іншого [2–4]. В контексті даного дослідження принципово важливо наголосити, що західні вчені розглядають GR передусім як процес налагодження комунікацій і розкривають його зміст крізь призму етапів комунікаційної діяльності між суспільними групами

й державою, де ініціатором взаємодії виступають саме суспільні групи.

У вітчизняному науковому дискурсі GR також стає предметом уваги з боку вчених-економістів. На основі аналізу визначень GR можна стверджувати, що українські науковці розглядають це явище переважно у таких площинах:

різновид комунікаційного менеджменту приватних бізнес-структур, що спрямований на здійснення взаємодії з органами державної влади;

технологія формування взаємодовіри між господарюючими суб'єктами, громадськими організаціями та органами державної влади з метою отримання суспільно-корисного результату;

управлінська діяльність із контролю за умовами ведення господарської діяльності за допомогою зв'язку з органами державної влади (табл. 1.).

Це свідчить про те, що GR є складним явищем, сутність якого розкривається в залежності від специфіки відносин між різними суб'єктами підприємництва та органами державної влади центрального і регіонального рівнів.

У площині комунікаційного менеджменту Government relations розглядає серед інших Н.В.

Коваль, визначаючи GR як: «вибудовування та налагодження відносин з владними структурами з метою просування і захисту інтересів організації, зниження ризиків і забезпечення стійкого розвитку, тобто створення найсприятливіших умов діяльності компанії в надзвичайно мінливому конкурентному середовищі» [10, с. 86]. В подібному ключі суть GR викладає і Є.Б. Тихомирова, трактуючи його як: «діяльність спеціально уповноважених співробітників великих комерційних структур (GR-спеціалістів) із супроводу діяльності компанії в політичному середовищі з метою побудови довгострокової, комфортної, передбачуваної системи відносин із профільними для компанії політичними стейкхолдерами (групи впливу для компанії, що існують усередині чи поза компанією, які треба враховувати під час здійснення відповідної діяльності)» [11, с. 15].

У технологічній площині GR розглядається дослідниками як: «сукупність технік та методів, спрямованих на просування та захист інтересів організації (групи), управління ризиками, що надходять з навколишнього середовища (від різних рівнів влади, конкурентів, співробітників компа-

Таблиця 1. Підходи до трактування поняття Government relations

Підхід до визначення	Автори	Визначення GR
GR як різновид комунікаційного менеджменту	П.А. Толстих [5] Т.А. Кулакова [6]	Одна з підсистем комунікаційного менеджменту, спрямована на підвищення інтегральної прибутковості і забезпечення стійкого розвитку бізнесу компанії. Незалежний, самостійний напрям комунікаційного менеджменту, метою якого є узгодження власних інтересів організації з інтересами органів державної влади різного рівня для зниження ризиків і забезпечення стійкого розвитку.
GR як технологія	О.В. Овчарук [7]	Технологія, що забезпечує ефективну передачу меседжу (основного повідомлення організації) різним органам влади – суб'єктам прийняття політичних рішень в найскладніших формах комунікативної взаємодії в політиці (торг, переговори), предметом яких можуть бути позиції щодо законопроектів, кадрові призначення, місце в структурі організацій, що грають на одному полі, форми проведення масових акцій на підтримку чи заборону яких-небудь рішень.
GR як управлінська діяльність	О.В. Золотарьов [8] В.В. Гришина [9]	Налагодження інформаційних обмінів та комунікативних взаємодій між соціумом та владою (неполітична і політична сфери) з метою досягнення спільних та суспільно корисних цілей у досягненні загального блага. Особлива управлінська практика, що є цілеспрямованою і системною діяльністю бізнесу і громадських організацій з вибудовування довгострокових, ефективних і взаємовигідних відносин з органами державної влади метою впливу на соціально-економічні і політичні процеси, що відбуваються в суспільстві, і прийняття бажаних для груп інтересів політичних і адміністративно-господарських рішень.

Джерело: укладено автором.

нії і місцевих мешканців, користувачів продукції та послуг, інвесторів та акціонерів» [12, с. 191]. На нашу думку, концепція GR є ширшою ніж просто набір технік і методів та охоплює всю сферу управлінської діяльності підприємств із налагодження комунікацій з державною владою.

У площині управлінської діяльності сутність GR розкриває К.І. Козлов, визначаючи його як: «діяльність з побудови відносин між різними суспільними групами (бізнес-структурами, профспілками, громадськими організаціями) та державною владою, що включає в себе збір та обробку інформації про діяльність органів влади, підготовку та розповсюдження інформації про позиції груп, які вони представляють, вплив на процеси прийняття адміністративних і політичних рішень.» [13, с. 100]. Водночас С.А. Квітка наполягає на широкому тлумаченні, зокрема: «GR це діяльність із контролю й управління умовами ведення бізнесу, яка включає зв'язок із органами публічного управління, issues management, лобіювання, а також соціальну відповідальність, що дає можливість впливати на публічну політику, ефективно управляти репутацією і знаходити точки дотику зі стейкхолдерами» [14, с. 99].

Як видно, визначення С.А. Квітки є найбільш узагальнюючим, воно має на меті об'єднати всі суміжні управлінські практики суб'єктів господарювання, які стосуються взаємодії з державою, під терміном GR. Найбільш дискусійним у такому підході є віднесення лобізму до однієї зі складових частин Government relations. З однієї сторони, це пов'язано зі специфічним розумінням лобіювання у вітчизняних реаліях, яке в Україні часто трактується як (переважно корупційна) практика впливу на рішення органів державної влади для захисту корпоративних або групових інтересів. З іншої сторони, розповсюдженою стає підміна понять шляхом ототожнення GR з лобізмом, що вносить плутанину у категоріальний апарат дослідників. У зв'язку з цим, доцільно детальніше розглянути особливості співвідношення понять лобізму та GR.

Щонайперше необхідно наголосити на об'єктивному характері лобізму як комунікаційної системи, покликаної виражати й представляти інтереси бізнесу при ухваленні політичних рішень. Відтак під лобіюванням слід розуміти вплив груп інтересів на систему прийняття рішень органами державної влади. Хоча GR також передбачає такий вплив, під ним розуміють ширшу систему

відносин, що полягає у вибудовуванні бізнесом довгострокової взаємодії з державною владою і громадянським суспільством на ціннісних засадах. Таким чином, Government relations полягає у розбудові партнерських відносин між бізнесом та владою, а лобізм – у вирішенні конкретних питань в рамках цих відносин. За влучним твердженням С.А. Квітки: «фахівці в області GR будують міст між владою та бізнесом (чи інституціями громадянського суспільства), по якому рухаються лобісти для вирішення питань із владою» [14, с. 97]. Звідси лобіювання можна розглядати як одну з функцій GR, його складову частину або активну фазу.

На відміну від лобіста, GR-менеджеру не обов'язково вникати у всі деталі прийняття нормативно-правових актів. Від нього вимагається компетентність у налагодженні загальних позитивних відносин з профільними для підприємства державними органами і громадськими асоціаціями, а також вміння підібрати та призначити професійного лобіста для вирішення конкретного питання щодо впливу на прийняття необхідного політичного рішення. Відповідним чином відрізняється і режим роботи у GR та лобіюванні: GR-менеджер, як правило, є штатним співробітником компанії, який розробляє і втілює стратегію взаємодії з державними органами, тоді як лобісти зазвичай залучаються ззовні на проектній основі. Попри те, що лобіювання може включати у себе цілу систему заходів, воно здійснюється здебільшого у рамках разових проєктів, а фахівці у сфері GR ведуть системну роботу, ретельно вивчаючи і здійснюючи постійний моніторинг державних рішень, а також доносячи позиції бізнес-структур до громадськості та політичних кіл з тих чи інших питань.

Поняття GR виникає у 70–80-х роках ХХ ст., набагато пізніше ніж лобізм (ХІХ ст.), що обумовлено розвитком засобів масової інформації та зростаючим інтересом громадськості до діяльності суб'єктів господарювання. Це обумовило підвищення критеріїв до прозорості у діяльності бізнес-структур та їх взаємодії з державною владою. Зміна в публічному просторі визначила потребу у кращому позиціонуванні бізнесу в очах громадськості, зокрема у сфері відносин із владою. Так концепція public relations (PR) була розширена за рахунок GR. Порівняння сутності та характерних рис GR та лобізму узагальнено в табл. 2.

Отже, на відміну від лобізму, що опирається на міжособистісні контакти з представниками дер-

Таблиця 2. Відмінності між Government relations та лобізмом

Характеристика	Government relations	Лобізм
Суть	Сфера менеджменту з організації ефективного комунікаційного процесу з державною владою	Технологія впливу на суб'єктів прийняття політичних рішень для захисту інтересів бізнесу
Мета	Побудувати надійну систему довготривалих відносин з профільними стейкхолдерами	Досягти політичного рішення, що відповідає інтересам суб'єкта господарювання
Компетенції	Здатність відслідковувати ризики та можливості для бізнесу від реалізації тієї чи іншої державної політики, доносити позиції бізнесу до органів влади	Здатність забезпечити ухвалення конкретного політичного рішення в інтересах бізнес-структури
Суб'єкти взаємодії	Налагоджує сталі відносини переважно із законодавчою владою і ЦОВВ, рішення яких впливають на галузь суб'єкта господарювання та умови ведення бізнесу в цілому	Працює з усіма центральними і регіональними органами виконавчої влади, органами законодавчої влади та місцевим самоврядуванням, на які є попит зі сторони замовника
Засоби досягнення цілей	Аргументоване та експертне донесення позицій бізнесу до владних структур	Політичний торг, різноманітний тиск на суб'єктів ухвалення рішень
Клієнти	Працює на одного замовника – свого роботодавця	Співпрацює з багатьма клієнтами на індивідуальній основі
Працевлаштування	Найманий менеджер компанії у підрозділі зв'язків з органами державної влади	Фрилансер або співробітник лобістської фірми
Оплата праці	Заробітна плата та премії	Гонорар або відсоток від угоди

Джерело: укладено автором за даними [15–17]

жавної влади, здійснення Government relations передбачає значно ширшу систему відносин, що обумовлює низку переваг:

- по-перше, GR робить акцент на прозорості взаємовідносин бізнесу та влади, що на відміну від лобізму, який у вітчизняних реаліях сприймається як тіньові (кулуарні) домовленості з представниками політичного істеблішменту, сприяє формуванню у суспільній свідомості більш позитивного образу бізнес-структур, а також демократизації процесу ухвалення політичних рішень у соціально-економічній сфері;

- по-друге, GR на відміну від лобізму менше залежить від особистих контактів з окремими представниками влади, їх суб'єктивних переваг і вподобань, що в умовах постійної ротації політичних еліт сприяє розробці довгострокових стратегій взаємодії з владою на більш рівноправних умовах;

- по-третє, GR опирається на використання і вдосконалення інноваційних технологій комунікації з PR, маркетингу, форсайту, електоральних кампаній та ін.;

- по-четверте, GR завдяки роботі з громадською підтримкою, публічному висвітленню процесів і формуванню коаліцій закладає підвалини для втілення довготривалої політики в інтересах бізнес-структури, в той час як лобістські зусилля

вразливі до політичних циклів та політичної боротьби [18, с. 138].

З огляду на все викладене вище Government relations можна визначити як цілеспрямовану та послідовну діяльність суб'єкта господарювання з розбудови комунікаційного процесу з профільними для нього політичними стейкхолдерами з метою налагодження довготривалої системи відносин з ними для забезпечення ефективного впливу на публічну політику та формування позитивного іміджу в корпоративних та суспільних інтересах. Це досягається за рахунок механізмів донесення позиції бізнесу до політичних і громадських кіл, а також технологій впливу на ухвалення конкретних політичних рішень, зокрема через лобіювання. GR можна вважати продовженням та складовим елементом public relations, що зосереджується на взаємодії з сектором державного управління.

Основне завдання GR полягає у реалізації потенційних можливостей для розвитку господарської діяльності через долучення до політичного процесу або запобігання ризикам і загрозам для майбутнього компанії, які можуть надходити від політичних стейкхолдерів. Іншими завданнями GR є:

- моніторинг діяльності органів державної влади, рішення яких впливають на діяльність суб'єкта господарювання;

- аналіз впливу дій політичних стейкхолдерів на результати господарської діяльності суб'єкта господарювання;

- налагодження й удосконалення відносин між суб'єктом господарювання та органами влади;

- роз'яснення співробітникам органів влади позицій бізнесу з тих чи інших питань, донесення інформації щодо місії та завдань діяльності господарюючого суб'єкта;

- сприяння участі бізнес-структур у прийнятті рішень органами державної влади;

- формування і реалізація впливу на рішення органів влади та вироблення ними напрямів державної політики у сфері, що може відобразитися на діяльності суб'єкта господарювання [19].

Відповідно до окреслених завдань, зміст роботи GR-менеджера передбачає виконання наступних функцій:

- аналізувати і прогнозувати політичну діяльність органів влади у сферах, що безпосередньо зачіпають економічні інтереси суб'єкта господарювання;

- проводити моніторинг та дослідження законодавчих ініціатив виконавчої і представницької влади (включаючи законопроекти й проекти урядових рішень) у сферах, що стосуються господарської діяльності компанії;

- вибудовувати міцні зв'язки із владними структурами, що здійснюють регулювання тією сферою економіки, в якій працює суб'єкт господарювання;

- налагоджувати постійні ділові відносини із засобами масової інформації, зокрема редакторами новинних програм й економічними оглядачами, роблячи особливу ставку на видання, які спеціалізуються на проблемах бізнесу;

- представляти інтереси суб'єкта підприємництва у громадсько-політичних об'єднаннях та організаціях (таких як торгово-промислова палата, Федерація роботодавців України) і безпосередньо взаємодіяти з владою на конференціях, круглих столах, громадських обговореннях законодавчих ініціатив тощо [20].

Доцільно також виокремити соціальний зміст GR. Він полягає у тому, що GR доповнює і поглиблює традиційні для демократії системи представництва – територіальну та партійну, результативно залучаючи до процесів вироблення і прийняття суспільно-політичних рішень корпоративний сектор [21]. Безумовно, для того щоб GR досягав своїх цілей і виконував свою суспіль-

но-важливу роль, в основі його функціонування мають бути покладені певні принципи:

- спрямованість на досягнення консенсусу інтересів бізнесу та суспільних чи національних інтересів, які виражають органи державної влади;

- інституціоналізація взаємовідносин бізнес-структур й органів державної влади через розбудову та зміцнення ролі громадських рад, галузевих асоціацій, міжгалузевих об'єднань виробників й інших інститутів з публічних обговорень і співробітництва;

- залучення суб'єктів великого підприємництва до соціально-економічного життя місцевих громад через державно-приватне партнерство та інші моделі партнерських відносин з державною владою;

- дотримання транспарентності у взаємовідносинах бізнес-структур, влади і громадських організацій в процесі ухвалення політико-економічних рішень;

- демократизація процесів розроблення та ухвалення політичних рішень, які мають стратегічне значення для розвитку галузей;

- забезпечення соціальної та екологічної відповідальності представників бізнесу та держави [22, с. 19–20].

Оскільки в основі GR лежить комунікаційний процес, його налагодження є неможливим без використання відповідного технологічного базису, втіленого в GR-технологіях. Технології Government relations – це спеціальні інструменти та інформаційні практики з побудови стійких комунікаційних зв'язків між бізнес-структурами і органами влади. GR-технології забезпечують керованість процесів встановлення та підтримання взаємовідносин по лінії «бізнес – держава», лежать в основі програми дій з побудови відповідних зв'язків. Розглянемо ці технології більш детально.

Основною технологією GR є пряма взаємодія з органами державної влади переважно у вигляді особистих комунікацій GR-менеджера з представниками політичних інститутів. Такий підхід дає можливість у максимально стислі строки вирішувати поточні питання бізнесу, що потребують контактів з політичними стейкхолдерами. На більш тривалу перспективу ця GR-технологія проявляється у залученні додаткових зв'язків і ресурсів для формування сприятливого іміджу бізнес-структури і її ініціатив. Це відбувається шляхом поступового і невпинного масштабуван-

ня комунікативного потенціалу на кожному новому рівні взаємодії суб'єкта господарювання з органами влади й дотичними до них організаціями. До основних форм прямої взаємодії належать:

- експертне інформування;
- особисті консультації з представниками владних структур;
- внесення пропозицій щодо змін та/або правок до чинних законодавчих і підзаконних нормативно-правових актів або їх проектів;
- участь у громадських слуханнях/обговореннях, конференціях, круглих столах, публічних дискусіях із суспільно-політичних питань;
- особиста участь представників бізнесу у роботі владних структур;
- неформальні контакти з державними службовцями, чиновниками всіх рівнів та іншими представниками владних структур.

Необхідно зазначити, що бізнес-структури можуть шукати прямої взаємодії з політичними стейкхолдерами як через власних співробітників, так і шляхом використання посередників (лобістські фірми), залучення галузевих асоціацій, громадських об'єднань, спілок тощо.

Іншою важливою GR-технологією, що набуває дедалі більшого поширення в Україні, є залучення експертного середовища для донесення до влади суспільно значущих, світоглядних засад і ідей представників бізнесу. Ефективна взаємодія експертів та представників державної влади дозволяє удосконалювати політичні рішення, обирати найкращі варіанти вирішення наявних проблем. Експертами у рамках реалізації цієї технології виступають переважно науковці, аналітики та дослідники у різних сферах, досвідчені практики, представники підприємництва та громадських організацій, лідери суспільної думки. Інституційні форми, яких набувають механізми вироблення, поширення і обміну експертною інформацією, надзвичайно різноманітні – від одиничних порад окремих експертів до науково-дослідних інститутів, фабрик думок, мозкових центрів та інших громадських об'єднань, які розробляють рішення з вирішення значущих проблем [23, с. 275].

Невід'ємною технологією GR на сучасному етапі є також media relations, оскільки роль ЗМІ у процесі формування всіх комунікативних зв'язків, окрім прямих, є визначальною. Більше того, ЗМІ здатні формувати громадську думку не лише серед пересічних громадян, але й у цільової гру-

пи GR-менеджменту – представників державної (місцевої) влади. Таким чином, успішне використання ЗМІ значною мірою спрощує вплив на рішення органів законодавчої і виконавчої влади. Сучасні ЗМІ завдяки найрізноманітнішим каналам донесення інформації (телебачення, радіомовлення, традиційна преса, інтернет-видання, інформаційні та рекламні агентства, соціальні мережі тощо) здатні формувати всеохоплюючий комунікативний простір, який визначає, наскільки сильними будуть позиції тієї чи іншої сторони (бізнесу і влади) та де проходить межа компромісу у вирішенні їхніх проблемних питань.

З іншого боку, користь ЗМІ визначається тим, що вони допомагають бізнесу оперативно виносити на обговорення найбільш злободенні проблеми, надаючи можливість представникам владних структур відстежувати та вчасно реагувати на найбільш актуальні запити й вимоги щодо розвитку економіки і суспільства в цілому. Важливо зазначити, що використання ЗМІ тут є двостороннім процесом, тобто media relations використовуються зі сторони влади також. Це набуває форм підготовки і викладення у загальний доступ річних звітів, оприлюднення прес-релізів, проведення прес-конференцій, публікації іміджевих статей тощо. Поряд з цим ретельно проводяться контент-аналіз та вивчення аудиторії, на основі яких ухвалюються відповідні політичні рішення [24, с. 184].

За сучасного рівня розвитку інформаційного середовища для використання media relations необхідно:

- на постійній основі генерувати інформаційні приводи та контент до них з метою формування власного порядку денного;
- проводити заходи для представників ЗМІ (коментарі, інтерв'ю, брифінги, кругли столи та ін.);
- здійснювати комунікаційний аудит (проводити моніторинг ЗМІ), тобто перегляд й аналіз журналістських матеріалів з питань, безпосередньо пов'язаних з діяльністю суб'єкта господарювання, що дає можливість з'ясувати його позиції та образ у просторі публічної комунікації.

У підсумку робота зі ЗМІ має сформувати сприятливе для бізнес-структури інформаційне середовище, позитивний імідж та стійкі уявлення аудиторії про важливість суспільної ролі цієї структури, забезпечити їй ефективне публіситі – завоювання й утримання зацікавленості широкої

громадськості до діяльності структури або її окремих представників.

Окремо необхідно звернути увагу на такий перспективний GR-технології, як підтримка політичної діяльності. Вона полягає у наданні бізнесом різноманітної (волонтерської, фінансової, інформаційної, технічної, організаційної) підтримки під час виборчих кампаній тим політикам чи політичним силам, які поділяють цінності та бачення підприємців. У практиці західних країн це відбувається через створення комітетів політичних дій, що надають відповідну підтримку. Іншим прикладом використання цієї технології слугує створення бізнес-структурами різноманітних інформаційно-аналітичних центрів, покликаних, серед іншого, на вільних засадах надавати інформаційне забезпечення для владних структур або окремих чиновників з метою посилення їх політичного впливу та ваги у процесі ухвалення державних рішень, які, сприятимуть реалізації господарських цілей. Така підтримка суттєво розширює комунікативне поле та сприяє формуванню стійких коаліцій бізнесу і влади.

Як окрема GR-технологія розглядається також політичний фандрайзинг, під яким розуміють організацію збору коштів (від міжнародних донорів, меценатів, фондів, бізнесу, грантів, благодійних заходів) з метою забезпечення ресурсами суспільно значущих соціально-політичних проектів, реалізація яких можлива лише спільними зусиллями владних і бізнесових структур.

Висновки

Government relations є складним та багатоаспектним механізмом налагодження комунікацій бізнесу з політичними стейкхолдерами для забезпечення ним впливу на публічну політику і формування позитивного іміджу в корпоративних та суспільних інтересах. Реалізація GR передбачає моніторинг сфери публічної політики, нормативно-правового поля, пошук можливостей впливу на політичні рішення через встановлення взаємовідносин з представниками органів влади, співпрацю із засобами масової інформації, галузевими асоціаціями, громадськими організаціями тощо. GR втілюється на практиці через використання низки комунікаційних технологій – прямої взаємодії з владними структурами, залучення експертного середовища, підтримки політичної діяльності, media relations, фандрайзингу.

На сучасному етапі GR виступає як один з ключових інструментів удосконалення практики корпоративного і державного управління, фактор економічного розвитку, складова інституційних перетворень у суспільстві.

Список використаних джерел

1. Mack C.S. (1997). *Business, Politics, and the Practice of Government Relations*. Westport: Greenwood Publishing Group.
2. Heath R.L. (2006). A rhetorical theory approach to issues management. *Public relations theory*. Vol. 8. P. 63–99.
3. Maloney K. (2006). *Rethinking Public Relations: PR Propaganda and Democracy*. New York: Routledge.
4. Peel G., Bailey C.J., Cain B. (2010). *Developments in American Politics*. New York: Palgrave Macmillan.
5. Толстих П.А. Суб'єктний статус лобізму та Government Relations. Історичні, філософські, політичні та юридичні науки, культурологія та мистецтвознавство. Питання теорії та практики. 2012. № 4(2). С. 195–200.
6. Кулакова Т.А. Government Relations у процесі прийняття політичних рішень. ПОЛІТЕКС: політична експертиза. 2005. Вип. 2. С. 226–238.
7. Овчарук Е.В. Теоретичні підходи дослідження Government Relations у контексті теорії публічного управління. Інвестиції: практика та досвід. 2021. № 8. С. 139–144.
8. Золотарьов О.В. Комунікативні технології у здійсненні взаємодії з органами державної влади. Наукознавство. 2016. Т. 8, № 4. С. 1–16.
9. Гришина В.В. GR-діяльність як різновид менеджменту. Публічне управління: проблеми та перспективи : матеріали Міжнародної науково-практичної Інтернет-конференції від 26.11.2021 р. Харків: ТОВ «Константа», 2021. С. 120–124.
10. Коваль Н.В. Government Relations як чинник ефективного ведення бізнесу. Інвестиції: практика та досвід. 2014. № 15. С. 85–90.
11. Тихомирова Є.Б. Government Relations і лобізм: спроба порівняльного аналізу. Науковий журнал «Політикус». 2015. № 1. С. 15–18.
12. Телешун С., Ситник С., Рейтерович І. Публічна чи державна політика – вітчизняна дилема вибору. Вісник Національної академії державного управління при Президентові України. 2012. Вип. 4. С. 185–196.
13. Козлов К.І. GR (Government Relations) менеджмент як фактор інституалізації взаємодії органів влади та інститутів суспільства. Теорія та практика державного управління. 2012. Вип. 4. С. 98–104.

14. Квітка С.А. Government relations та державне управління в Україні: новітні форми взаємодії влади та бізнесу. Аспекти публічного управління. 2017. Т. 5, № 11. С. 94–104.

15. Лубінець Д.В. До питання про типологію українського лобізму. Науковий журнал «Політикус». 2019. Вип. 4. С. 34–40.

16. Годний С. Лобізм і теоретичні моделі політичної комунікації. *Studia politologica Ucraino-Polona*. 2018. Вип. 8. С. 193–198.

17. Ворчакова І. Лобізм в політиці: сутність явища та способи реалізації. *Evropska politicka a pravná diskurz*. 2018. Т. 5, Вип. 1. С. 105–110.

18. Гросфельд О.В. Лобізм і Government Relations: контури теорії. Науково-теоретичний альманах «Грані». 2011. № 6(80). С. 137–139.

19. Тихомирова Є.Б. Концептуальний вимір government relations. Сучасні проблеми гуманітаристики: світоглядні пошуки, комунікативні та педагогічні стратегії: матеріали II всеукр. наук.-практ. конфер., 6 грудня 2012 р. Рівне, 2012. URL: <http://evnuir.vnu.edu.ua/handle/123456789/3665>

20. Клімович С.О. Дослідження government relations як комунікації між владою та бізнесом: термінологічний аспект. Стратегічні пріоритети. 2010. № 1. С. 82–85.

21. Рейтерович І.В. Особливості предметного поля government relations. Державне управління: удосконалення та розвиток. 2019. № 1. URL: <http://www.du.nauka.com.ua/?op=1&z=1372>

22. Бержанір А.Л. Становлення взаємодії влади, бізнесу і суспільства в ринкових умовах. Сталий розвиток економіки. 2013. № 3. С. 18–21.

23. Рибачук О. Соціально-комунікативні технології government relations у системі інформаційних обмінів між громадськими структурами і владними інститутами. Наукові праці Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського. 2018. Вип. 50. С. 271–282.

24. Чимаров С.Ю. Government Relations (GR): типологія і технології діяльності. Наукові праці Північно-Західної академії державної служби. 2011. Т. 2, Вип. 3. С. 181–191.

References

1. Mack C.S. (1997). *Business, Politics, and the Practice of Government Relations*. Westport: Greenwood Publishing Group.

2. Heath R.L. (2006). A rhetorical theory approach to issues management. *Public relations theory*. Vol. 8. P. 63–99.

3. Maloney K. (2006). *Rethinking Public Relations: PR Propaganda and Democracy*. New York: Routledge.

4. Peel G., Bailey C.J., Cain B. (2010). *Developments in American Politics*. New York: Palgrave Macmillan.

5. Tolstykh P.A. (2012). Subiektnyi status lobizmu ta Government Relations [Subject status of lobbying and Government Relations]. *Historical, philosophical, political and legal sciences, cultural studies and art studies. Questions of theory and practice*. No. 4(2). P. 195–200.

6. Kulakova T.A. (2005). Government Relations u protsesi pryiniattia politychnykh rishen [Government Relations in the process of making political decisions]. *POLYTEX*. Issue 2. P. 226–238.

7. Ovcharuk E.V. (2021). Teoretychni pidkhody doslidzhennia Government Relations u konteksti teorii publichnoho upravlinnia. [Theoretical approaches to the study of Government Relations in the context of the theory of public administration]. *Investments: practice and experience*. No. 8. P. 139–144.

8. Zolotaryov O.V. (2016). Komunikatyvni tekhnologii u zdiisnenni vzaiemodii z orhanamy derzhavnoi vlady [Communication technologies in interaction with state authorities]. *Naukoznavstvo*. 2016. Vol. 8, No. 4. P. 1–16.

9. Hryshyna V.V. (2021). GR-dialnist yak riznovyd menedzhmentu [GR activity as a type of management]. *Public administration: problems and prospects*. Kharkiv: Constanta. P. 120–124.

10. Koval N.V. (2014). Government Relations yak chynnyk efektyvnoho vedennia biznesu [Government Relations as a factor in effective business management]. *Investments: practice and experience*. No. 15. P. 85–90.

11. Tykhomyrova E.B. (2015). Government Relations i lobizm: sproba porivnialnoho analizu [Government Relations and lobbying: an attempt at a comparative analysis]. *Politykus*. No. 1. P. 15–18.

12. Teleshun S., Sytnyk S., Reiterovych I. (2012). Publichna chy derzhavna polityka – vitchyzniana dylema vyboru [Public or state policy – a domestic dilemma of choice]. *Bulletin of the National Academy of Public Administration under the President of Ukraine*. Issue 4. P. 185–196.

13. Kozlov K.I. (2012). GR (Government Relations) menedzhment yak faktor instytualizatsii vzaiemodii orhaniv vlady ta instytutiv suspilstva [GR (Government Relations) management as a factor of institutionalization of the interaction of government bodies and institutions of society]. *Theory and practice of public administration*. Issue 4. P. 98–104.

14. Kvitka S.A. (2017). Government relations ta derzhavne upravlinnia v Ukraini: novitni formy vzaiemodii vlady ta biznesu [Government relations and public administration in Ukraine: the latest forms of interaction

between government and business]. Aspects of public administration. Vol. 5, No. 11. P. 94–104.

15. Lubinets D.V. (2019). Do pytannia pro typolohiiu ukrainskoho lobizmu [To the question of the typology of Ukrainian lobbying]. Politykus. Issue 4. P. 34–40.

16. Hodnyi S. (2018). Lobizm i teoretychni modeli politychnoi komunikatsii [Lobbyism and theoretical models of political communication]. Studia politologica Ucraino–Polona. Issue 8. P. 193–198.

17. Vorchakova I. (2018). Lobizm v politytsi: sutnist yavyscha ta sposoby realizatsii [Lobbying in politics: the essence of the phenomenon and methods of implementation]. Evropska politicka a pravn diskurz. Vol. 5, Issue 1. P. 105–110.

18. Hrosfeld O.V. (2011). Lobizm i Government Relations: kontury teorii [Lobbying and Government Relations: contours of the theory]. Scientific–theoretical almanac «Edges». No. 6(80). P. 137–139.

19. Tykhomyrova E.B. (2012) Kontseptualnyi vymir government relations [Conceptual dimension of government relations]. Modern problems of humanitarianism: worldview searches, communicative and pedagogical strategies. Rivne. Retrieved from: <http://evnuir.vnu.edu.ua/handle/123456789/3665>

20. Klimovich S.O. (2010). Doslidzhennia government relations yak komunikatsii mizh vladoiu ta biznesom: terminolohichniy aspekt [The study of government relations as communication between the government and business: a terminological aspect]. Strategic priorities. No. 1. P. 82–85.

21. Reiterovych I.V. (2019). Osoblyvosti predmetnoho polia government relations [Peculiarities of the subject field of government relations]. Public administration:

improvement and development. No. 1. Retrieved from: <http://www.dy.nayka.com.ua/?op=1&z=1372>

22. Berzhanir A.L. (2013). Stanovlennia vzaiemodii vlady, biznesu i suspilstva v rynkovykh umovakh [Formation of interaction between government, business and society in market conditions]. Sustainable economic development. No. 3. P. 18–21.

23. Rybachuk O. (2018). Sotsialno–komunikatyvni tekhnolohii government relations u systemi informatsiinykh obminiv mizh hromadskymy strukturamy i vladnymy instytutamy [Social and communicative technologies of government relations in system of information exchanges between public structures and government institutions]. Scientific works of Vernadskyi National Library of Ukraine. Issue 50. P. 271–282.

24. Chymarov S.Yu. (2011). Government Relations (GR): typolohiia i tekhnolohii diialnosti. [Government Relations (GR): typology and technologies of activity]. Scientific works of the North–Western Academy of Civil Service. Vol. 2, Issue 3. P. 181–191.

Дані про автора

Зінов'єва Оксана Василівна,

аспірантка відділу аналізу і прогнозування міжнародної торгівлі Державного науково–дослідного інституту інформатизації та моделювання економіки.

e–mail: zinovieva.oksana@gmail.com

Information about the author

Oksana Zinovieva,

Postgraduate student of International Trade Analysis and Forecasting Department of State Research Institute for Informatization and Economic Modeling

e–mail: zinovieva.oksana@gmail.com

ЕКОНОМІЧНІ ПРОБЛЕМИ РОЗВИТКУ ГАЛУЗЕЙ ТА ВИДІВ ЕКОНОМІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

<https://doi.org/10.5281/zenodo.7711689>

СКРИПНИК В. В.

БЕЛЯЛОВ Т. Е.

КОВАЛЕНКО М. В.

Моделювання комплексного оцінювання системи управління фінансовою діяльністю агропідприємств

Актуальність теми дослідження. Ефективна діяльність агропідприємств потребує систематичного оцінювання системи управління фінансовою діяльністю, що дозволить господарюючим об'єктам швидко приймати та ухвалювати необхідні управлінські рішення.

Постановка проблеми. За сучасних умов функціонування робота підприємств агропромислового комплексу залежить від вчасної реалізації заходів щодо комплексного оцінювання системи управління фінансами.

Постановка мети і завдань дослідження – визначити інструменти моделювання комплексного оцінювання системи управління фінансовою діяльністю агропідприємств.

Метод або методологія дослідження. В статті використано методи: моделювання, таксономії, систематизації, а також індукції та дедукції.

Презентація основного матеріалу (результати дослідження). Запропоновано моделювання комплексного оцінювання системи управління фінансовою діяльністю агропідприємств з використанням інструментарію таксономії.

Галузь застосування результатів. Отримані висновки та пропозиції можуть використовуватися зацікавленими стейкхолдерами ринку з метою ефективного управління господарської діяльності.

Висновки за статтею. Запропоновано напрямки моделювання комплексного оцінювання системи управління фінансовою діяльністю агропідприємств з використанням інструментарію таксономії, що дозволить швидко адаптуватися підприємствам до зовнішнього середовища.

Ключові слова: управління, фінанси, зовнішнє середовище, підприємства агропромислового комплексу.

Modeling of a comprehensive assessment of the system of managing the financial activities of agricultural enterprises

Relevance of the research topic. *The effective operation of agricultural enterprises requires a systematic assessment of the financial management system, which will allow economic entities to quickly make and adopt the necessary management decisions.*

Formulation of the problem. *Under modern operating conditions, the work of enterprises of the agro-industrial complex depends on the timely implementation of measures regarding the comprehensive evaluation of the financial management system.*

Setting the goal and tasks of the research – *to determine modeling tools for comprehensive assessment of the management system of financial activities of agricultural enterprises.*

Research method or methodology. *The article uses the following methods: modeling, taxonomy, systematization, as well as induction and deduction.*

Presentation of the main material (research results). *Modeling of the complex assessment of the management system of financial activities of agro-enterprises using the taxonomy toolkit is proposed.*

Field of application of results. *The obtained conclusions and proposals can be used by interested market stakeholders for the purpose of effective management of economic activity.*

Conclusions according to the article. *Directions for modeling a complex assessment of the management system of financial activities of agricultural enterprises using taxonomy tools are proposed, which will allow enterprises to quickly adapt to the external environment.*

Keywords: *management, finance, external environment, enterprises of the agro-industrial complex.*

Постановка проблеми. Сучасні суб'єкти господарювання потребують комплексного оцінювання системи управління фінансовою діяльністю агропідприємств. Дуже важливо своєчасно отримати необхідну фінансову інформацію про стан функціонування галузі, щоб уникнути банкрутства або збитковості діяльності.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Існує велика кількість наукових досліджень присвячених проблематиці комплексного оцінювання системи управління фінансовою діяльністю агропідприємств [1–3]. Однак турбулентність та швидка змінність зовнішнього середовища підприємства вимагають корегування такого оцінювання.

Формулювання цілей статті (постановка завдання) – визначити інструменти моделювання комплексного оцінювання системи управління фінансовою діяльністю агропідприємств.

Виклад основного матеріалу дослідження. Моделювання комплексного оцінювання системи управління фінансовою діяльністю агропідприємств пропонуємо реалізовувати з використанням таксономічного моделювання. В даному випадку потрібно провести таксономічний ана-

ліз показників діяльності сільськогосподарських підприємств за останні одинадцять років, зокрема: рівня рентабельності виробництва продукції сільського господарства в підприємствах, прямих матеріальних витрат, прямих витрат на оплату праці, інших прямих витрат та загальновиробничих витрат. Наше дослідження проводилося за даними Державної служби статистики України за 2010–2020 рр. Перелік показників діяльності сільськогосподарських підприємств за напрямками аналітичних досліджень, що формують матрицю спостережень за останні одинадцять років представлено у табл. 1.

Таксономічний показник розраховується за класичним алгоритмом таксономічного аналізу, який містить наступні етапи [3]: формування матриці спостережень; стандартизація значень елементів матриці спостережень; ідентифікація вектора-еталона; визначення відстані між окремими спостереженнями і вектором-еталоном; розрахунок таксономічного коефіцієнту розвитку. Власною розробкою є прогнозування таксономічного показника діяльності сільськогосподарських підприємств на наступний період.

Таблиця 1. Динаміка показників діяльності сільськогосподарських підприємств для таксономічного аналізу, 2010–2020 рр.

Роки	Вихідні дані				
	Рівень рентабельності виробництва продукції сільського господарства в підприємствах, %	Прямі матеріальні витрати – усього, млн грн	Прямі витрати на оплату праці, млн грн	Інші прямі витрати, млн грн – усього	Загальновиробничі витрати – усього, млн грн
2010	21,10	52528,20	6806,80	9276,90	10023,40
2011	27,00	70732,20	9028,90	11610,10	13947,50
2012	20,50	84855,70	11610,40	16496,30	16621,60
2013	11,20	88541,70	9719,40	18392,30	18656,40
2014 ²	25,80	108700,90	11044,10	22110,50	26391,40
2015 ²	45,60	168505,0	12425,50	33021,50	38131,80
2016 ²	37,30	207870,2	15638,40	47357,10	50240,00
2017 ²	22,70	242313,70	20326,70	79262,10	63067,70
2018 ²	22,80	247997,20	25234,40	95016,80	74745,00
2019 ²	11,80	228980,50	25228,90	83493,30	58686,30
2020 ²	18,40	205418,50	25850,30	85807,10	52237,70

Джерело: складено з використанням <https://www.ukrstat.gov.ua/>

Для розрахунку методом таксономічного аналізу діяльності сільськогосподарських підприємств використовуємо електронні таблиці Microsoft Excel та вбудовані функції Microsoft Excel.

На першому етапі будуємо матрицю стандартизованих показників діяльності сільськогосподарських підприємств (Z_{ij}), 2010–2020 рр.

На наступному етапі таксономічного аналізу умовно можна розділити показники діяльності сільськогосподарських підприємств, які прямо або опосередковано впливають на фінансовий ре-

зультат діяльності суб'єктів господарювання таким чином: рівень рентабельності виробництва продукції сільського господарства в підприємствах, % Стимулятор; прямі матеріальні витрати – усього, млн грн. Стимулятор; прямі витрати на оплату праці, млн грн Стимулятор; інші прямі витрати, млн грн Дестимулятор; загальновиробничі витрати – усього, млн грн Дестимулятор. Але, слід зазначити, що такий поділ є умовний і ґрунтується виключно для розрахунків методом таксономічного аналізу діяльності суб'єктів господарювання (рис. 2).

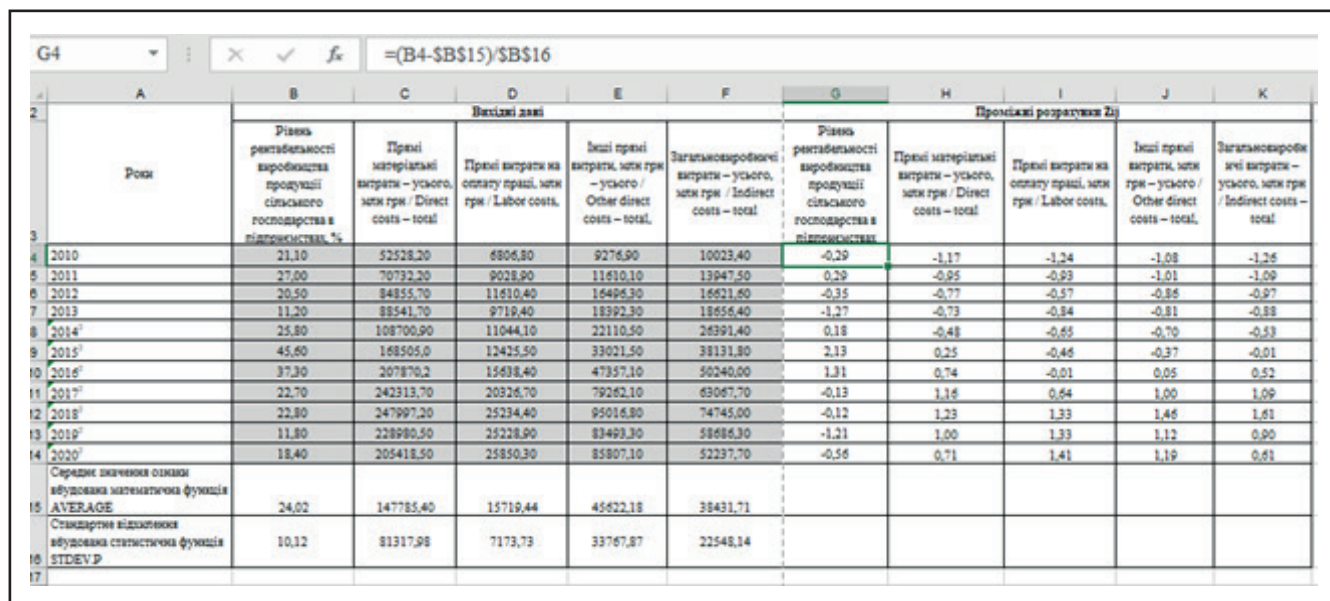

Рисунок 1. Динаміка та матриця стандартизованих показників діяльності сільськогосподарських підприємств, 2010–2020 рр.

Джерело: власні розрахунки

Буфер обміну Шрифт Вирівнювання Число

B31 : \times \checkmark f_x =MAX(B20:B30)

Ріки	Рівень рентабельності виробництва продукції сільськогосподарства в підприємствах, % Стимулятор	Прямі матеріальні витрати – усього, млн грн / Direct costs – total Стимулятор	Прямі витрати на оплату праці, млн грн / Labor costs, Стимулятор	Інші прямі витрати, млн грн – усього / Other direct costs – total, Дестимулятор	Загальновиробничі витрати – усього, млн грн / Indirect costs – total Дестимулятор
2010	21,10	52528,20	6806,80	9276,90	10023,40
2011	27,00	70732,20	9028,90	11610,10	13947,50
2012	20,50	84855,70	11610,40	16496,30	16621,60
2013	11,20	88541,70	9719,40	18392,30	18656,40
2014 ²	25,80	108700,90	11044,10	22110,50	26391,40
2015 ²	45,60	168505,0	12425,50	33021,50	38131,80
2016 ²	37,30	207870,2	15638,40	47357,10	50240,00
2017 ²	22,70	242313,70	20326,70	79262,10	63067,70
2018 ²	22,80	247997,20	25234,40	95016,80	74745,00
2019 ²	11,80	228980,50	25228,90	83493,30	58686,30
2020 ²	18,40	205418,50	25850,30	85807,10	52237,70
Еталон (Z _j) (стимулятор – max)	45,60	247997,20	25850,30	X	X
Еталон (Z _j) (дестимулятор – min)	X	X	X	9276,90	10023,40

Рисунок 2. Визначення вектор-еталона для розрахунку методом таксономічного аналізу діяльності суб'єктів господарювання, 2010–2020 рр.

Джерело: власні розрахунки

B38 : \times \checkmark f_x =SQRT((G4-\$B\$31)^2)

34 Визначення відстані між окремими спостереженнями і вектором-еталоном (C_{io}) за формулою: $C_{io} = \sqrt{\sum_{j=1}^n (Z_{ij} - Z_{oj})^2}$

36 C_{io} вбудована математична функція SQRT

Ріки	рентабельності виробництва продукції сільськогосподарства в підприємствах	Прямі матеріальні витрати – усього, млн грн / Direct costs – total	Прямі витрати на оплату праці, млн грн / Labor costs,	Інші прямі витрати, млн грн – усього / Other direct costs – total,	Загальновиробничі витрати – усього, млн грн / Indirect costs – total
2010	45,89	247998,37	25851,54	9277,98	10024,66
2011	45,31	247998,15	25851,23	9277,91	10024,49
2012	45,95	247997,97	25850,87	9277,76	10024,37
2013	46,87	247997,93	25851,14	9277,71	10024,28
2014 ²	45,42	247997,68	25850,95	9277,60	10023,93
2015 ²	43,47	247996,95	25850,76	9277,27	10023,41
2016 ²	44,29	247996,46	25850,31	9276,85	10022,88
2017 ²	45,73	247996,04	25849,66	9275,90	10022,31
2018 ²	45,72	247995,97	25848,97	9275,44	10021,79
2019 ²	46,81	247996,20	25848,97	9275,78	10022,50
2020 ²	46,16	247996,49	25848,89	9275,71	10022,79

Рисунок 3. Розрахунок відстаней між окремими показниками діяльності сільсько-господарських підприємств і вектором-еталоном (C_{io})

Джерело: власні розрахунки

ЕКОНОМІЧНІ ПРОБЛЕМИ РОЗВИТКУ ГАЛУЗЕЙ ТА ВИДІВ ЕКОНОМІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Далі визначено відстані між окремими показниками діяльності сільськогосподарських підприємств і вектором-еталоном (C_0) за формулою [3]:

$$C_{i0} = \sqrt{\sum_{j=1}^m (Z_{ij} - Z_{0j})^2} \quad (1)$$

Розрахунок представлений на рис. 3.

Далі проводимо обчислення значень, які є вхідними величинами, що використовують для розрахунку таксономічного показника діяльності сільськогосподарських підприємств, 2010–2020 рр., за методикою наведеною в [3]:

1. Середня відстань:

$$\bar{C}_0 = \frac{1}{m} \sum_{i=1}^m C_{i0} \quad (2)$$

2. Середньоквадратичне відхилення:

$$S_0 = \sqrt{\frac{1}{m} \sum (C_{i0} - \bar{C}_0)^2} \quad (3)$$

3. Загальна відстань між показниками та еталоном:

$$C_0 = \bar{C}_0 + 2S_0 \quad (4)$$

4. Відхилення показників і-го року від еталону:

$$d_i = \frac{C_{i0}}{C_0} \quad (5)$$

І нарешті визначаємо таксономічний показник діяльності сільськогосподарських підприємств, 2010–2020 рр.

$$K_i = 1 - d_i \quad (6)$$

Розрахунок для обчислення таксономічного показника діяльності сільськогосподарських підприємств, 2010–2020 рр.										
Роки	1. Середня відстань: $\bar{C}_0 = \frac{1}{m} \sum C_{i0}$					2. Середньоквадратичне відхилення: $S_0 = \sqrt{\frac{1}{m} \sum (C_{i0} - \bar{C}_0)^2}$				
	Рівень рентабельності виробництва продукції сільськогосподарства в підприємствах, %	Прямі матеріальні витрати – усього, млн грн / Direct costs – total	Прямі витрати на оплату праці, млн грн / Labor costs	Інші прямі витрати, млн грн – усього / Other direct costs – total	Загальнозвиробничі витрати – усього, млн грн / Indirect costs – total	Рівень рентабельності виробництва продукції сільськогосподарства в підприємствах, %	Прямі матеріальні витрати – усього, млн грн / Direct costs – total	Прямі витрати на оплату праці, млн грн / Labor costs	Інші прямі витрати, млн грн – усього / Other direct costs – total	Загальнозвиробничі витрати – усього, млн грн / Indirect costs – total
2010	9.18	49599.67	5170.31	1855.60	2004.93	16.42	88726.59	9248.93	3319.39	3586.53
2011	9.06	49599.63	5170.25	1855.58	2004.90	16.21	88726.51	9248.82	3319.37	3586.47
2012	9.19	49599.59	5170.17	1855.55	2004.87	16.44	88726.45	9248.69	3319.31	3586.43
2013	9.27	49599.59	5170.23	1855.54	2004.86	16.77	88726.44	9248.78	3319.29	3586.39
2014 ²	9.08	49599.54	5170.19	1855.52	2004.79	16.25	88726.35	9248.72	3319.25	3586.27
2015 ²	8.69	49599.39	5170.15	1855.45	2004.68	15.55	88726.08	9248.65	3319.14	3586.09
2016 ²	8.86	49599.29	5170.06	1855.37	2004.58	15.84	88725.91	9248.49	3318.99	3585.89
2017 ²	9.15	49599.21	5169.93	1855.18	2004.46	16.36	88725.76	9248.25	3318.65	3585.69
2018 ²	9.14	49599.19	5169.79	1855.09	2004.36	16.36	88725.73	9248.01	3318.48	3585.50
2019 ²	9.36	49599.24	5169.79	1855.16	2004.50	16.75	88725.82	9248.01	3318.60	3585.76
2020 ²	9.23	49599.30	5169.78	1855.14	2004.56	16.51	88725.92	9247.98	3318.58	3585.86

3. Загальна відстань між показниками та еталоном: $C_0 = \bar{C}_0 + 2S_0$					
Роки	Рівень рентабельності виробництва продукції сільськогосподарства в підприємствах, %	Прямі матеріальні витрати – усього, млн грн / Direct costs – total	Прямі витрати на оплату праці, млн грн / Labor costs	Інші прямі витрати, млн грн – усього / Other direct costs – total	Загальнозвиробничі витрати – усього, млн грн / Indirect costs – total
2010	42.01	227052.86	23668.17	8494.37	9177.99
2011	41.48	227052.66	23667.88	8494.31	9177.84
2012	42.07	227052.50	23667.55	8494.18	9177.73
2013	42.91	227052.46	23667.79	8494.13	9177.64
2014 ²	41.59	227052.23	23667.63	8494.03	9177.33
2015 ²	39.80	227051.56	23667.45	8493.73	9176.85
2016 ²	40.55	227051.11	23667.04	8493.34	9176.36
2017 ²	41.87	227050.73	23666.44	8492.48	9175.84
2018 ²	41.86	227050.66	23665.81	8492.05	9175.37
2019 ²	42.85	227050.88	23665.82	8492.36	9176.02
2020 ²	42.26	227051.14	23665.74	8492.30	9176.28

4. Відхилення показників і-го року від еталону: $d_i = \frac{C_{i0}}{C_0}$					5. Таксономічний показник: $K_i = 1 - d_i$					
Роки	Рівень рентабельності виробництва продукції сільськогосподарства в підприємствах, %	Прямі матеріальні витрати – усього, млн грн / Direct costs – total	Прямі витрати на оплату праці, млн грн / Labor costs	Інші прямі витрати, млн грн – усього / Other direct costs – total	Загальнозвиробничі витрати – усього, млн грн / Indirect costs – total	Рівень рентабельності виробництва продукції сільськогосподарства в підприємствах, %	Прямі матеріальні витрати – усього, млн грн / Direct costs – total	Прямі витрати на оплату праці, млн грн / Labor costs	Інші прямі витрати, млн грн – усього / Other direct costs – total	Загальнозвиробничі витрати – усього, млн грн / Indirect costs – total
2010	0.28	0.44	0.54	0.52	0.48	0.718	0.558	0.458	0.480	0.519
2011	0.26	0.41	0.50	0.49	0.48	0.738	0.588	0.498	0.507	0.529
2012	0.24	0.38	0.46	0.47	0.47	0.758	0.618	0.538	0.534	0.527
2013	0.22	0.35	0.42	0.44	0.47	0.778	0.648	0.578	0.561	0.531
2014 ²	0.20	0.32	0.38	0.41	0.47	0.798	0.678	0.618	0.588	0.535
2015 ²	0.18	0.29	0.34	0.39	0.46	0.818	0.708	0.658	0.615	0.539
2016 ²	0.16	0.26	0.30	0.36	0.46	0.838	0.738	0.698	0.642	0.543
2017 ²	0.14	0.23	0.26	0.33	0.45	0.858	0.768	0.738	0.669	0.547
2018 ²	0.12	0.20	0.22	0.30	0.45	0.878	0.798	0.778	0.696	0.551
2019 ²	0.10	0.17	0.18	0.28	0.45	0.898	0.828	0.818	0.723	0.555
2020 ²	0.08	0.14	0.14	0.25	0.44	0.918	0.858	0.858	0.750	0.559

Рисунок 4. Блок поетапного розрахунку таксономічного показника діяльності сільськогосподарських підприємств, 2010–2020 рр.

Джерело: власні розрахунки

ЕКОНОМІЧНІ ПРОБЛЕМИ РОЗВИТКУ ГАЛУЗЕЙ ТА ВИДІВ ЕКОНОМІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

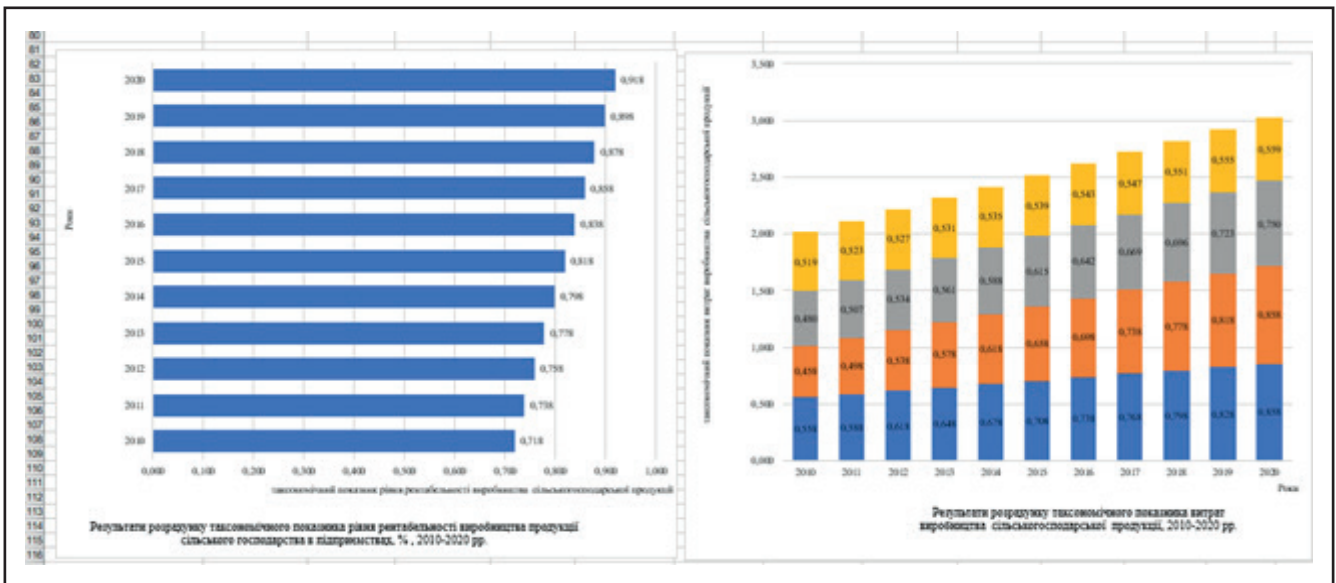
Аналізуючи таксономічний показник за останній 2020 р., можна спостерігати його зростання в порівнянні з попередніми роками (рис. 5). Графічно динаміку таксономічного показника рівня рентабельності виробництва продукції сільського господарства в підприємствах, 2010–2020 рр. представлено на рис.5. Також на цьому рисунку зображено динаміку таксономічного показника витрат виробництва сільськогосподарської продукції, 2010–2020 рр.

На завершальному етапі проведено прогнозування таксономічного показника діяльності сільськогосподарських підприємств та його графічне представлення на наступні два роки. Прогнозування цих показників є пропозицією, щодо комплексного оцінювання системи управління фінансовою діяльністю агропідприємств та формування цілей всебічної діяльності суб'єктів господарювання.

Отже, проведене прогнозування таксономічного показника діяльності сільськогосподарських підприємств з використанням вбудованої статистичної функції FORECAST показує, що показники рівня рентабельності виробництва продукції сільського господарства в підприємствах, прямих матеріальних витрати, прямих витрат на оплату праці, інших прямих витрат та загальновиробничих витрат зростають та наближаються до нормованого значення 1, що може буди позитивним явищем (табл. 2)

Графічно зображено прогнозування таксономічного показника діяльності сільськогосподарських підприємств, 2023–2024 рр. на рис. 6.

Отже, результати проведеного дослідження дозволяють зробити висновок про можливість застосування багатовимірних методів комплексного оцінювання системи управління фінансовою діяльністю агропідприємств та формування цілей всебічної діяльності суб'єктів господарювання.

Рисунки 5. Динаміка таксономічного показника рівня рентабельності виробництва та витрат продукції сільського господарства в підприємствах, 2010–2020 рр.

Джерело: власні розрахунки

Таблиця 2. Прогнозування таксономічного показника діяльності сільськогосподарських підприємств, 2023–2024 рр.

Роки	Прогнозування показників з використанням вбудованої статистичної функції FORECAST				
	Рівень рентабельності виробництва продукції сільського господарства в підприємствах, %	Прямі матеріальні витрати – усього, млн грн / Direct costs – total	Прямі витрати на оплату праці, млн грн / Labor costs,	Інші прямі витрати, млн грн – усього / Other direct costs – total,	Загальновиробничі витрати – усього, млн грн / Indirect costs – total
2023	0,978	0,948	0,938	0,831	0,571
2024	0,998	0,978	0,978	0,858	0,575

Джерело: власні розрахунки

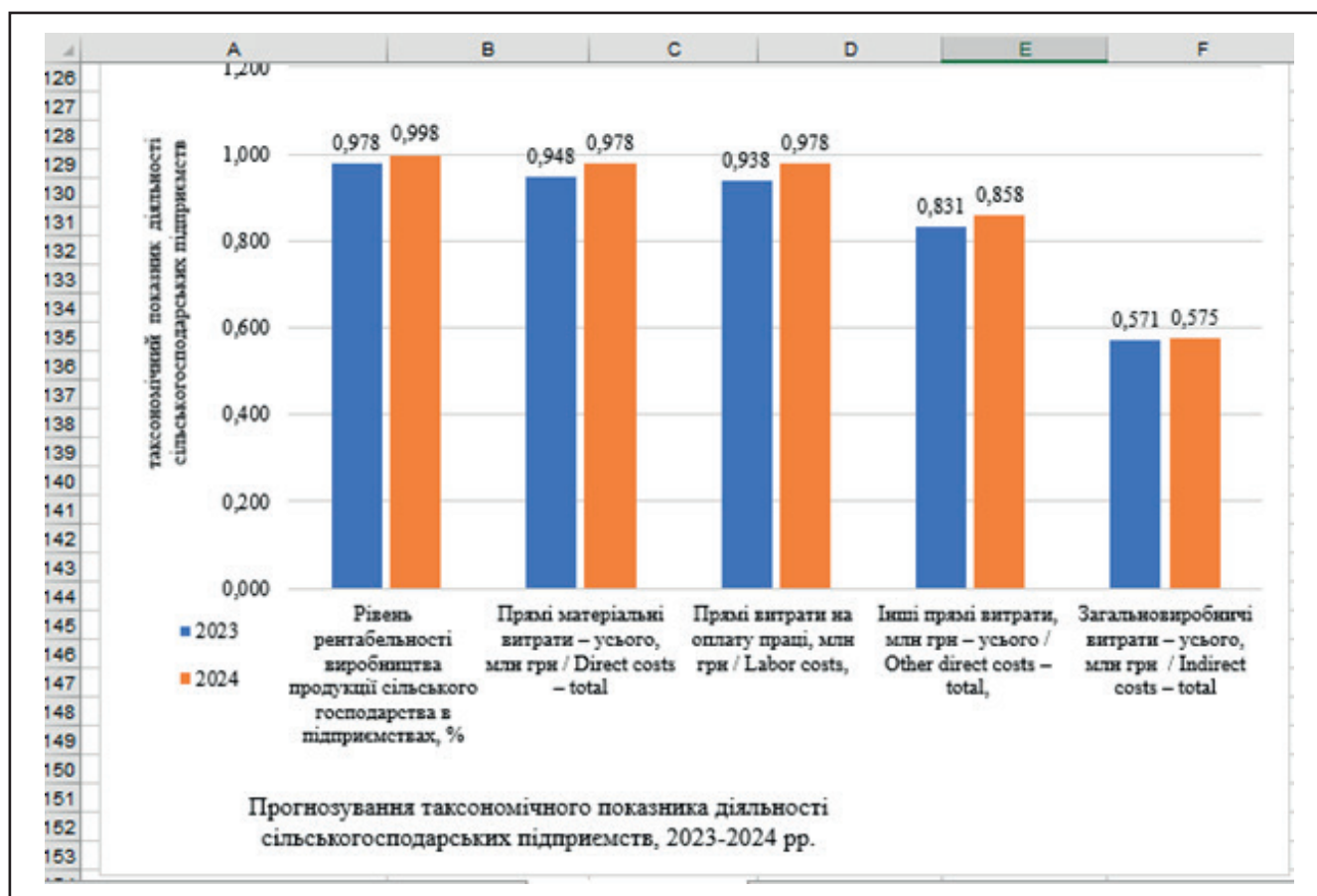

Рисунок 6. Прогнозування таксономічного показника діяльності сільськогосподарських підприємств, 2023–2024 рр.

Джерело: власні розрахунки

Висновки

Таким чином, нами здійснено моделювання комплексного оцінювання системи управління фінансовою діяльністю агропідприємств з використанням методу таксону. Здійснено прогнозування системи управління фінансовою діяльністю агропідприємств на 2023–2024 рр.. Результати моделювання засвідчили необхідність пришвидшення прийняття необхідних управлінських рішень для недопущення нестабільної роботи підприємств. Незважаючи на відносну позитивність у динаміці рентабельності виробництва існує потреба враховувати чинник накопичення негативних явищ у зовнішньому середовищі та вчасно проводити систему корегування управління підприємством.

Список використаних джерел

1. Ложачевська О. М., Сафонова В. Є., Гнатенко І. А., Навроцька Т. А. Управління інноваційною економікою: стратегічні підходи до бізнес-процесів, кадрового менеджменту та конкурентоспроможності. Агросвіт. 2021. № 15. С. 14–19.

2. Охріменко І. В., Вдовенко Н. М., Овчаренко Є. І., Гнатенко І. А. Інновації в системі стратегічного управління безпекою національної економіки в умовах ризиків та невизначеності глобалізації. Економіка та держава. 2021. № 8. С. 4–9.

3. Іванова Н.С. Оцінка рейтингу видів економічної діяльності методом таксономічного аналізу. Ефективна економіка. 2016. № 12.

References:

1. Lozhachevska O., Safonova V., Hnatenko I., Navrotska, T. (2021). Management of innovative economy: strategic approaches to business processes, personnel management and competitiveness. Agrosvit [Agroworld], 15, 14–19.

2. Okhrimenko I., Vdovenko N., Ovcharenko I., Hnatenko I. (2021). Innovations in the system of strategic security management of the national economy in the conditions of risks and uncertainty of globalization. Ekonomika ta derzhava [Economy and state], 8, 4–9.

3. Ivanova N.S. (2016). Evaluation of the rating of types of economic activity by the method of taxonomic analysis. [Efficient economy], 12.

Дані про авторів**Скрипник Вікторія Віталіївна,**

к. е. н., доцент, доцент кафедри фінансів, обліку та банківської справи, Луганський національний університет імені Тараса Шевченка, м. Полтава, Україна

Бєлялов Талят Енверович,

д. е. н., доцент, завідувач кафедри підприємництва та бізнесу, Київський національний університет технологій та дизайну, м. Київ, Україна

Коваленко Марина Вікторівна,

к. е. н., доцент, доцент кафедри менеджменту ім. І. А. Маркіної, Полтавський державний аграрний університет, м. Полтава, Україна

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-7533-0798>

Data about the authors**Viktoriia Skrypnyk,**

PhD (Economics), Associate Professor, Department of Finance, Accounting and Banking, Luhansk Taras Shevchenko National University, Poltava, Ukraine

Taliat Bielialov,

Doctor of Economic Sciences, Associate Professor, Head of the Department of Entrepreneurship and Business, Kyiv National University of Technologies and Design, Kyiv, Ukraine

Maryna Kovalenko,

PhD (Econ), Associate Professor, Associate Professor of I. Markina Department of Management, Poltava State Agrarian University, Ukraine, Poltava

UDC 65.014.1:016.1

<https://doi.org/10.5281/zenodo.7711703>

VLASENKO V. A.

Features of developing the enterprise's adaptive investment strategy in the conditions of digitalization of the national economy

The subject of the research is the theoretical and methodological approaches to the development of the enterprise's adaptive investment strategy in the conditions of market transformations.

The purpose of the study is to substantiate the methodological and consider the applied principles of developing the enterprise's adaptive investment strategy in the conditions of digitalization of the national economy and post-war revival on the basis of innovation and investment.

Research methods. During the writing of the article, a number of general scientific research methods were used: methods of analysis and synthesis, induction and deduction, dialectical method of cognition, complex approach, methods of comparisons and analogies, logical generalization, scientific abstraction, hypothetical method, observation, measurement, tabular and graphical methods.

Presentation of the main material (research results). The article provides a principled approach to the formation of the enterprise's adaptive investment strategy in the conditions of digitalization, which will provide for the optimal combination of individual real investment projects with the most promising directions of attracting financial investments. This strategy will reflect the advantages of the enterprise's investment activity compared to its main competitors. The main advantage of the proposed approach is a clear sequence of implementation of the enterprise's adaptive investment strategy, which will contribute to the coordination of the main areas of investment activity with the need to meet individual investment needs and the offer of investment resources on the foreign market.

Field of application of results. The results of the study can be used in the practical activities of a modern enterprise to improve the financial subsystem in the formation of the enterprise's adaptive investment strategy in the conditions of digitalization of the national economy.

Conclusions on the article. In the course of the work, the following scientific results were obtained: the author's version of the «business card» components of the enterprise's adaptive investment strategy was developed, the process of developing the enterprise's adaptive investment strategy in the conditions of digitization of economic processes in ten stages was recommended, and the functional structure of the Investment Center as a headquarters division of the enterprise was proposed.

Keywords: strategy, development strategy, investment strategy of the enterprise, investment activity, the process of developing the enterprise's adaptive investment strategy, digitalization, national economy.

Особливості розробки адаптивної інвестиційної стратегії підприємства в умовах діджиталізації національної економіки

Предметом дослідження є теоретико–методичні підходи до розробки адаптивної інвестиційної стратегії підприємства в умовах ринкових трансформацій.

Метою дослідження є обґрунтування методологічних та розгляд прикладних засад розробки адаптивної інвестиційної стратегії підприємства в умовах діджиталізації національної економіки та післявоєнного відродження на інноваційно–інвестиційних засадах.

Методи дослідження. Під час написання статті використано низку загальнонаукових методів дослідження: методи аналізу та синтезу, індукції та дедукції, діалектичний метод пізнання, комплексний підхід, методи порівнянь і аналогій, логічного узагальнення, наукового абстрагування, гіпотетичний метод, спостереження, вимірювання, табличний і графічний методи.

Презентація основного матеріалу (результати дослідження). У статті наведено принципний підхід до формування адаптивної інвестиційної стратегії підприємства в умовах діджиталізації, що буде передбачати оптимальне поєднання окремих проектів реального інвестування із найбільш перспективними напрямками залучення фінансових інвестицій. Ця стратегія відображатиме переваги інвестиційної діяльності підприємства порівняно із його основними конкурентами. Основна перевага запропонованого підходу полягає у чіткій послідовності реалізації адаптивної інвестиційної стратегії підприємства, що сприятиме узгодженню основних напрямів інвестиційної діяльності із необхідністю задоволення окремих інвестиційних потреб та пропозицією інвестиційних ресурсів на зовнішньому ринку.

Галузь застосування результатів. Результати дослідження можуть бути використані у практичній діяльності сучасного підприємства для удосконалення фінансової підсистеми при формуванні адаптивної інвестиційної стратегії підприємства в умовах діджиталізації національної економіки.

Висновки за статтею. У процесі виконання роботи було отримано наступні наукові результати: розроблено авторський варіант складових «візитної картки» адаптивної інвестиційної стратегії підприємства, рекомендовано процес розробки адаптивної інвестиційної стратегії підприємства в умовах діджиталізації економічних процесів за десятьма етапами та запропоновано функціональну структуру центру інвестицій як штабного підрозділу підприємства.

Ключові слова: стратегія, стратегія розвитку, інвестиційна стратегія підприємства, інвестиційна діяльність, процес розробки адаптивної інвестиційної стратегії підприємства, діджиталізація, національна економіка.

Formulation of the problem in general. The further development of Ukraine's economy in the conditions of martial law and post-war recovery depends on solving problems related to the need to restore the financial potential of enterprises. New conditions of economic activity, further digitalization of management processes require the application of a complex approach to the development of real investment projects, the formation of an investment portfolio of financial investment instruments, the implementation of priority innovative projects, of higher quality, which would reflect the relevant reality of the situation and be able to adapt to the changes that are constantly occurring in business entities and in certain branches of the national economy.

The relevance of the study of this issue is caused by the fact that in practice, investment activity is an important determinant of sustainable economic growth in every developed country, which seeks to provide conditions for the expanded reproduction of fixed capital [3, p. 137]. That is why, both at the macro and micro levels, managers and leading specialists need developing new measures that will lead to the activation of investment activity at Ukrainian enterprises and will contribute to the revival of the economic potential lost during the war.

Analysis of recent research and publications. The problem of increasing the efficiency of investment activity, the development of an effective investment strategy at the enterprise is con-

stantly in the center of attention of both foreign and domestic economists, among whom we should note the scientific developments of V. L. Akulenko, I. O. Blank, L. B. Bushovska, J. K. Van Horn, M. P. Voynarenko, V. M. Grynyova, M. P. Denysenko, V. O. Koyuda, O. P. Koyuda, K. M. Kramarenko, T. I. Lepeyko, M. Markovits, L. I. Mykhaylova, F. Modigliani, N. I. Nepogodina, I. V. Novykova, O. V. Feyer, I. G. Kharytonova, D. Ye. Shyrko, V. G. Fedorenko and others [1, 2, 4–10].

In the writings of scientists, certain aspects of the regulation of the investment activity of enterprises are highlighted, but the problem of clearly defining the process of its management, the formation of a promising investment strategy and investment tactics remains unsolved. It is the insufficient scientific development of the problem of forming the enterprise's adaptive investment strategy of various forms of ownership and industry affiliation that determines the conduct of research in this direction.

Forming the goals of the article. The purpose of the study is to substantiate the methodological and consider the applied principles of developing the enterprise's adaptive investment strategy in the conditions of digitalization of the national economy and post-war revival on the basis of innovation and investment.

In accordance with the purpose of the research, the author's version of the «business card» components of the enterprise's adaptive investment strategy was developed, the process of developing the enterprise's adaptive investment strategy in the conditions of digitization of economic processes in ten stages was recommended, and the functional structure of the Investment Center as a headquarters division of the enterprise was proposed.

Formulation of the main material. Today, it can be stated with confidence that the revival of our country's economy in the conditions of digitalization is impossible without the activation of investment processes, the search for reliable and stable sources of investment resources, and the formation of a favorable investment climate in the post-war period. This will lead to the need accelerating investment activities and multiply the volume of investment resources, which will be directed to the restoration of destroyed infrastructure in the post-war period. That is why it is necessary to place the main emphasis on promising areas of investment activity of enterprises in the conditions of digitalization.

In general, scientists understand investment activity as a set of measures and actions of individuals and legal entities that invest their own funds (in material, financial or other property form) with the aim of obtaining profit. At the same time, the investor is the subject of investment activity, who makes decisions and invests own and borrowed funds in investment objects [8, p. 54–55].

At the same time, management of investment activity is the process of formation, distribution and use of investment resources of the enterprise in various forms with the aim of increasing the amount of profit or obtaining a social effect [1, p. 68]. On the other hand, it is the process of influencing the subject of management (top management) on the objects of management (employees) in order to form an investment portfolio of real and financial investments to ensure of the enterprise development in the long term on a simple and extended basis [6, p. 248].

The main goal of managing investment activities is to ensure the most effective ways of implementing the investment strategy of the enterprise at certain stages of its life cycle [4, p. 41].

According to some researchers, important sources of financing investment activities of enterprises can be:

- 1) the investor's own and intra-economic reserves, which include the initial contributions of the founders to the authorized capital and part of the money funds received as a result of economic activity;
- 2) raised funds received from the sale of shares and other contributions of legal entities and employees of the enterprise;
- 3) centralized funds received in the order of redistribution from the funds of concerns, associations and other types of enterprises;
- 4) budget financing from the relevant funds for the implementation of state, regional or branch specific programs;
- 5) funds of foreign investors provided in the form of financial or other participation in the authorized capital of joint enterprises [2, p. 173–174; 9, p. 142].

Important forms of financing the investment activities of enterprises include: self-financing (at the expense of own financial resources), credit financing (at the expense of a bank or commercial loan) and mixed financing (as a combination of several sources of financing) [5, p. 203–205].

The development of a modern investment strategy is an important direction for improving the in-

vestment activity of the vast majority of enterprises, whose management will be forced to implement new mechanisms for the recovery and development of economic activity in the post-war period. Such a strategy should be adapted to the conditions of the external environment and investment market conditions. The future investment strategy of enterprises in the context of digitalization of economic processes should be aimed at improving their current financial condition, increasing the efficiency of using the material and technical base and economic potential.

In order for the top management to choose the optimal investment strategy for the enterprise, it should be considered through the prism of feasibility criteria, among which the following should be highlighted:

1. Consistency with financial resources that can be directed to capital investments.
2. Efficiency, i.e. the consistency of the obtained results and the real costs for their achievement.
3. Certainty in terms of the achievement of the established goal.
4. The optimality of the combination of the expected achievement of the desired profitability and the possible risks and uncertainties of the future period.
5. Consistency of the company's planned investments with the general economic conditions of the external environment [7, p. 82].

The author adheres to the point of view that during the formation of the enterprise's adaptive investment strategy, it is necessary to determine the level of its investment attractiveness for a potential investor, which will depend on a set of external factors that will determine the conditions for the implementation of the investment project, namely:

- 1) the importance of the industry, the value of the product, its features, the share of exports, dependence on imports, the level of provision of the country's internal needs, the share of the industry or specific products in the GDP, the main consumers of products;
- 2) the characteristics of the industry's product consumption, the level of competition or monopoly, the characteristics of the sales market, the actual and potentially possible market volumes, the stability of the industry in relation to the general economic downturn in the country;
- 3) the level of state regulation of the industry's development: low, medium or significant, including

state capital investments, tax benefits, the possibility of accelerated depreciation of fixed assets, etc.;

4) social significance of the field of activity, number of jobs, regional location of production, average salary, trade union activity, environmental hazard of production and products, statistics of losses;

5) financial conditions of the industry, level of overall profitability, average return on investment, return on invested capital, turnover of assets, their average liquidity.

In order to improve the investment attractiveness of the enterprise at the conceptual level, we recommend that top management developing a so-called «economic passport», which should have the following structure:

1. General characteristics of production: the nature of the technology used; availability of modern equipment, including foreign equipment; ecological harmfulness of production; warehousing; availability of own transport; geographical location; proximity to transport communications.

2. Characteristics of the material and technical base of the enterprise: innovative production technologies; residual value of fixed assets; equipment wear rate.

3. Nomenclature of manufactured products: volumes of production and sale of products; specific weight of export and import of raw materials and materials; relations with other enterprises; state of work with suppliers and consumers; assessment of sales (demand) stability.

4. Production capacity of the enterprise, possibilities of increasing production volumes; load level of technological lines; specific weight of equipment downtime and irrational use of working time.

5. The place of the enterprise in the industry and market segments; market share dynamics; the level of monopoly status of the enterprise, its compliance with the requirements of antimonopoly legislation.

6. Characteristics of the management system: expediency of the organizational management structure; the dynamics of the number of employees, the structure of staff; the size of the average salary.

7. Authorized capital and owners of the enterprise; the nominal and market price of the share, distribution of the share package between majority and minority shareholders; dynamics of return on equity.

8. Structure of costs for production and sale of products, including by main types of products; cost effectiveness assessment.

9. The amount of profit and its use for the reporting period: directing profit to consumption (paying dividends to shareholders), accumulation (replenishment of the reserve fund) and development (making further investments).

It should be emphasized that the recommended structure of the enterprise's economic passport is presented in a generalized form. It should be flexible and take into account the peculiarities of the financial and economic state of the enterprise, the dynamics of changes in the external environment, components of its internal potential.

After determining the components of the enterprise's economic passport, which will be, rather, an element of forming its image and confirming its business reputation as an active participant in market processes, the final option of the investment strategy should be chosen. At the same time, the adaptive investment strategy will act as a system of long-term goals of the enterprise's investment activity, which is determined by the general tasks of its development.

According to the author, the choice of the enterprise's adaptive investment strategy should be made on the basis of the development of its «business card», the recommended version of which is presented in the Table 1.

As we can see from the Table 1, the proposed of the «business card» components of the enterprise's adaptive investment strategy will contribute to the support of its corporate, business and functional strategies. At the same time, the main object of management is the investment flow, which

allows the implementation of individual real investment projects and a portfolio of financial investments. This will make it possible to implement the main strategies of real, financial and innovative investment at the level of each enterprise, as well as to attract additional investments for the purpose of its further development.

After disclosing the content of the «business card» of the enterprise's adaptive investment strategy, the Chairman of the Board (Chief Executive Officer) together with the heads of the financial subsystem (the Chief Accountant Department and the Head of the Financial Department) should proceed to the process of its practical development. In our opinion, this process should represent separate procedures for forming the optimal variant of the enterprise's adaptive investment strategy according to promising areas of its investment activity.

It should be emphasized that the development of an adaptive investment strategy at the enterprise level should be carried out in separate stages. That is why the author's version the process of developing the enterprise's adaptive investment strategy in the conditions of digitization of economic processes is recommended in the research (Fig. 1).

According to the content of Fig. 1, in the process of developing an adaptive investment strategy at the enterprise, it is necessary to follow ten stages, the consistent implementation of which will contribute to the coordination of the main areas of investment activity with the need to meet individual investment needs and the offer of investment resources on the foreign market.

Table 1. Recommended of the «business card» components of the enterprise's adaptive investment strategy*

Components	Characterization of the «business card» components of the enterprise's adaptive investment strategy
The essence	An enterprise's adaptive investment strategy is a set of decisions, plans and measures related to the effective management of investment flows.
Assignment	Support of the enterprise's corporate, business and functional strategies in the process of managing material, related information and financial flows, including investment flows.
Main task	Formation of the connection between the strategies of the corporate, business and functional levels for the effective management of material, related information and financial flows of the enterprise.
Management object	Investment flow.
Types of investment strategies	1. Real investment strategy. 2. Financial investment strategy. 3. Innovative investment strategy.
Orientation	Shifting the investment flow with optimal costs, attracting investments to the enterprise.

* Source: Developed by the author

Figure 1. Recommended the process of developing the enterprise’s adaptive investment strategy in the conditions of digitization of economic processes

* Source: Developed by the author

At the first stage, the general period of formation of the enterprise’s adaptive investment strategy will be determined. Note that the terms of development of an adaptive investment strategy should not go beyond the period of implementation of the general strategy of the enterprise’s development. That is, today the management of each enterprise must develop an investment strategy for the next 2–3 years of its activity with the need to make changes to it if necessary (for example, taking into account the restrictions caused by overcoming the consequences of the COVID–19 coronavirus pandemic, or the declared martial law in the territory our country). This is due to the instability of the external investment environment, the need to review the portfolio of investment strategies and the rejection of potentially unprofitable investment projects.

The second stage will be accompanied by research of conjunctures processes in the investment market, when the company’s management will have the opportunity to choose a potential investor, study the dynamics of fluctuations in demand and supply for investment resources and determine sources of financing (own funds, bank loans, budget funds, mixed financing, etc.).

Within the third stage, the company’s management needs to periodically assess the strengths and weaknesses of its internal environment using the SWOT analysis or market potential analysis. This analysis is recommended to be carried out periodically (once a year), so that, if necessary, it is possible to revise the content of the adaptive investment strategy. This issue is especially relevant in the context of the announced digitalization of economic processes.

The main strategic goals for the development of the enterprise's investment activity should be reflected in the relevant criteria indicators: normative values of the minimum capital growth rates, the minimum level of current return on investment, the maximum level of investment risk, the minimum share of highly liquid projects by the level of capital intensity, etc. Responsible specialists at enterprises will be able to use these indicators in the future to form their own investment portfolio, select specific investment projects and financial instruments. This very issue will be resolved at the fourth stage of the process of developing the enterprise's adaptive investment strategy.

At the fifth stage, an analysis of strategic alternatives of the enterprise's investment activity should be carried out. According to the author of the study, among the great variety of alternative investment strategies, the top management of enterprises should focus on two types of strategies: the strategy of an effective owner and the speculative merger strategy.

The strategy of an effective owner is based on the fact that the investor not only gets access to certain types of products and control over financial flows, but his mission is to increase the scientific and technical and production and sales potential, and improving the financial health of the enterprise. The main income of the investor is long-term and is formed as a result of the economic activity of the enterprise. Therefore, the implementation of this strategy requires significant resources, not only for the acquisition of a controlling stake, but also for the development of the issuer. When the company becomes highly profitable and its shares increase in price, the investor will have the opportunity to sell his stake and receive a significant amount of profits.

The speculative merger strategy is distinguished by the fact that the investor becomes the owner of a controlling stake, with the aim of gaining access to scarce types of products (services), financial resources, obtaining at the disposal of profitable real estate objects, as well as other property and non-property rights. By applying this strategy, the company will have the opportunity directing significant financial flows to its structural divisions.

It should be noted that when using the last strategy, the investor company can make a profit either through the cash flows management of the enterprise (investment object) or through the sale of a package of shares to the final investor. The pur-

pose of applying the speculative merger strategy is to acquire profitable areas in prestigious districts of the settlement for use as offices, warehouses, construction of new buildings, etc. As prerequisites for using this strategy, it is possible to consider the investor's belonging to a financial and industrial group, banking or trade brokerage structures that have the necessary funds to buy out a controlling stake [10, p. 21–22].

The sixth stage involves continuous monitoring of the most significant changes in the external and internal environment of the enterprise (for example, changes in legislation, state, regional, industry policy) and adjustment of the adaptive investment strategy. This stage is proposed to improve investment development precisely because the developing the enterprise's adaptive investment strategy, as a rule, takes place under the conditions of constant changes in the economic and political situation in the country, region, and industry. In addition, our country is currently going through a period of significant trials, and the economic situation is characterized by its unpredictability.

At the seventh stage, the enterprise's top management must determine the strategic directions of the formation of investment resources according to the sources of their origin. Particular attention should be paid to the need developing real investment projects and attract short-term financial investments (for example, the implementation of an additional share issue in the event of an increase in the equity capital of a joint-stock company).

On the other hand, the Chairman of the Board (Chief Executive Officer) and the Head of the Financial Department (the Chief Accountant Department) of the enterprise need to review the practice of attracting short-term bank loans with stable interest rates, because in the conditions of inflationary processes, this will lead to an increase in the cost of loan capital and further loss of financial stability. Therefore, the interest for the use of long-term bank loans must be paid and credit agreements renegotiated on more favorable terms for the enterprise. We believe that in the future, many enterprises in the conditions of the reconstruction of the national economy and the inevitable economic crisis should resort to attracting only short-term bank loans with a maturity of up to 1 year.

The eighth stage of the process of developing an adaptive investment strategy should be devoted to

the formation of modern investment policy of the enterprise. It should represent the general directions of implementing the enterprise's adaptive investment strategy aimed at meeting the need for certain types of investment resources and determining the main sources of their financing. As a priority source of financing, the management of enterprises can be offered the attraction of funds of the potential investor for a real investment project, which must be economically substantiated by specialists of the Financial Department.

At the ninth stage, it is necessary developing a system of organizational and technical measures to ensure the implementation of an adaptive investment strategy within the enterprise, which should include:

1. Creation of a headquarters division (Investment Center) on the basis of the financial subsystem (Accounting Department and Financial Department), which will be responsible for the distribution and control of the use of investments in various forms. This will make it possible to rationally use the capital and investment resources of the enterprise, and for a potential investor it will be a certain guarantee that his funds are invested in real production and modernization of the enterprise. We recommend including the Chief Accountant Department and the Head of the Financial Department in such a division, who, in agreement with the Chairman of the Board (Chief Executive Officer), will be responsible for the implementation of the enterprise's modern investment policy. That is, the functional responsibility of the Investment Center will be only for those expenses that will arise during the implementation of the enterprise's adaptive investment strategy.

The results of the Investment Center's work in the context of digitalization of economic processes should be transferred to a protected «cloud» environment with the possibility of a digital password to access its work data only for top management and employees of the enterprise's financial subsystem. That is, the developed investment projects (programs) must have a «restricted use» access label and constitute the company's internal confidential information.

We suggest displaying the recommended functional structure of the Investment Center as a headquarters division of the enterprise in Fig. 2.

2. Quarterly accounting of investment resources. The author is convinced that within each enterprise at the Accountant Department level, it is necessary to resume quarterly accounting of gross and financial investments, since the information on the amount of investment resources of the enterprise, which is provided in the official financial statements and on the websites of many enterprises, is not sufficient for a potential investor. In addition, the enterprise's top management will have a clear idea about the main indicators of capital investments (the level of profitability of investment projects, payback periods, the need for additional financing, etc.) in the specific period of their implementation.

3. Development of business plans and technical and economic justifications of real investment projects, which should be carried out by specialists of the enterprise or with the help of external consultants. At the current stage of development of many Ukrainian enterprises, the involvement of external consultants is economically impractical due to the high cost of their services. Therefore, it is possible to involve in this process the employees of the

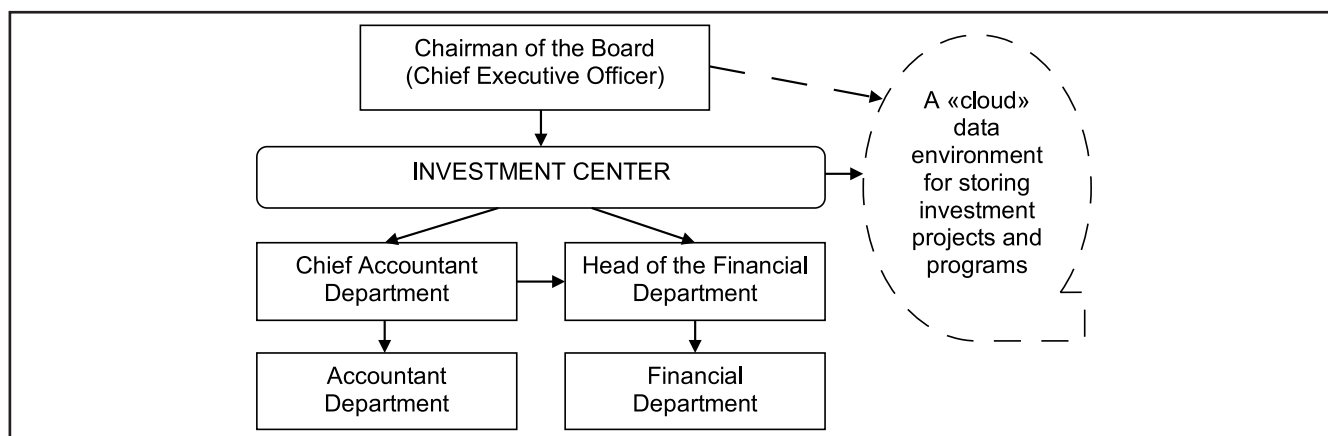

Figure 2. Recommended functional structure of the Investment Center as a headquarters division of the enterprise

* Source: Developed by the author

Financial Department and Planning and Economic Department (financier and economist), who, under the guidance of their superiors, will develop these documents and place them on the official web page of the enterprises in the heading «Investment projects». The duties of these employees will also include submitting information about the presence of potential investment projects at the enterprise to the relevant Department of local self-government bodies. This will contribute to a much wider distribution of information about the enterprise, a wider coverage of the information space and establishment of close contacts with potential investors.

The final, tenth stage will involve evaluating the effectiveness and efficiency of the enterprise's adaptive investment strategy. Financial ratios (Investment Efficiency Ratio and Return on Equity) and real investment performance evaluation indicators (Net Present Value, Profitability Index, Investment Payback Period and Internal Rate Return) can be proposed as evaluation criteria.

It should be noted that the effectiveness of the enterprise's adaptive investment strategy can be evaluated by applying the criterion of achieving investment goals according to the appropriate scales (for example, the goal is fully achieved – 3 points; the goal is partially achieved – 1–2 points; whether it is not achieved at all – 0 points). It can also be measured by indirect parameters: increasing the solvency and financial stability of the enterprise, increasing the profitability of fixed capital.

Conclusions

Thus, an adaptive investment strategy at the level of a modern enterprise in the conditions of digitalization of the national economy will provide for an optimal combination of individual real investment projects with the most promising directions for attracting financial investments. It will reflect the advantages of the enterprise's investment activity compared to its main competitors. The presence of an adaptive investment strategy will make it possible to link strategic, tactical and operational management of the enterprise's investment activities within a single investment process. In addition, the practical implementation of an adaptive investment strategy within the enterprise will contribute to increasing the volume of production and sale of products, increasing the size of working capital, and, accordingly, increasing its market value in the strategic perspective.

Prospective areas of further scientific research remain the issues of developing separate tactical mechanisms for managing the investment activities of enterprises in the conditions of transformational changes.

Список використаних джерел

1. Акуленко В. Л., Новикова І. В. Аналіз теоретичних підходів до управління інвестиційною діяльністю підприємства. Вісник Сумського державного університету. Серія «Економіка». 2012. № 3. С. 67–71.
2. Бушовська Л. Б. Управління інвестиційною діяльністю як важливий складник економічної безпеки підприємства. Економіка і суспільство. 2017. Вип. 11. С. 170–176. URL : http://www.economyandsociety.in.ua/journal/11_ukr/28.pdf. (дата звернення: 19.09.2022 р.).
3. Власенко В. А., Удовіцька Н. О. Напрями управління інвестиційною діяльністю торговельних підприємств в умовах трансформаційних змін. Мережевий бізнес : становлення, проблеми, інновації : матеріали X Міжнародної науково-практичної інтернет-конференції (м. Полтава, 27–28 квітня 2020 р.). Полтава : ПУЕТ, 2020. 293 с. С. 137–140.
4. Войнаренко М. П., Бушовська Л. Б. Інвестиційна діяльність як об'єкт управління. Економіка : реалії часу. 2015. № 5. С. 40–44. URL : <http://economics.opu.ua>. (дата звернення: 13.09.2022 р.).
5. Гриньова В. М., Коюда В. О., Лепейко Т. І., Коюда О. П. Проблеми розвитку інвестиційної діяльності : монографія / за заг. ред. В. М. Гриньової. Харків : ХДЕУ, 2012. 464 с.
6. Крамаренко К. М. Управління інвестиційною діяльністю підприємств в умовах сталого розвитку економіки. Східна Європа : економіка, бізнес та управління. 2019. Вип. 4 (21). С. 246–250. URL : <http://www.easterneurope-ebm.in.ua/21-2019-ukr>. (дата звернення: 22.09.2022 р.).
7. Непогодіна Н. І. Сутність і місце інвестиційної стратегії у загальній стратегії розвитку підприємства туристичної галузі. Вісник Хмельницького національного університету. Економічні науки. 2007. № 3, Т. 2. С. 80–84.
8. Управління інвестиційно-інноваційною діяльністю : теорія, практика, досвід : монографія / за ред. М. П. Денисенка, Л. І. Михайлової. Суми : Університетська книга, 2008. 1049 с.
9. Феєр О.В. Управління інвестиційною діяльністю підприємств у ринкових умовах. Вісник Національного університету «Львівська політехніка». Менеджмент та підприємництво в Україні : етапи становлення і проблеми розвитку. 2016. № 851. С. 140–145.

10. Харитонова І. Г., Ширко Д. Є. Особливості інвестиційної стратегії міжнародної компанії. Регіональна економіка. 2014. № 4. С. 17–24.

References

1. Akulenko V. L., Novykova I. V. (2012) Analiz teoretychnykh pidkhodiv do upravlinnya investytsiynoyu diyal'nisty pidpryemstva [Analysis of theoretical approaches to the management of investment activities of the enterprise]. Visnyk Sums'koho derzhavnoho universytetu. Seriya «Ekonomika», no. 3, pp. 67–71.

2. Bushovska L. B. (2017) Upravlinnya investytsiynoyu diyal'nisty yak vazhlyvy skladnyk ekonomichnoyi bezpeky pidpryemstva [Management of investment activity as an important component of the economic security of the enterprise]. Ekonomika i suspil'stvo, no. 11, pp. 170–176. Available at : http://www.economyandsociety.in.ua/journal/11_ukr/28.pdf. (Accessed: 19 November 2022).

3. Vlasenko V. A., Udovyt'ska N. O. (2020) Napryamy upravlinnya investytsiynoyu diyal'nisty torhovel'nykh pidpryemstv v umovakh transformatsiynykh zmin [Directions of managing investment activities of trade enterprises in conditions of transformational changes]. Proceedings of the Merezhevyy biznes : stanovlennya, problemy, innovatsiyi : materialy X Mizhnarodnoyi naukovo-praktychnoyi internet-konferentsiyi (Ukraine, Poltava, April 27–28, 2020). Poltava : PUET, pp. 137–140.

4. Voynarenko M. P., Bushovska L. B. (2015) Investytsiyna diyal'nist' yak ob'ekt upravlinnya [Investment activity as an object of management]. Ekonomika : realiyi chasu, no. 5, pp. 40–44. Available at : <http://economics.opu.ua>. (Accessed: 13 November 2022).

5. Grynyova V. M., Koyuda V. O., Lepeyko T. I., Koyuda O. P. (2012) Problemy rozvytku investytsiynoyi diyal'nosti : monohrafiya / za zah. red. V. M. Grynyova [Problems of development of investment activity : Monograph / by general ed. V. M. Grynyova]. Xarkiv : KHDEU. (in Ukrainian)

6. Kramarenko K. M. (2019) Upravlinnya investytsiynoyu diyal'nisty pidpryemstv v umovakh staloho rozvytku ekonomiky [Management of investment activities of enterprises in conditions of sustainable development of the economy]. Skhidna Yevropa : ekonomika, biznes

ta upravlinnya, no. 4 (21), pp. 246–250. Available at : <http://www.easterneurope-ebm.in.ua/> 21–2019–ukr. (Accessed: 22 November 2022).

7. Nepogodina N. I. (2007) Sutnist' i mistse investytsiynoyi stratehiyi u zahal'niy stratehiyi rozvytku pidpryemstva turystychnoyi haluzi [The essence and place of investment strategy in the general strategy of the development of a tourism industry enterprise]. Visnyk Khmel'nyts'koho natsional'noho universytetu. Ekonomichni nauky, no. 3, Tom 2, pp. 80–84.

8. Upravlinnya investytsiyno-innovatsiynoyu diyal'nisty : teoriya, praktyka, dosvid : monohrafiya / za red. M. P. Denysenko, L. I. Mykhaylova (2008) [Management of investment and innovation activities: theory, practice, experience: monograph / edited by M. P. Denysenko, L. I. Mykhaylova]. Sumy : Universytet · s'ka knyha. (in Ukrainian)

9. Feyer O. V. (2016) Upravlinnya investytsiynoyu diyal'nisty pidpryemstv u rynkovykh umovakh [Management of investment activities of enterprises in market conditions]. Visnyk Natsional'noho universytetu «L'viv'ska politehnika». Menedzhment ta pidpryemnytstvo v Ukrayini : etapy stanovlennya i problemy rozvytku, no. 851, pp. 140–145.

10. Kharytonova I. G., Shyrko D. Ye. (2014) Osoblyvosti investytsiynoyi stratehiyi mizhnarodnoyi kompaniyi [Peculiarities of the investment strategy of an international company]. Rehional'na ekonomika, no. 4, pp. 17–24.

Дані про автора

Власенко Валентин Анатолійович,

к.е.н., доцент, доцент кафедри менеджменту, Вищий навчальний заклад Укоопспілки «Полтавський університет економіки і торгівлі», м. Полтава, Україна
e-mail: valentinpuet@gmail.com

Data about the author

Valentyn Vlasenko,

Candidate of Economic Sciences (Ph.D. in Economics), Associate Professor, Associate Professor of the Department of Management, Higher Educational Establishment of Ukoopspilka «Poltava University of Economics and Trade», Ukraine, Poltava
e-mail: valentinpuet@gmail.com

Екологічні дослідження в економічній ресурсогеології урану

Предмет дослідження: нормативно–правова і науково–дослідна інформація про потенціал ресурсів і запасів урану в Україні та екологічні наслідки розробки уранових родовищ.

Мета дослідження. Метою написання статті є різнобічне дослідження урану та його родовищ і на їх матеріалах розробка прикладних визначень, формування понятійного апарату для економічної ресурсогеології урану, як пропонується її називати (ЕРГУ), положення якої поширюються на природно–ресурсні, товарознавчі і вартісні оцінки урану, уранової руди, на уранові родовища та екологічні наслідки їх господарського використання.

Методика досліджень. Для досягнення визначеної мети та виконання завдань застосовані ресурсний і державницький підхід; геологічний, статистичний, ресурсо–логічний методи.

Основні результати роботи. Розроблені визначення понятійного апарату економічної ресурсогеології урану, відображені екологічні наслідки розробки родовищ уранових руд та визначення фіскальних зобов'язань гірничих суб'єктів господарювання за забруднення довкілля.

Висновки. За значимих показників запасів, масштабності господарського використання урану, його економічної значимості для народного господарства, пропонується розробляти прикладні положення економічної ресурсогеології урану, включаючи дослідження екологічних наслідків експлуатації уранових родовищ, вдосконалення механізму фіскалювання уранового надрокористування.

У теоретичні положення ресурсогеології уранових руд доцільно включити комплексні поняття урану і уранових руд як природні ресурси, гірничі, промислові, економічні та інші види ресурсів.

Ключові слова: надра, уран, руди, родовище, геологія, ресурси, фіскальні показники.

BODYUK A. V.

Ecological research in the economic resource geology of uranium

The subject of the study: regulatory and research information on the potential of uranium resources and reserves in Ukraine and the environmental consequences of the development of uranium deposits.

The aim of the study. The purpose of writing the article is a comprehensive study of uranium and its deposits and, based on their materials, the development of applied definitions, the formation of a conceptual apparatus for the economic resource geology of uranium, as it is proposed to be called (ERGU), the provisions of which extend to natural resource, commodity science and value assessments of uranium, uranium ore, on uranium deposits and ecological consequences of their economic use.

Research methodology. To achieve the defined goal and fulfill the tasks, the resource and state approach is applied; geological, statistical, resource–logical methods.

The main results of the work. The definitions of the conceptual apparatus of the economic resource geology of uranium are developed, the ecological consequences of the development of uranium ore deposits and the determination of the fiscal obligations of mining entities for environmental pollution are reflected.

Conclusions. Due to the significant indicators of reserves, the scale of the economic use of uranium, its economic significance for the national economy, it is proposed to develop applied provisions of the economic resource geology of uranium, including the study of the environmental consequences of the exploitation of uranium deposits, improvement of the fiscal mechanism of uranium subsoil use.

It is advisable to include complex concepts of uranium and uranium ores as natural resources, mining, industrial, economic and other types of resources in the theoretical provisions of the resource geology of uranium ores.

Key words: subsoil, uranium, ores, deposit, geology, resources, fiscal indicators.

Постановка проблеми. Господарські процеси та вирішення проблем з ними з уранового надрокористування регулюються рядом нормативно-правих актів [1 – 7]. Однак ряд і гірничих, і екологічних та інших проблем потребують подальшого вирішення. Особливо актуальні екологічні та фіскальні.

До числа поширених у земній корі хімічних елементів та економічно значимих належить уран. Середній вміст урану у земній корі (кларк) – 2,7 * 10⁻⁴ % (за Р. Тейлором). Число відомих у нинішній час уранових мінералів, а також мінералів, що містять цей метал, перевищує 200 [4].

До у країн з запасами понад 100 тис т урану входять ПАР, Бразилія, Намібія, Росія, США, Канада, Казахстан, Австралія. У цих 8 країнах зосереджено більше 86 % загальних світових запасів урану. В Європі найбільші ресурси та загальні запаси урану зосереджені в Україні. Вони виявлені в межах Українського щита. За ресурсами й підтвердженими запасами урану Україна входить до першої десятки країн світу.

Державному балансі запасів корисних копалин України враховане 17 родовищ урану (у Кіровоградській обл. – 14, Миколаївській – 2, Дніпропетровській – 1). До відкритих і розвіданих належить 21 родовище.

У літературних джерелах оцінки кількості ресурсів урану в Україні дещо відрізняються. Так, за даними Міжнародного агентства з атомної енергії (МАГАТЕ) за станом на 1 січня 2000 р., ресурси урану в Україні становили 235 тис. т. Основна їх маса пов'язана з урано-натрієвими (альбітовими) формаціями (133,5 тис. т). «За інформацією Геннадія Буткевича на 2019 рік ресурси уранових руд в Україні оцінювались у 560 тис. тонн, а підтверджені запаси – 270 тис. тонн» [8].

Статистичні показники, для порівняння енергетичної значимості атомної енергетики в Україні, наведені у табл. 1: потужності та відпуску енергії за джерелами постачання у 2018 році [9, с. 249].

Крім уранових родовищ, для отримання урану також перспективним є розширення промислового застосування й урановмісних мінералів рідкісних земель, урановмісних органічних сполук та інші. Різноманіття ізотопності мінералів, безумовно, потребує адаптованих геологічних досліджень, технологій видобування, вилучення, переробки, конкретизованих фінансово-економічних оцінок і т. д.

Проблеми розробки родовищ і господарського застосування урану взагалі – то належать до проблем економічної геології.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженням в різних аспектах корисних копалин, зокрема в рамках економічної геології, присвячені праці І.Д. Андрієвського, О.Б. Боброва, М.М. Коржнева, Є.А. Куліша, М.М. Курило, О.І. Левченка, В.А. Михайлова, В.С. Міщенко, О.В. Плотникова, О.М. Сухіної та ін. [10 – 12]. Г.І. Рудько, О.В. Плотніков, М.М. Курило, С.В. Радванов висвітлили теоретичні і практичні аспекти економічної геології на прикладі родовищ залізистих кварцитів [11].

Як показало вивчення відомих нам літературних джерел, в них немає теоретичних розробок з економічної геології урану та уранових руд. Хоча актуальність досліджень в усіх аспектах урану визначається перш за все тим, що на атомних електростанціях України вироблялося більше 40% електричної енергії. Платежі державі за користування цією енергією нами відносяться до фіскальних.

Вартісні дослідження взагалі корисних копалин та їх родовищ належать, і на погляд геологів, до досліджень економічної геології. Тому перспективними є дослідження, зокрема, за результатами яких формується базова інформація, необхідна для теоретичних визначень економічної геології урану (ЕГУ).

Отже, питання розробки прикладних положень щодо економічної геології урану, далі й інженерно-економічної геології урану потребує, на наш

Таблиця 1. Показники потужності і відпуску енергії за джерелами постачання

	Установлена електрична потужність, тис. кВт	Обсяги відпуску електричної енергії, млн кВт-год	Установлена теплова потужність, Гкал/год	Обсяг відпуску теплової енергії, тис. Гкал
Усього	51508	148324	127207	97794
Теплові електростанції	23906	43773	5179	1517
Атомні електростанції	13835	79383	2596	1342
Питома вага, %	26,9	53,5	2,0	1,4

погляд, окремого вивчення, обґрунтування та висвітлення.

Метою написання *статті* є різнобічне дослідження урану та його родовищ і на їх матеріалах розробка прикладних визначень, формування понятійного апарату для економічної ресурсології урану, як пропонується її називати (ЕРГУ), положення якої поширюються на природно-ресурсні, товарознавчі і вартісні оцінки урану, уранової руди, на уранові родовища та екологічні наслідки їх господарського використання.

Виклад основного матеріалу. За державницьким підходом уранова енергетика належить до перспективних в усьому світі. Тому за фінансово-економічних переваг господарсько-енергетичне застосування уранових ресурсів явно перспективне для України. Оскільки в якості сировини уран використовується для виготовлення ядерного палива та виробництва електричної і теплової енергії (АЕС, АСТ, АТЕЦ). До ядерного палива належать природний ізотоп ^{235}U (природне ядерне паливо) і штучні ізотопи ^{239}U і ^{233}U (вторинне ядерне паливо), що використовуються в ядерних реакторах на теплових та швидких нейтронах.

Безумовно, що розробка родовищ і видобування урану належить до надто перспективних гірничих процесів, але разом з тим супроводжується надто значимими екологічними проблемами. Так, «Видобування з надр лише одного урану без видобутку супутніх компонентів призвело до того, що близько 80 % гірничої маси є відходами виробництва, які нагромаджуються у відвалах і хвостосховищах. Більшість хвостосховищ були неправильно законсервовані і становлять довгострокову екологічну проблему» [13, с. 90].

Види екологічних негативних наслідків уранового надрокористування для територій показано на рис. 1.

Для досягнення визначеної мети щодо розробки положень економічної ресурсології, у тому числі її екологічних розділів, необхідно уточнити понятійний апарат природно-вартісних характеристик урану. З метою формування теоретичних положень ЕРГУ проаналізуємо природні особливості урану та уранових руд. Властивість речовин щодо перетворення належить, на наш погляд, і до згаданих товарознавчих понять, вивчається із застосуванням товарознавчих методів. До цих методів, що виділяються за різними ознаками, належать

наступні: інструментальні методи досліджень (фізичні, хімічні, фізико-хімічні); суцільних і вибірко-вих досліджень; руйнівних і неруйнівних досліджень; оцінки якості (кваліметрія, диференціальні та комплексні методи); експертні методи та ін.

До речі, кваліметрія, як наука (або, як вважають, науковий напрям) про вимірювання, за певною методологією, якості об'єктів, вивчає, з застосуванням певних методів і засобів, кількісні оцінки якості корисних копалин та продуктів їх переробки. Вивчаються також геолого-технологічні властивості корисних копалин, гірничо-геологічні умови, у тому числі гідрогеологічні, їх залягання, видобування, тобто відповідні показники родовищ, тощо.

В Україні уранова промисловість розвивається згідно Державної цільової економічної програми «Ядерне паливо України», також є джерелом фіскальних платежів. Видобуток власного природного урану на початку XXI ст. становив 500–800 т на рік. Цим обсягом забезпечувалися потреби вітчизняної атомної енергетики на 30%. Решту потреб покривалася за рахунок імпорту мінералу з Росії. Отже, безумовно, Україна витрачала фінансові ресурси. Тому були розроблені плани забезпечення до 2015 р. потреб енергетики ураном власного промислового видобутку на 100%.

Для орієнтації у вартісно-ресурсних результатах геологічного вивчення родовищ урану, розрахункову вартість одиниці видобутої корисної копалини ($Ц_p$), за Податковим кодексом України, можна обчислювати за такою формулою:

$$Ц_p = (B_{мп} + (B_{мп} * K_p)) : V_{мп}$$

де: $B_{мп}$ – обчислені витрати (у грн); K_p – коефіцієнт рентабельності гірничодобувного підприємства, обчислений у матеріалах геолого-економічної оцінки запасів корисних копалин ділянки надр, затверджених Державною комісією України по запасах корисних копалин (десятьквний дріб); $V_{мп}$ – кількість урану, видобутого за податковий (звітний) період (тонни).

В сучасних умовах і на перспективу процеси видобування уранових руд на Україні потребують всебічних детальних економічних оцінок. Для їх визначення необхідне врахування особливостей хімічного складу, наступних технологічних переробок, низького вмісту урану на існуючих родовищах та інших факторів. Вирішення на матеріалах дослідження проблеми встановлення економічної доцільності видобування уранової руди та подальших процесів з нею на сучасному

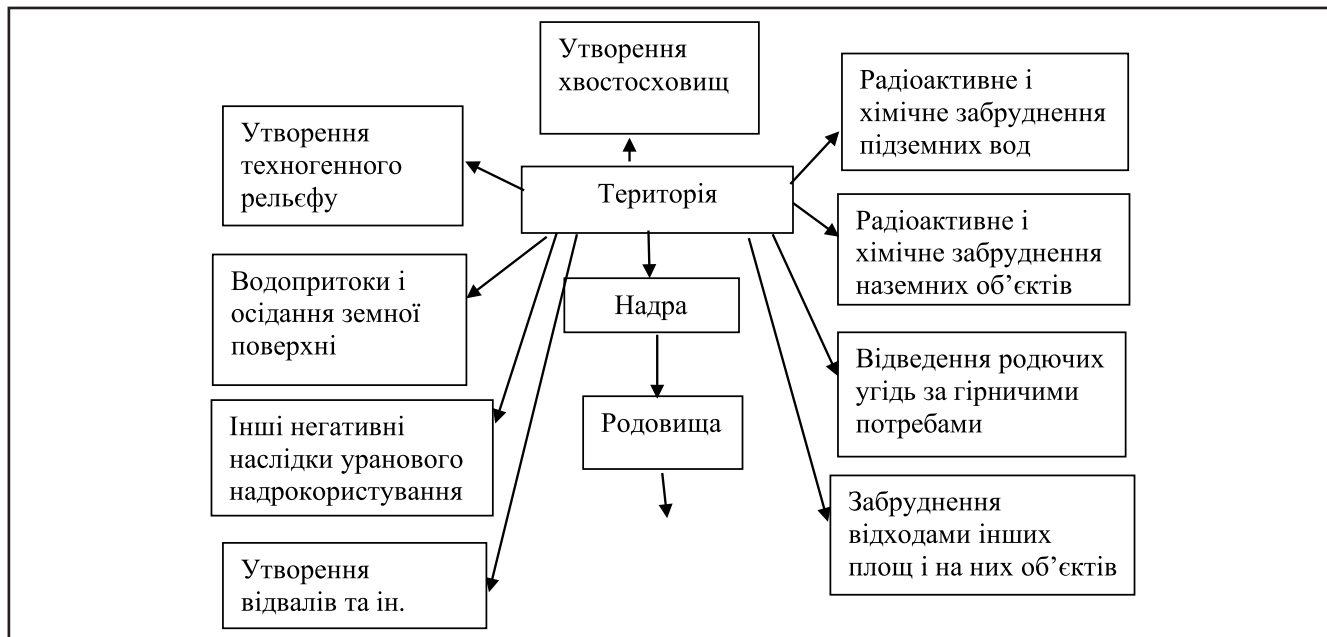

Рисунок 1. Види територіальних екологічних негативних наслідків уранового надрокористування

етапі формування ринкових відносин належить до надзвичайно актуальних.

Безумовно, що фінансово-економічна оцінка родовищ урану виконується по матеріалах геологічних та технологічних досліджень і з використанням по даним експлуатації родовища таких показників: розміри і запаси родовищ; обсяги і структура видобутку руд; загальні та питомі капітальні вкладення; поточні затрати на видобування, збагачення та реалізацію рудопродукції; продуктивність праці; прибуток та рентабельність; індекс прибутку; термін окупності затрат; чистий дисконтований прибуток та ін.

Матеріали для визначення показників формуються по результатах спеціальних досліджень процесів видобування, даних бухгалтерського обліку, з використанням відповідних положень нормативно-правових актів.

Чистий дисконтований прибуток визначають по формулі:

$$\text{ЧДП} = \sum_{t=0}^T \frac{Z_t - S_t}{(1+E)^t} - K,$$

де: Z_t – цінність всієї отриманої та реалізованої продукції, включаючи всі сумісно добуті компоненти на t -м кроці експлуатації родовища; S_t – витрати на добування, збагачення та реалізацію продукції на t -м кроці експлуатації родовища; K – дисконтована величина необхідних капітальних вкладень в розробку родовища. Останній показник обчислюється за формулою:

$$K = \sum_{t=0}^T \frac{K_t}{(1+E)^t},$$

де: K_t – капітальні вкладення, необхідні на t -м кроці експлуатації родовища; E – ставка дисконту; T – період експлуатації родовища.

Однак, для визначення показників уже видобутої уранової, як майбутньої, сировини з використанням наведеної формули для встановлення чистого дисконтованого прибутку її необхідно доповнити транспортними витратами на доставку руд до розташованого в м. Жовті Води гідрометалургійного заводу, показниками переробки і отримання готового кінцевого продукту закису-окису урану та функціонування хвостосховища. В зв'язку із цим, наведену формулу необхідно доповнити вказаними витратами та представити у наступному складі:

$$\text{ЧДП} = \sum_{t=0}^T \frac{Z_t - S_t}{(1+E)^t} - K + \sum_{t=0}^T \frac{B_t - H_t - X}{(1+E)^t} - N,$$

Безумовно, що наведені формули можна рекомендувати для застосування в еколого-економічних дослідженнях експлуатації уранових родовищ та й інших [14].

За фіскальними потребами вартість руд урану, аналогічно золота, видобутих з корінних родовищ, за Податковим кодексом України, обчислюється з урахуванням ціни реалізації за податковий (звітний) період (у разі відсутності реалізації у цьому періоді – за найближчі попередні податкові періоди) хімічно чистого металу без урахуван-

ня податку на додану вартість, зменшеної на суму витрат платника на збагачення (афінаж) та доставку (перевезення, транспортування) споживачу. Вартість одиниці видобутих покладів урану визначається з урахуванням частки (в натуральному вимірі) вмісту хімічно чистого металу в цій одиниці видобутих покладів.

На практиці застосування принципу платності та оцінок господарського використання уранових ресурсів у теоретично-методологічному аспекті найтісніше пов'язано з фіскальними відносинами, які властиві товарному виробництву, та з формуванням ринкового механізму управління користування надрами під дією закону вартості.

До суб'єктів господарювання по результатах їх гірничо-видобувної діяльності необхідно застосовувати диференційовану фіскальну плату. Вона є фінансово-ресурсною категорією, якою відображаються виробничі відносини, що виникають внаслідок обмеженості доступних джерел уранових ресурсів і розбіжностей у природних умовах їх вивчення й освоєння. За умов народної власності на уранові ресурси в надрах фіскальна плата є частиною доходу держави від надро-ресурсного суб'єкта господарювання, який додатково виникає в різних природних умовах. Диференційована фіскальна плата таким чином, може виступати як дохід від використання покладів родовищних уранових ресурсів.

До родовищних уранових ресурсів необхідно відносити поклади урану, інших корисних копалин, породи, підземний простір тощо.

На наш погляд, основним джерелом коштів для фінансування затрат на вивчення геології конкретних надр (ВГН) на предмет наявності уранових руд мають бути відрахування гірничих підприємств за видобуті корисні копалини. Відраховані кошти надходять до державного бюджету за узаконеними нормативами нарахування платежів, виходячи з фактичного обсягу видобутих корисних копалин. Таким чином має здійснюватися компенсація витрат за раніше виконані геологорозвідувальні роботи за рахунок державного бюджету. Практично за теперішніх умов такі відрахування являють собою єдине джерело фінансування ВГН в Україні.

Взагалі-то створення перспективного економічного механізму користування надрами залишається однією із складових перебудови управління суспільним виробництвом України з першого року її незалежності. Відповідне коло питань вклю-

чало і включає розробку механізм формування фонду коштів на фінансування геологорозвідувальних робіт (ГРР), оподаткування надрокористувачів, надання їм ліцензій на розробку надр, розпорядження геологічною інформацією, проведення експертизи запасів, встановлення квот на видобуток, укладання контрактів на користування надрами, державного стимулювання повного і комплексного використання надр тощо. Створення нового економічного механізму значною мірою має бути пов'язане з переходом до децентралізації територіального управління платним користування надрами.

Нового вирішення потребує і проблема формування платежів суб'єктів господарювання приватного сектора економіки для відшкодування державі витрат на фінансування розвідки родовищ корисних копалин, зокрема урану, як уособлювачу власника надр.

Також обумовимо, що уран у надрах є природною за походженням речовиною, але не сировиною, як прийнято вважати або писати. Бо поняття сировини застосовується в економічній теорії як предмета праці, як речовини, з якої виготовляють продукцію, яку перетворюють в енергію тощо. По показникам продукції, по яких визначаються доходи її виготовлювача, нараховуються фіскальні та інші платежі.

Сума фіскального платежу за користування надрами для видобування урану (*Пзу*) визначається по формулі:

$$Пзу = \sum (Oур * Сазу * Кпп),$$

де: *Oур* – обсяг видобутої уранової руди, тонни; *Сазу* – абсолютне значення ставки плати за видобування уранової руди від вартості її видобутку, %; *Кпп* – коригуючий коефіцієнт, розмір якого визначається умовами видобування корисної копалини (0,00).

Зауважимо, що для урану *Сазу* дорівнювала 3,5% (як для руди залізної багаті, хромової, нікелевої та ін.). Але ж і ці руди відрізняються за різними природними, вартісними, господарськими та іншими ознаками, тому ставки для них не можна узаконювати однаковими.

За ст. 252 Податкового кодексу України (станом на 2021 р.) «Податкові зобов'язання з рентної плати за користування надрами для відповідного виду товарної продукції гірничого підприємства – видобутої корисної копалини (мінеральної сировини) в межах однієї ділянки надр

за податковий (звітний) період обчислюються за такою формулою:

$$Пзн = \sum (Vф * Вкк * Свнз * Кпп),$$

де $Vф$ – обсяг (кількість) відповідного виду товарної продукції гірничого підприємства – видобутої корисної копалини (мінеральної сировини) у податковому (звітному) періоді (в одиницях маси або об'єму); $Вкк$ – вартість одиниці відповідного виду товарної продукції гірничого підприємства – видобутої корисної копалини (мінеральної сировини), обчислена згідно з пунктами 252.7 – 252.17 цієї статті; $Свнз$ – величина ставки рентної плати за користування надрами для видобування корисних копалин (у відсотках), встановлена у пункті 252.20 цієї статті; $Кпп$ – коригуючий коефіцієнт, встановлений у пункті 252.22 цієї статті».

Для згаданих урановмісних видів руди (в технологічному розчині) ставка встановлена у розмірі 5% як відсоток від вартості товарної продукції гірничого підприємства. Вона така ж для чорних металів (крім залізної руди), кольорових та легувальних металів, інших, ніж урановмісні, металів. Зауважимо, для усіх видів, наприклад, залізної руди ставка єдина – 8%, що, на наш погляд, не об'єктивно. Вважаємо, що застосування єдиних ставок зручно лише для контролю нарахування платежів суб'єктами господарювання з боку податкових органів.

За ст. 252.19. «Обсяг (кількість) відповідного виду товарної продукції гірничого підприємства – видобутої корисної копалини (мінеральної сировини) визначається платником рентної плати самостійно у журналі обліку видобутих корисних копалин відповідно до вимог затвердженим схем руху видобутої корисної копалини (мінеральної сировини) на виробничих ділянках та місцях зберігання з урахуванням складу вихідної сировини, умов конкретного виробництва, особливостей технологічного процесу та вимог до кінцевої продукції і нормативних актів, що регламентують вимоги до відповідного виду товарної продукції гірничих підприємств стосовно визначення якості сировини та кінцевого продукту, визначення вмісту основної та супутньої корисної копалини в лабораторіях, атестованих згідно з правилами уповноваження та атестації у державній метрологічній системі».

У цьому виразі можна виділити ряд теоретичних нелогічностей, а то й порушень нормативно-правових актів. Так, поняття: товару відноситься до сфери обігу; сировини – до цеху переробки при-

родної речовини, до речі, разом з іншими речовинами природного і не природного походження; продукції – для результатів переробки сировини. Рух корисної копалини називається переміщенням вантажів. Бухгалтерський облік по них ведеться з певними особливостями і т. д. [15].

Економічні дослідження урану та уранових руд можна проводити різнобічно, тобто за різними ознаками: як об'єкта для геологічних досліджень, як природної речовини, як об'єктів для гірництва, як вартісний, промисловий об'єкт, товар і т. д. Тому нами досліджено природно-товарознавчі характеристики, дано обґрунтування теоретичним розробкам, вартісно-ресурсним оцінкам, приведено ряд визначень для формування понятійного апарату економічної ресурсогеології урану (включаючи й уранові руди), а також екологічні наслідки розробки родовищ уранових руд.

Висновки

За обсягами ресурсів й підтверджених запасів урану Україна входить до першої десятки країн світу. В Європі найбільші ресурси та загальні запаси урану зосереджені в Україні. За значимих показників запасів, масштабності господарського використання урану, його економічної значимості для народного господарства, пропонується розробити прикладні положення економічної ресурсогеології урану, включаючи дослідження екологічних наслідків розробки уранових родовищ, вдосконалення фіскалювання уранового надрокористування.

У теоретичні положення ресурсогеології уранових руд доцільно включити комплексні поняття урану і уранових руд як природні ресурси, гірничі, промислові, економічні та інші види ресурсів.

При вирішенні фінансово-економічного питання геологічної розвідки і подальшого видобування розвіданих уранових руд необхідно зокрема на державному рівні передбачити: створення джерела коштів для фінансування вивчення і розробки гірших за якістю родовищ, обумовлену суспільними потребами у відповідній продукції; стимулювання більш повного і раціонального використання покладів уранових ресурсів, збереження оточуючого родовища урану довкілля.

В досліджених літературних джерелах висвітлена природно-ресурсна база, достатня для об'єктивного визначення і відображення вартісних оцінок урану та уранових руд, формування економічної ресурсогеології їх родовищ. Тому

до тексту Державної цільової економічної програми «Ядерне паливо України» необхідно включити розділ «Економічна ресурсогеологія урану і уранових родовищ». Для розробки змісту цього розділу потрібно організувати творчий колектив фахівців і запланувати фінансування проведення досліджень на три роки. Питання винести на розгляд КМУ з метою надання ним відповідного доручення Міністерству енергетики України та Міністерству екології і природних ресурсів України.

Список використаних джерел

1. Про охорону навколишнього природного середовища: Закон України від 25 червня 1991 року № 1264–XII.
2. Про використання ядерної енергії та радіаційну безпеку: Закон України від 8 лютого 1995 року № 39/95–ВР.
3. Про видобування і переробку уранових руд: Закон України від 9 листопада 1997 року № 645/97–ВР.
4. Державна цільова економічна програма «Ядерне паливо України», затв. постановою Кабінету Міністрів України від 23 вересня 2009 року № 1004.
5. Загальнодержавна програма розвитку мінерально-сировинної бази України на період до 2030: Закон України від 21 квітня 2011 р. № 3268–VI.
6. Про оцінку впливу на довкілля: Закон України від 23 травня 2017 року № 2059–VIII.
7. Інструкція із застосування Класифікації запасів і ресурсів корисних копалин державного фонду надр до родовищ уранових руд, затв. наказом Державної Комісії України по запасах корисних копалин 14 грудня 1998 р. № 100. Зареєстрована в Міністерстві юстиції України 10 лютого 1999 р. за № 90/3383.
8. Режим доступу: https://uk.wikipedia.org/wiki/Ресурси_і_запаси_урану.
9. Статистичний щорічник України за 2018 рік: За ред. І. Є. Вернера; відпов. за вип. О. А. Вишнеvsька. Київ: Держстат України, 2019 рік. 484 с.
10. Основи економічної геології: навч. посіб. для студ. геол. спец. вищ. закл. освіти / М. М. Коржнев, В. А. Михайлов, В. С. Міщенко та ін. Київ: «Логос», 2006. 223 с.
11. Рудько Г. І., Плотніков О. В., Курило М. М., Радванов С. В. Економічна геологія родовищ залізистих кварцитів. Київ: Вид-во «Академпрес», 2010. 272 с.
12. Малик Б. І., Бобров О. Б., Красножон М. Д. Надрокористування у країнах Європи і Америки: Довідкове видання. Київ: Географіка, 2003. 197 с.
13. Дудар І. В., Маслоva, Ю. В., Савицька М. А., Бугера С. П. Аналіз розвитку уранодобувної галузі та пов'язаних з нею проблем екологічної безпеки. Наукоємні технології, 2011. № 3 – 4 (11 – 12). С. 87 – 92.
14. Письменна О. Б. Економічна оцінка видобутку уранової сировини України. Дніпропетровський державний аграрно-економічний університет: Електронне наукове фахове видання «Ефективна економіка», № 10. 2012.
15. Податковий кодекс України: <http://sfs.gov.ua/nk/>.

References

1. On environmental protection: Law of Ukraine dated June 25, 1991 No. 1264–XII.
2. On the use of nuclear energy and radiation safety: Law of Ukraine dated February 8, 1995 No. 39/95–VR.
3. On mining and processing of uranium ores: Law of Ukraine dated November 9, 1997 No. 645/97–VR.
4. State target economic program «Nuclear fuel of Ukraine». Approval by Resolution No. 1004 of the Cabinet of Ministers of Ukraine dated September 23, 2009.
5. The national program for the development of the mineral and raw material base of Ukraine for the period until 2030: Law of Ukraine dated April 21, 2011 No. 3268–VI.
6. On environmental impact assessment: Law of Ukraine dated May 23, 2017 No. 2059–VIII.
7. Instructions for applying the Classification of Mineral Reserves and Resources of the State Subsoil Fund to uranium ore deposits. Approval by order of the State Commission of Ukraine on Mineral Reserves of December 14, 1998 No. 100. Registered in the Ministry of Justice of Ukraine on February 10, 1999 under No. 90/3383.
8. Access mode: https://uk.wikipedia.org/wiki/Uranium_resources_and_reserves.
9. Statistical Yearbook of Ukraine for 2018: Edited by I.E. Werner; answer for issue O. A. Vishnevskya. Kyiv: State Statistics Service of Ukraine, 2019. 484 p.
10. Basics of economic geology: Education. manual for students geol. special higher closing of education / M.M. Korzhnev, V.A. Mykhaylov, V.S. Mishchenko and others. Kyiv: «Logos», 2006. 223 p.
11. Rudko G.I., Plotnikov O.V., Kurylo M.M., Radovanov S.V. Economic geology of iron quartzite deposits. Kyiv: Akadempres Publishing House, 2010. 272 p.
12. Malyuk B.I., Bobrov O.B., Krasnozhon M.D. Subsoil use in the countries of Europe and America: Reference edition. Kyiv: Geografika, 2003. 197 p.
13. Dudar I.V., Maslova, Yu.V., Savytska M.A., Bugera S.P. Analysis of the development of the uranium mining industry and related environmental safety issues. Scientific technologies, 2011. No. 3 – 4 (11 – 12). P. 87 – 92.
14. Pishmenna O.B. Economic evaluation of the production of uranium raw materials in Ukraine. Dnipropetrovsk State Agrarian and Economic University: Electronic scientific publication "Effective Economy", No. 10. 2012.

15. Tax Code of Ukraine: <http://sfs.gov.ua/nk/>.

e-mail: Адам Бодюк, g2030@ukr.net

Дані про автора

Бодюк Адам Васильович,

к. е. н., старший науковий співробітник, науковий керівник Науково-дослідного закладу «Ресурси» м. Київ, Україна

ORCID.ORG/0000-0002-6200-1784.

Data about the author

Adam Bodyuk,

Candidate of Economic Sciences, Senior Research Fellow, Supervisor Research institution «Resource», Kyiv, Ukraine

e-mail: Bodyuk Adam, g2030@ukr.net

<https://doi.org/10.5281/zenodo.7711738>

РЕДЗЮК Т. Ю.

Особливості податкового обліку операцій з давальницькою сировиною в зовнішньоекономічній діяльності

Предметом дослідження є зовнішньоекономічна діяльність, що являє собою взаємовідносини між українськими та іноземними суб'єктами господарської діяльності. В зовнішньоекономічній діяльності давальницька сировина користується попитом, тому питання оподаткування давальницької сировини набирає ще більшого значення. Саме тому було проведено дослідження податкового обліку операцій з давальницької сировини, де паралельно розглядалося як синтетичний, так і аналітичний облік давальницької сировини.

Мета дослідження. Окрім цього, в статті розглянуто економічну сутність давальницьких операцій та «давальницької сировини». Також описано первинну документацію, яка є необхідною в процесі обліку давальницької сировини. За результатами проведеного дослідження представлено як відображається облік давальницької сировини, коли замовник та виконавець являється нерезидентом.

Результати роботи. В зовнішньоекономічній діяльності давальницькою сировиною являються матеріали чи сировина, що є ввезеними на або вивезені за митну територію України, але з поверненням їх у вигляді готової продукції країні – власнику. Під «операцією з давальницької сировини» мають на увазі обробку чи використання сировини з ціллю отримання готової продукції за певну винагороду. Як зрозуміло, в операціях з давальницької сировини існує дві сторони операції – замовник і виконавець.

Висновки. Тому в статті було наголошено, що давальницька сировина, яка належить власнику, тобто замовнику, при передачі на використання чи обробку не переходить у власність виконавцю. Саме тому й відрізняється оподаткування давальницької сировини. Тобто особливості оподаткування залежать від виду операцій, наприклад, отримання давальницька сировина на території України від іноземного замовника; вивезення готової продукції з території України; повернення давальницької сировини іноземному замовнику тощо.

Ключові слова: давальницька сировина, оподаткування, податок, ставка, податковий облік.

REDZYUK T. Yu.

Peculiarities of tax accounting of transactions with raw materials in foreign trade

The subject of the study is foreign economic activity, which is the relationship between Ukrainian and foreign subjects of economic activity. In foreign economic activity, raw materials from Davalny are in demand, therefore the issue of taxation of raw materials from Davalny is gaining even greater importance. That is why a study of the tax accounting of transactions with raw materials was conducted, where both synthetic and analytical accounting of raw materials were considered in parallel.

The purpose of the research. In addition, the article examines the economic essence of business transactions and «business raw materials». Primary documentation, which is necessary in the process of accounting for raw materials, is also described. According to the results of the conducted research,

it is presented how the accounting of raw materials is displayed when the customer and the executor is a non-resident.

Work results. In foreign economic activity, raw materials or raw materials that are imported into or exported from the customs territory of Ukraine, but with their return in the form of finished products to the country – the owner, are considered raw materials. "Operation from raw materials" means the processing or use of raw materials with the aim of obtaining finished products for a certain fee. As you can see, there are two sides of the transaction in transactions with raw materials – the customer and the executor.

Conclusions. Therefore, the article emphasized that raw materials belonging to the owner, that is, the customer, when transferred for use or processing, do not become the property of the performer. That is why the taxation of raw materials is different. That is, the specifics of taxation depend on the type of operations, for example, receiving raw materials from a foreign customer on the territory of Ukraine; export of finished products from the territory of Ukraine; return of raw materials to a foreign customer, etc.

Keywords: raw materials, taxation, tax, rate, tax accounting.

Постановка проблеми. Операції з давальницької сировини користуються попитом не тільки в Україні, а й за кордоном. Особливістю цих операцій є оподаткування, оскільки відображення в податковому обліку операцій з сировиною, що підлягає постачанню, має свої певні тонкощі, особливості та правила. Тому в даному дослідженні розглядаються особливості як обліку операцій з поставок сировини у зовнішньоекономічній діяльності, так і оподаткування.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Дослідженням такого питання як облік давальницької сировини в зовнішньоекономічній діяльності займалися такі науковці: Бурков А.Г., Олійник О.В., Іваненко В.О., Жиглей І.В., Беляєва О.С. тощо. Однак, над питаннями впливу ПДВ на підприємство на умовах давальницької угоди та оптимізації бази оподаткування працювали різні вчені як українські, так і іноземні, а саме: Бутинець Ф.Ф., Житний В.Е., Васюта Ю.Д., Тимшина Д.В. та інші.

Мета написання **статті** полягає в дослідженні певних нюансів бухгалтерського та податкового

обліку давальницької сировини в зовнішньоекономічній діяльності.

Виклад основного матеріалу. Операції з давальницької сировини використовують все частіше підприємствами, тому що це зменшує витрати виробництва та розширює економічні зв'язки. Варто розглянути що представляє собою давальницька сировина, використавши різні наукові джерела:

Відповідно до ст.14 п.14.1.41 Податкового кодексу України дамо визначення «давальницька сировина», отже, це сировина, матеріали, напівфабрикати, комплектуючі вироби, енергоносії, що є власністю одного суб'єкта господарювання (замовника) і передаються іншому суб'єкту господарювання (виробнику) для виробництва готової продукції, з подальшим переданням або поверненням такої продукції або її частини їх власникові або за його дорученням іншій особі.

Єдиного визначення «давальницької сировини» серед економічних науковців не існує, наприклад, Іваненко В.О. вважає, що сутність операцій

Таблиця 1. Сутність операцій із давальницькою сировиною

Джерела	Поняття
Бутинець Ф.Ф. [1]	Давальницька сировина – сировина, яка передається на переробку, у тому числі в іншу країну, для виготовлення готової продукції з оплатою замовника витрат із переробки.
Осницька Н.А. [2]	Давальницька сировина – це сировина, матеріали, напівфабрикати, комплектуючі вироби, енергоносії, а також товари, передані для переробки, які є власністю одного суб'єкта господарювання (замовника) та передаються ним на договірній основі іншому суб'єкту господарювання (виробнику, переробнику) для виробництва готової продукції за встановлену договором оплату з її подальшим поверненням замовнику.
Кіляр О.Р. [4]	Сутність операцій із давальницькою сировиною полягає у тому що давальницька сировина на всіх етапах переробки та продукти її переробки є власністю замовника; виконавець лише здійснює переробку даної сировини за відповідну плату; в операціях із давальницькою сировиною можливе використання різних форм розрахунків між замовником та виконавцем; під час здійснення операцій давальницька сировина повністю споживається; використовується давальницька сировина лише у виробничому процесі.

із давальницькою сировиною полягає у тому, що одне підприємство закуповує сировину і передає її іншому підприємству для виготовлення за винагороду певного виду продукції шляхом переробки (обробки, збагачення чи використання) переданої сировини. [5]

Житний В.Є. пише, що операції з давальницькою сировиною – це складний економічний процес виробничих відносин господарюючих суб'єктів – замовника (власника давальницької сировини) і виконавця – виробника готової продукції, що базується на інститутах і принципах ринкової економіки, складовою частиною яких є внутрісистемні протиріччя та конкуренція. [3]

Дослідження показало, що до операцій з давальницької сировини можна віднести:

- сировина замовника – основна складова готової продукції;
- вартість давальницької сировини має бути не менше 20% від вартості готової продукції;
- виконавець, після отримання матеріалу, повертає готову продукцію замовнику за відповідну плату.

Отже, в операціях з давальницької сировини сторонами виступають:

Однак, варто зазначити, що право власності, як на етапі переробки, так на етапі готової продукції, має лише замовник. Між власником та замовником складається і підписується договір в якому зазначають:

- усі права як замовника, так і власника;
- обсяг, ціну та строки роботи;
- вид сировини чи матеріалу;
- спосіб розрахунку за роботу тощо.

Окрім договору, сторони керуються нормативними документами, що в свою чергу регулюють операції з давальницькою сировиною, а саме: ЗУ «Про внесення змін до Митного кодексу України

щодо оподаткування митними платежами товарів, що переміщуються (пересилаються) у міжнародних поштових відправленнях, міжнародних експрес – відправленнях, та порядку їх декларування», Податковий кодекс України, Цивільний кодекс України, Господарський кодекс України, ЗУ «Про зовнішньоекономічну діяльність».

Первинні документи є невід'ємною частиною у відображенні операцій з давальницькою сировиною в бухгалтерському обліку. До основних документів надходження сировини, матеріалів від замовника до виконавця є: вантажно – митна декларація, товарно – транспортна накладна, акт приймання – передачі сировини в переробку та супутні документи. При оприбуткуванні давальницької сировини складається прибуткова накладна, в якій відображаються умови, на яких отримана сировина. Передача готової продукції здійснюється вже оформленням накладної або актом виконаних робіт, актом приймання – передачі готової продукції з переробки. Крім того, переробником складається звіт про використання сировини, який складається в натуральних одиницях і містить наступну інформацію:

- кількість отриманої на переробку сировини;
- кількість та асортимент отриманої в результаті переробки продукції;
- кількість невикористаної продукції;
- кількість відходів, у тому числі, зворотних.

На рахунку 20 «Виробничі запаси» на субрахунок 206 «Матеріали передані в переробку» відображається вартість поставленої замовником сировини і матеріалів, яка ще включається до собівартості готової продукції. Всі витрати відображаються на рахунках: 201 «Сировина та матеріали», 23 «Виробництво», 26 «Готова продукція» та інші. Витрати сировини, наданої замовником, з боку підрядника, відображаються на позаба-

Рисунок 1 Операції з давальницької сировини

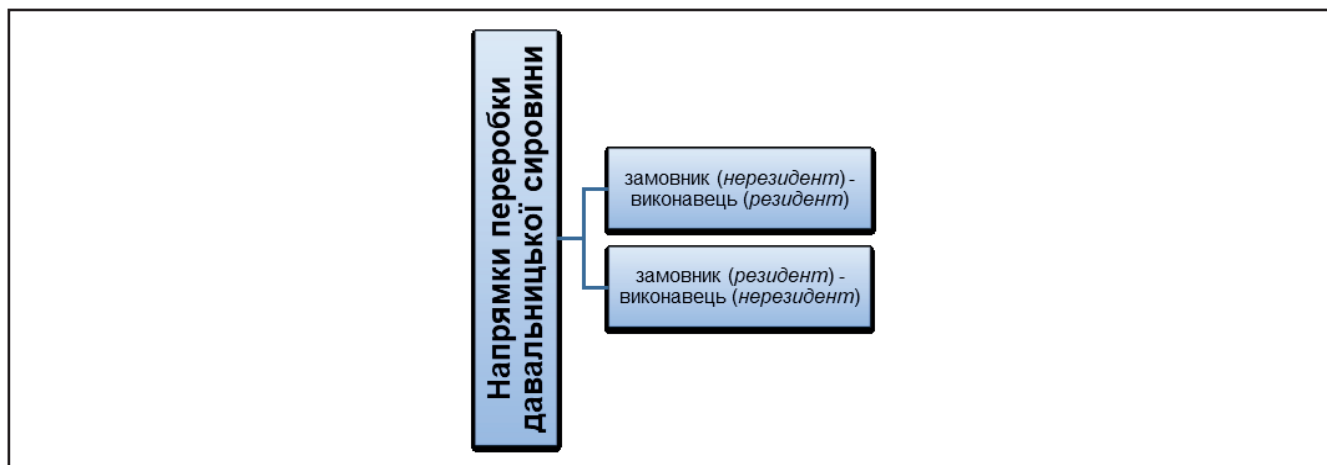

Рисунок 2. Напрямки переробки давальницької сировини

лансовому рахунку 02 «Активи на відповідальному зберіганні», а точніше на субрахунку 022 «Матеріали, прийняті для переробки». Витрати, пов'язані з переробкою наданої замовником сировини, відображаються на рахунках 8 та 9 класів. Витрати включають: матеріали чи сировина, заробітна плата, сплата податків, амортизація та інші витрати.

Для дослідження податкового обліку операцій з давальницькою сировиною варто розглянути її напрямки переробки. (рис.2)

В податковому обліку процес передачі давальницької сировини чи готової продукції не оподатковується податком, так – як давальницька сировина буде перероблюватися на митній території України, тобто являється в режимі митної переробки. Однак, згідно ст.185 Податкового кодексу України підставою для оподаткування податку на додану вартість (далі –ПДВ) є надання послуг чи ввезення товарів на митну територію України або вивезення з України. Таким чином, послуги, що надаються нерезиденту з переробки сировини, що постачається замовником, оподатковуються ПДВ за 0 ставкою податку. Що стосується ввезення сировини замовнику на територію України, то відповідно до ст.148 Митного кодексу України сировина замовника повністю звільняється від оподаткування митними платежами.

Також не оподатковується отримання нерезидентом готової продукції, а декларується митними органами, що містить відомості про українські товари, які використовуються при переробці іноземних (ст.154 МКУ).

При постачанні товарів чи надані послуг згідно з ПКУ платник податку зобов'язаний скласти податкову накладну. Окрім цього, зареєструвати її в ЄРПН та зробити доступним за бажанням покупця. В податковій накладній в графі 9 має зазначатися код пільг (якщо послуги чи товари не оподатковуються) або у графі 8 зазначається код ставки 902 і таким чином перероблення давальницької сировини, що попередньо ввезли на Україну в митному режимі переробки, буде оподатковуватися за ставкою 0%.

У випадку, коли замовник є резидентом, а виконавець – нерезидентом, вивезення митних товарів, які не оподатковуються, здійснюється на підставі письмового зобов'язання. Митному органу надається письмова обіцянка про повернення готової продукції з української сировини на територію України не пізніше 90 календарних днів. Підрядник може повернути залишки та відходи сировини замовнику, тобто в Україну. Але якщо виконавець не повертає відходи (залишки) замовнику, кошти від їх реалізації мають бути перераховані на рахунок замовника.

Таблиця 2. Кореспонденція рахунків для відображення операцій з давальницькою сировиною (замовник нерезидент – виконавець резидент)

Зміст	Д-т	К-т	Сума, грн
Отримано сировину від замовника	022	–	12 000
Надано послуги з переробки ДС	362	703	3 500
Передано готову продукцію з переробки замовнику	–	022	12 000
Отримано оплату від замовника за послуги	312	362	3 500

Таблиця 3. Кореспонденція рахунків для відображення операцій з давальницькою сировиною (замовник резидент – виконавець нерезидент)

Зміст	Д-т	К-т	Сума, грн
Передано ДС та матеріали виконавцю у переробку	206	20	12 000
Отримано послуги від виконавця з переробки	23	632	3 500
Отримано готову продукцію від виконавця	23	206	12 000
Оприбутковано готову продукцію, яка виготовлена з ДС	26	23	15 500
Сплачено виконавцю за послуги переробки	632	312	3 500

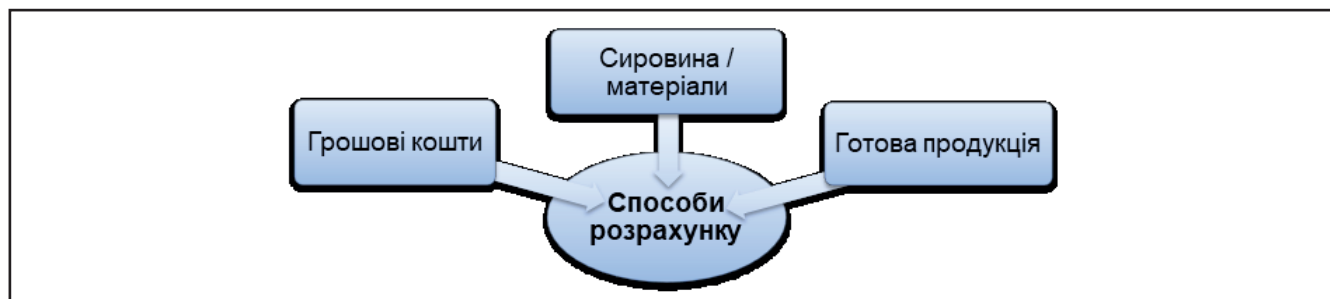

Рисунок 3. Способи розрахунку за виконану роботу з переробки давальницької сировини

Таблиця 4. Кореспонденція рахунків при здійсненні розрахунків за переробку частиною готової продукції

Зміст	Д-т	К-т	Сума, грн
Замовник резидент			
Відображено передачу готової продукції виконавцю	362	701	5 000
Списано балансову вартість готової продукції, переданої в оплату за послуги з переробки	901	26	5 000
Віднесення доходу на фінансовий результат	701	791	5 000
Віднесення витрат на фінансовий результат	791	901	5 000
Здійснено залік заборгованостей	632	362	5 000
Виконавець резидент			
Отримано готову продукцію від замовника у сплату за надані послуги переробки	281	632	5 000
Здійснено залік заборгованостей	632	362	5 000

Відповідно до таблиць при операціях з давальницькою сировиною передбачено розрахунок з виконавцем як в грошовій формі, так і в негрошовій формі, тобто в бартерній формі (рис.3)

Отже, до оплати грошовими коштами відносять авансові платежі або повна одноразова оплата згідно договору. Щодо оплати сировиною чи матеріалами, то це означає, що виконавець за свої послуги у винагороду отримує певну частину сировини. Аналогічна ситуація і з готовою продукцією, тобто певна частина готової продукції віддається виконавцю як оплата послуг з переробки.

В зовнішньоекономічній діяльності всі оплати операцій з переробки давальницької сировиною відбуваються у більшості випадків в іноземній валюті, тому не варто забувати про курсову різницю: 714 «Дохід від операційної курсової різниці» та 945 «Втрати від операційної курсової різниці».

Висновок

Дане дослідження показало, що, по – перше, операції з давальницької сировини є складними, а саме:

- право власності на сировину та готову продукцію;

- процес організації та ведення бухгалтерського обліку по давальницькій сировині;

- оподаткування давальницької сировини та наданих послуг з переробки.

По – друге, облік давальницької сировини ведеться на позабалансовому рахунку О2 «Активи на відповідальному зберіганні» на субрахунку О22 «Матеріали, прийняті для переробки». По – третє, у виконавця не виникає ані доходу, ані витрат при отриманні давальницької сировини. Його дохід являється сума наданих послуг. Тому оподаткування давальницької сировини та її облік завжди є актуальним питанням.

Список використаних джерел

1. Бутинець Ф.Ф., Виговська Н.Г., Івахненко С.В. та ін. Бухгалтерський словник; за ред. Ф.Ф. Бутинця. Житомир, 2001. С. 224

2. Осницька Н.А. Підходи до трактування ключових понять щодо операцій із давальницькою сировиною в економічній літературі. Вісник Житомирського державного технологічного університету. Економічні науки. 2011. № 2(56). С. 155–159.

3. Житний В.Є. Удосконалення аналізу операцій із давальницькою сировиною у зовнішньоекономічних відносинах: автореф. дис. ... канд. економ. наук: спец. 08.06.04. Харків, 2001. 19 с

4. Кіляр О.Р. Облік і аналіз операцій з давальницькою сировиною: автореф. дис. канд. екон. наук: 08.09.09; ДВНЗ «Київський національний економічний університет ім. Вадима Гетьмана». Київ, 65 с.

5. Іваненко В.О. Облікове відображення виготовлення промислової продукції на давальницьких умовах. Вісник Житомирського державного технологічного університету. Економічні науки. 2010. № 4. С. 89–93.

6. Податковий кодекс України – [Електронний режим] – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2755-17#n4496>

7. Митний кодекс України – [Електронний режим] – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4495-17#Text>

8. М. В. Корягін, М. Ю. Чік Особливості обліку операцій з переробки давальницької сировини, ввезеної нерезидентом на митну територію України / Чік М.Ю., Корягін М.В. // Елек.наук.видання «Ефективна економіка» – [Електронний режим] – Режим доступу: http://www.economy.nayka.com.ua/pdf/6_2018/4.pdf

9. Урусова З.П., Патенко І.В. Особливості обліку операцій із давальницькою сировиною на промислових підприємствах / З.П. Урусова, І.В. Патенко // Економіка і суспільство – Випуск №19 – 2018 –ст.1382 – 1387

10. Гринь В.І. Операції з переробки давальницької сировини в зовнішньоекономічній діяльності: бухгалтерський та податковий аспект / В.І. Гринь // – [Електронний режим] – Режим доступу: <https://www.pdau.edu.ua/sites/default/files/nppdaa/6.3/93.pdf>

References

1. Butynets' F.F., Vyhovs'ka N.H., Ivakhnenkov S.V. ta in. Bukhhalters'kyi slovnyk; za red. F.F. Butyntsy. Zhytomyr, 2001. S. 224

2. Osnyts'ka N.A. Pidkhody do traktuvannya klyuchovykh ponyat' shchodo operatsiy iz daval'nyts'koyu syrovynoyu

v ekonomichniy literaturi. Visnyk Zhytomyr's'koho derzhavnogo tekhnolohichnoho universytetu. Ekonomichni nauky. 2011. № 2(56). S. 155–159.

3. Zhytnyy V.Ye. Udoskonalennya analizu operatsiy iz daval'nyts'koyu syrovynoyu u zovnishn'oeconomichnykh vidnosynakh: avtoref. dys. ... kand. ekonom. nauk: spets. 08.06.04. Kharkiv, 2001. 19 s

4. Kilyar O.R. Oblik i analiz operatsiy z daval'nyts'koyu syrovynoyu: avtoref. dys. kand. ekon. nauk: 08.09.09; DVNZ «Kyiv's'kyi natsional'nyy ekonomichnyy universytet im. Vadyma Het'mana». Kyiv, 65 s.

5. Ivanenko V.O. Oblikove vidobrazhennya vyhotovlennya promyslovoyi produktsiyi na daval'nyts'kykh umovakh. Visnyk Zhytomyr's'koho derzhavnogo tekhnolohichnoho universytetu. Ekonomichni nauky. 2010. № 4. S. 89–93.

6. Podatkovyy kodeks Ukrayiny – [Elektronnyy rezhym] – Rezhym dostupu: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2755-17#n4496>

7. Mytnyy kodeks Ukrayiny – [Elektronnyy rezhym] – Rezhym dostupu: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4495-17#Text>

8. M. V. Koryahin, M. Yu. Chik Osoblyvosti obliku operatsiy z pererobky daval'nyts'koyi syrovyny, vvezenoji nerezydentom na mytnu terytoriyu Ukrayiny / Chik M.Yu., Koryahin M.V. // Elek.nauk.vydannya «Efektivna ekonomika» – [Elektronnyy rezhym] – Rezhym dostupu: http://www.economy.nayka.com.ua/pdf/6_2018/4.pdf

9. Urusova Z.P., Patenko I.V. Osoblyvosti obliku operatsiy iz daval'nyts'koyu syrovynoyu na promyslovykh pidpryyemstvakh / Z.P. Urusova, I.V. Patenko // Ekonomika i suspil'stvo – Vypusk №19 – 2018 –st.1382 – 1387

10. Hryn' V.I. Operatsiyi z pererobky daval'nyts'koyi syrovyny v zovnishn'oeconomichniy diyal'nosti: bukhhalters'kyi ta podatkovyy aspekt / V.I. Hryn' // – [Elektronnyy rezhym] – Rezhym dostupu: <https://www.pdau.edu.ua/sites/default/files/nppdaa/6.3/93.pdf>

Дані про автора

Редзюк Тетяна Юріївна,

старший викладач кафедри обліку і аудиту, Національний університет харчових технологій

Data about the author

Tetiana Redjuk,

Senior lecturer of the department of accounting and auditing, National University of Food Technologies

Загрози фінансовій безпеці підприємствам України в умовах воєнного стану

Предмет дослідження – фінансова безпека підприємств України в умовах воєнного стану.

Метою статті є ідентифікація загроз фінансовій безпеці підприємствам України в умовах воєнного стану задля застосування превентивного інструментарію їх попередження та нівелювання деструктивного впливу.

Методологія роботи – системний метод пізнання, діалектичні положення макро– і мікроекономіки, теорії фінансової науки. Використані такі спеціальні методи: теоретичного узагальнення – при вивченні понять «фінансова безпека підприємства» та «загрози фінансовій безпеці підприємства»; методи групування та систематизації – у цілях класифікації загроз фінансовій безпеці підприємств; аналізу, синтезу і порівняння – при дослідженні наслідків воєнної агресії для суб'єктів господарювання.

Результати роботи – уточнено сутність понять «фінансова безпека підприємства» та «загрози фінансовій безпеці підприємства», обґрунтовано необхідність розроблення нового, адекватного умовам воєнного стану, підходу до забезпечення фінансової безпеки суб'єктів господарювання в Україні; класифіковано загрози фінансовій безпеці підприємства за ключовими ознаками. Визначено основні зовнішні і внутрішні загрози фінансовій безпеці ділових одиниць в мирний час та окреслено нові їх види, зумовлені війною. Відповідно до встановлених загроз воєнного стану окреслено організаційно–економічні заходи щодо їх попередження та нівелювання деструктивного впливу на фінансову безпеку підприємства.

Висновки. Фінансова безпека підприємства – інтегральна характеристика його функціонування. Досягнутий рівень фінансової безпеки дає можливість оцінити якість не лише фінансового менеджменту, а й правового, кадрового, інформаційного забезпечення діяльності бізнес–структур. Тому забезпечення фінансової безпеки підприємств є одним із найбільш значущих завдань менеджменту суб'єктів господарювання в мирний час та набуває особливої ваги під час війни.

Функціонування економіки України та окремих підприємств в умовах воєнного стану характеризується появою нових викликів та загроз їх фінансовій безпеці. Руйнівних наслідків війни зазнала значна кількість українських підприємств, частина з яких змушена була припинити свою діяльність або перейти в режим часткової роботи, інша – зменшити обсяги виробництва через проблеми з логістикою, нестачу сировини чи втрату попиту в зв'язку з масовою вимушеною еміграцією населення. Розірвання усталених до того ланцюгів постачання продукції дотепер ще не відновлено.

Відбулось руйнування налагоджених регіональних взаємозв'язків між суб'єктами господарювання, розбалансування фінансових потоків багатьох вітчизняних компаній, що генерували значну частку ВВП. Ситуація ускладнена також наявністю суттєвих проблем фінансової безпеки, які накопичувались впродовж тривалого періоду часу. Це, зокрема високий рівень інфляції, зростання тіньової економіки, значний ступінь криміногенності в економіці і фінансах, корупція, рейдерство, гібридні агресії, фінансова нестабільність внаслідок пандемії Covid–19, труднощі постпандемічного періоду й інші. Теперішня війна поглибила дисбаланси у національній та глобальній економіці, – такі як зростання дефіциту державного бюджету та державного боргу, падіння прибутковості діяльності підприємств та їх банкрутства, релокація підприємств, зростання безробіття, міграція населення.

Тому вимогою часу є як врахування і нівелювання дестабілізуючих чинників фінансової безпеки, так і фіксація нових загроз фінансовій безпеці підприємств для розроблення відповідного інструментарію щодо їх попередження. Це потребує, передусім, здійснення постійної динамічної роботи щодо моніторингу загроз та вжиття організаційно–економічних заходів швидкого реагування на нові виклики. Такий підхід дозволить максимально зберегти фінансову рівновагу і стабільність підприємств в екстремальних умовах війни та посилити значною мірою рівень їх фінансової безпеки.

Ключові слова: фінансова безпека підприємства, загрози фінансовій безпеці, воєнний стан,

Threats of the financial security of business entities in Ukraine under martial law

The subject of the research is financial security of Ukrainian enterprises under martial law.

The purpose of the article is identification of threats to the financial security of enterprises of Ukraine in the conditions of martial law in order to apply preventive tools for their prevention and leveling of destructive influence.

The methodology of the work is systematic method of cognition, dialectical positions of macro- and microeconomics, theories of financial science. The following special methods are used: theoretical generalization – when studying the concepts of «financial security of business entities» and «threats of the financial security of business entities»; methods of grouping and systematization – in order to classify threats to the financial security of business structures; analysis, synthesis and comparison – to assess the consequences of Russian aggression for business entities during 2022–2023.

The results of the work – the essence of the concepts «financial security of business entities» and «threats to the financial security of business entities» was investigated, the need to develop a new, adequate to the conditions of martial law, approach to ensuring the financial security of business entities in Ukraine was substantiated; threats to the financial security of business entities are classified according to key features. The main external and internal threats to the financial security of business units in peacetime are identified and new types of them caused by war are outlined. In accordance with the established threats of martial law, organizational and economic measures are outlined for their prevention and leveling of the destructive impact on the financial security of business entities.

Conclusions. Financial security of business entities is an integral characteristic of their functioning. Its achieved level makes it possible to assess the quality of not only financial management, but also legal, personnel, and information support for the activities of business units. Therefore, ensuring the financial security of business structures is one of the most significant tasks of the management of economic entities in peacetime and becomes especially relevant during wartime.

The functioning of the economy of Ukraine and individual enterprises in the conditions of martial law is characterized by the emergence of new challenges and threats to their financial security. A significant number of Ukrainian enterprises suffered devastating consequences of the war, some of which were forced to stop their activities or switch to part-time operation, others to reduce production volumes due to problems with logistics, shortage of raw materials or loss of demand due to mass forced emigration of the population. The disruption of previously established product supply chains has not yet been restored.

There was a destruction of established regional relationships between business entities, an imbalance in the financial flows of many domestic companies that generated a significant share of GDP. The situation is also complicated by the presence of systemic financial security problems that have accumulated in the country over a considerable period of time. These are, in particular, a high level of inflation, the growth of the shadow economy, a significant degree of criminality in society, corruption, raiding, political instability, hybrid aggression, financial instability caused by the Covid-19 pandemic, difficulties in the post-pandemic period, etc.

Therefore, the need of the hour is to take into account systemic destabilizing factors of financial security, as well as to identify new threats to the financial security of business entities in order to develop appropriate tools for their prevention. This requires, first of all, the implementation of constant dynamic work on monitoring threats and the adoption of organizational and economic measures for rapid response to new challenges. This approach will make it possible to maximally preserve the financial balance of business entities in the extreme conditions of war and to significantly increase the level of their financial security.

Key words: financial security of the enterprise, threats to financial security, martial law, consequences of military aggression, countering threats to the financial security of the enterprise.

Постановка проблеми. Забезпечення фінансової безпеки як на макро-, так і на мікрорівні господарювання є одним із ключових орієнтирів державної політики, а в умовах воєнного стану стає її пріоритетним завданням. Оскільки забезпечення належного рівня захисту фінансових інтересів бізнес-суб'єктів та відновлення їх роботи, що постраждали від російської агресії є запорукою підтримання економічної стійкості держави та її спроможності ефективно протидіяти окупанту. Попри те, що забезпечення фінансової безпеки належать до завдань, виконання яких повинно й в умовах мирного стану здійснюватись на постійній та безперервній основі, під час війни вирішення проблем фінансової безпеки суттєво загострюється необхідністю більш оперативного, маневреного й фокусованого реагування на виклики та загрози воєнного часу.

Аналіз досліджень та публікацій з проблеми. Проблеми фінансової безпеки підприємств досліджували у своїх працях чимало вітчизняних та зарубіжних науковців, зокрема О. Барановський, З. Варналій, В. Дем'янишин, А. Єпіфанов, Г. Коптева, Н. Краснокутська, М. Крупка, Н. Марусяк, С. Мельник, І. Мойсеєнко, Н. Бак, О. Підхомний та ін. Водночас, деформації інфраструктурного, економічного та інформаційного середовища, спричинені повномасштабним вторгненням росії в Україну, обумовлюють необхідність розроблення принципово нового підходу до розв'язання проблем фінансової безпеки як країни в цілому, так і окремих суб'єктів господарювання. Цим і обумовлюється актуальність і науково-дослідницька практичність цієї статті.

Метою статті є ідентифікація загроз фінансовій безпеці підприємствам України в умовах воєнного стану задля застосування превентивного інструментарію їх попередження та нівелювання деструктивного впливу.

Виклад основного матеріалу. На сьогодні залишається дискусійним уніфікація підходів до розуміння сутності поняття «фінансова безпека підприємства». У даній статті терміни «підприємств» та «суб'єкт підприємництва» вживаються як достатньо ідентичні. З макроекономічного погляду кореспондують з мікроекономічним Ходжаян А.О. визначає «загрози фінансовій безпеці України» як сукупність наявних і потенційно можливих явищ і чинників, що дестабілізують фінансову сферу, проявами чого є різке падіння ВВП,

порушення процесу формування та розподілу ресурсів держави, доходів і прибутку підприємств, дестабілізація банківської системи, знецінення національної валюти й дефолт за суверенними боргами, зростання рівня тінізації економіки [1, с. 3]. Загрози рейдерства для фінансової безпеки підприємств розглянули Дем'янишин В. та Косецький В [2].

З. Варналій під фінансовою безпекою суб'єктів підприємництва розуміє такий їхній фінансовий стан, що характеризується, по-перше, збалансованістю та якістю сукупності фінансових інструментів, технологій і послуг, які використовуються підприємством, по-друге, стійкістю до внутрішніх і зовнішніх загроз, по-третє, здатністю фінансової системи підприємства забезпечувати реалізацію його фінансових ресурсів, по-четверте, забезпечувати розвиток цієї фінансової системи [3, с. 181]. А. Єпіфанов і О. Пластун, вважають, що фінансова безпека суб'єктів підприємництва – це їхня здатність здійснювати свою господарську, зокрема й фінансову діяльність, ефективно і стабільно шляхом використання сукупності взаємопов'язаних діагностичних, інструментальних та контрольних заходів фінансового характеру, що мають оптимізувати використання фінансових ресурсів, забезпечити належний їх рівень та нівелювати вплив ризиків внутрішнього та зовнішнього середовищ [4, с. 32]. Н. Краснокутська, Г. Коптева розглядають фінансову безпеку підприємств як комплексну характеристику стану захищеності фінансових інтересів підприємства і їх узгодженості із наявним потенціалом і заявленими цілями, що дозволяє протистояти різним негативним факторам у процесі фінансово-господарської діяльності [5, с. 17–18]. Н. Марусяк, Н. Бак [6, с. 111] зазначають, що фінансова безпека підприємств характеризується їхньою здатністю забезпечити такий фінансовий стан, за якого вони в змозі протистояти вже існуючим та потенційним загрозам шляхом ефективного фінансового управління для забезпечення розвитку економічної діяльності. С. Мельник розглядає фінансову безпеку підприємств як стан, при якому через ефективне використання наявних ресурсів та прийняття адекватних, в кожній конкретній ситуації, управлінських рішень, формується рівновага, підтримується стійкість і стабільність, забезпечується надійність системи для досягнення поставлених цілей та завдань, ре-

алізації стратегії розвитку шляхом застосування заходів своєчасного розпізнавання викликів, уникнення чи зменшення ризиків, протидії до негативного впливу загроз [7, с.27].

Попри те, що розглянуті вище підходи науковців до тлумачення поняття «фінансова безпека підприємства» відрізняються між собою низкою аспектів, вони мають в своїй основі спільну характеристику фінансової безпеки – здатність протидіяти загрозам та ризикам як внутрішнього, так і зовнішнього характеру.

Щодо безпосередньо мікрорівня, то під загрозами фінансовій безпеці підприємства (суб'єктів підприємництва) необхідно розуміти сукупність деструктивних чинників та явищ, а також потенційних або реальних дій фізичних чи юридичних осіб, що порушують стан захищеності суб'єктів підприємницької діяльності, спричиняють матеріальні та репутаційні втрати й здатні призвести до припинення діяльності (банкрутства).

Існує низка класифікаційних ознак, за якими групують загрози фінансовій безпеці підприємств. Зокрема, за джерелом виникнення їх варто поділяти на зовнішні і внутрішні. До зовнішніх загроз фінансовій безпеці підприємств в мирний час належать такі: кризові ситуації глобального та локального рівнів, політична нестабільність, гібридні агресії, несприятливі умови ведення бізнесу, нестабільність законодавчої бази, що регламентує підприємницьку діяльність, незбалансованість грошово-кредитної, валютної, податкової та інших видів державної політики, високий рівень інфляції, тіньової економіки, корупції та криміногенності в країні тощо.

Серед внутрішніх загроз, що впливають на фінансову безпеку підприємств, необхідно виділити такі: неефективна структура капіталу й низький рівень самофінансування підприємницьких структур, шахрайство та помилки працівників в сфері управління фінансами, відсутність служби фінансової безпеки і системи захисту конфіденційної фінансової інформації, недостатній рівень уваги до організації стратегічного планування та кризового менеджменту; неналежний юридичний супровід укладених договорів тощо.

Загрози фінансовій безпеці підприємств бувають об'єктивними, що виникають, здебільшого, без участі людського фактору, та суб'єктивними, які передбачають навмисні або ненавмисні дії осіб у формі некомпетентних працівників, ша-

храїв, недобросовісних конкурентів, рейдерів та інших зловмисників.

За тривалістю дії загрози фінансовій безпеці підприємств необхідно поділяти на тимчасові, що діють впродовж обмеженого періоду часу і постійні, дія яких зберігається впродовж усього життєвого циклу підприємства.

Варто також здійснити поділ загроз фінансовій безпеці суб'єктів підприємництва за наслідками впливу на їхнє функціонування та виділити відповідно загрози з високим, середнім і низьким рівнем такого впливу. Загрози фінансовій безпеці підприємств з високим рівнем впливу можуть призвести до різкого погіршення фінансових параметрів діяльності і зумовити катастрофічні наслідки у формі банкрутства чи протиправного захоплення бізнесу. Середній рівень впливу на фінансову безпеку підприємств передбачає фінансові й репутаційні негативні наслідки, які складно усуваються та потребують тривалого періоду часу для їхнього подолання. Загрози з низьким рівнем впливу на фінансову безпеку підприємства не мають істотного впливу на забезпечення фінансових інтересів ділових одиниць.

Фінансово-господарська діяльність підприємства є чутливою до численних загроз, як зовнішнього, так і внутрішнього характеру, водночас в умовах воєнного стану ефект посилення загроз є мультиплікативним, оскільки ескалація зовнішніх загроз, зумовлених російською агресією підсилила негативний вплив на фінансову безпеку внутрішніх загроз. З початком війни економічні відносини зазнали жорсткої деформації, частина підприємств припинила свою діяльність або перейшла на режим часткової роботи, значна частка ділових одиниць скористалась програмою релокації бізнесу й були переміщені з небезпечних регіонів до більш безпечних, іншим підприємствам довелось суттєво зменшити обсяги виробництва через проблеми з логістикою, нестачу сировини чи стрімке зниження попиту в зв'язку з масовим виїздом населення з України. Це, своєю чергою, спричинило руйнування налагоджених регіональних взаємозв'язків між суб'єктами господарювання, розбалансування фінансових потоків багатьох вітчизняних компаній, що генерували вагому частку ВВП.

Згідно результатів опитування щодо роботи бізнесу в умовах війни, здійсненого Європейською Бізнес Асоціацією, майже половина компаній, що належить до складу цієї асоціації, а

саме 47 %, зафіксували негативний вплив ракетних атак на їхнє функціонування. Зокрема, деякі компанії вимушено призупинили роботу через відсутність електроенергії та Інтернету і з міркувань безпеки, що призвело до часткової втрати замовлень, призупинення проєктів та простою. Сукупні задокументовані втрати за інформацією від членських компаній цієї Асоціації склали близько 437,5 млн євро. Як повідомляють компанії, основними джерелами фінансування для них наразі є оборотні кошти – для 63 % компаній, ще 17 % користуються міжнародним кредитуванням, 13 % – банківськими позиками, 3 % – комерційним кредитуванням [8].

Вартість реконструкції та відновлення в Україні у вересні минулого року оцінювалася Україною, Брюсселем і Світовим банком майже у 350 млрд. дол. Водночас, необхідна сума з того часу постійно збільшується, оскільки не припиняються ракетні та безпілотні атаки росії. Зокрема станом на січень 2023 року за оцінками уряду збитки, завдані Україні внаслідок війни, перевищують 700 млрд. дол. [9].

Аналізуючи загрози фінансовій безпеці підприємств необхідно зауважити, що вони перебувають у тісній взаємозалежності із кадровою, інформаційною та правовою складовими безпеки. Враховуючи посилення цієї взаємозалежності в умовах воєнного стану до найбільш вагомих загроз фінансовій безпеці суб'єктів підприємництва прямого та опосередкованого впливу, зумовлених російською агресією, належать такі:

- неможливість здійснення фінансово-господарської діяльності на території ведення бойових дій;
- перехід на режим часткової роботи через ескалацію військової агресії;
- посилення фінансової невизначеності в зв'язку із відсутністю можливості передбачення розвитку війни;
- суттєве погіршення економічної ситуації в країні, зокрема значне прискорення темпів інфляції;
- стрімкі й непередбачувані зміни законодавчої бази в сфері регулювання підприємницької діяльності, зокрема в сфері податкового та митного регулювання;
- високий рівень ймовірності втрати майна через постійні й непередбачувані ракетні обстріли;
- відсутність особистої безпеки працівників та зниження продуктивності праці через повітряні тривоги;

- зниження рівня розрахунково-платіжної дисципліни через зростання кількості неплатоспроможних підприємств;

- втрата кадрового складу через вимушену міграцію працівників та мобілізацію в ЗСУ;

- зменшення попиту на продукцію, роботи та послуги в регіонах ведення бойових дій та прилеглих до них територій через відтік населення;

- порушення системи логістики;

- зростання рівня кіберзлочинності;

- поява нових видів недобросовісної конкуренції, зокрема дезінформаційних атак (створення наклепів щодо співпраці з окупантами тощо).

У зв'язку з тим, що на фінансову безпеку підприємств в умовах війни впливає велика кількість як зовнішніх, так і внутрішніх загроз, які складно передбачити, передусім, необхідно здійснювати динамічну оперативну роботу щодо їх відстеження. В той же час, необхідно вчасно впроваджувати організаційно-економічні заходи, що сприятимуть посиленню фінансової безпеки підприємств під час війни, зокрема такі:

- релокація підприємств в більш безпечний регіон в умовах підвищення загрози подальшому безпечному функціонуванню;

- тимчасовий перехід до практично ручного управління підприємством, зокрема в частині забезпечення його фінансової безпеки; що передбачає постійний контроль та відстеження загроз й відповідне оперативне реагування на них;

- бронювання військовозобов'язаних з метою збереження критично необхідної кількості працівників для продовження діяльності підприємства;

- якісне юридичне забезпечення захисту активів, зокрема складання актуальних на сьогодні процесуальних документів щодо фіксації вибуття активів, що може відбуватись з низки причин, як внаслідок пошкодження після вибуху, залишення в окупації чи мародерства, так і передання на потреби ЗСУ, що дасть правові підстави претендувати на компенсацію чи повернення майна;

- посилена перевірка благонадійності контрагентів, за необхідності переукладення договорів з корегуваннями відповідно до нових умов воєнного досвіду.

Постійний оперативний моніторинг загроз фінансовій безпеці підприємств та вжиття організаційно-економічних заходів швидкого реагування на виклики війни дасть змогу відновити фінансову рівновагу суб'єктів господарювання та посилити значною мірою рівень їх фінансової безпеки.

Список використаних джерел

1. Ходжаян А.О. Фінансова безпека в системі забезпечення стійкого розвитку економіки / Формування ринкових відносин в Україні: Зб. наук. праць. Вип. № 4 (167). – К, 2015 – С.3–7.

2. Дем'янишин В., Костецький В. Вплив рейдерства на фінансову безпеку суб'єктів господарювання. Світ фінансів. 2022. № 3 (72). С. 156–164.

3. Економічна безпека суб'єктів підприємництва : підручник /З. С. Варналій, Т. Г. Васильців, О. І. Ілляш та ін., за ред. З. С. Варналія. Чернівці : Технодрук, 2020. 458 с.

4. Єпіфанов А., Пластун О. Фінансова безпека підприємств і банківських установ : монографія. Суми : ДВНЗ «УАБС НБУ», 2009. 295 с.

5. Краснокутська Н., Коптева Г. Дефініція поняття «фінансова безпека підприємства»: основні підходи та особливості. Бізнесінформ. № 7. 2019. С.17–18

6. Марусяк Н, Бак Н. Фінансова безпека підприємства та загрози її втрати в сучасному економічному середовищі. Економіка та держава. 2022. № 2. С. 109–113.

7. Мельник С. Управління фінансовою безпекою підприємств : теорія, методологія, практика : монографія. Львів : «Растр-7», 2020. 384 с.

8. Офіційний сайт видання «Кадровик України». URL : <https://profpressa.com/news/biznes-pid-chas-viini>

9. Офіційний сайт всеукраїнського професійного юридичного видання «Юридична газета». URL: <https://jur-gazeta.com/golovna/shmigal-rosiya-zavdala-zbitkiv-ukrayini-na-ponad-700-mlrd.html>

References

1. Khodzhaian A.O. Finansova bezpeka v systemi zabezpechennia stiikoho rozvytku ekonomiky / Formuvannya rynkovykh vidnosyn v Ukraini: Zb. nauk. prats. Vyp. № 4 (167). – K, 2015 – S.3–7.

2. Dem'yanyshyn V., Kostets'ky V. Vplyv reyderstva na finansovu bezpeku sub'yektiv hospodaryuvannya. Svit finansiv. 2022. № 3 (72). S. 156–164.

3. Ekonomichna bezpeka sub'yektiv pidpryyemnytstva: pidruchnyk /Z. S. Varnaliy, T. H. Vasyl'tsiv, O. I. Ilyash ta in., za red. Z. S. Varnaliya. Chernivtsi : Tekhnodruk, 2020. 458 s.

4. Yepifanov A, Plastun O. Finansova bezpeka pidpryyemstv i bankivs'kykh ustanov : monohrafiya. Sumy : DVNZ «UABS NBU», 2009. 295 s.

5. Krasnokuts'ka N, Koptyeva H. Defintsitsiya ponyattya «finansova bezpeka pidpryyemstva»: osnovni pidkhody ta osoblyvosti. Biznesinform. № 7. 2019. S.17–18.

6. Marusyak N., Bak N. Finansova bezpeka pidpryyemstva ta zahrozy yiyi vtraty v suchasnomu ekonomichnomu seredovyshchi. Ekonomika ta derzhava. 2022. № 2. S. 109–113.

7. Mel'nyk S. Upravlinnya finansovoyu bezpekoyu pidpryyemstv : teoriya, metodolohiya, praktyka : monohrafiya. L'viv : «Rastr-7», 2020. 384 s.

8. Ofitsiynny sayt vydannya «Kadrovik Ukrainy». URL : <https://profpressa.com/news/biznes-pid-chas-viini>

9. Ofitsiynny sayt vseukrayins'koho profesiynoho yurydychnoho vydannya «Yurydychna hazeta». URL: <https://jur-gazeta.com/golovna/shmigal-rosiya-zavdala-zbitkiv-ukrayini-na-ponad-700-mlrd.html>

Дані про автора

Корнєв Володимир Вікторович,

д. е. н., професор, завідувач відділу фінансової політики, Державний науково-дослідний інститут інформатизації та моделювання економіки
e-mail: vkorn27@gmail.com

Data about author

Volodymyr Korneev,

Doctor of Economics, Professor, Head of the Financial Policy Department, State Research Institute of Informatization and Modeling of Economics
e-mail: vkorn27@gmail.com

Peculiarities of the formation of personnel security in the management system of agrarian enterprises in the conditions of modern risks

Relevance of the research topic. *The study of the peculiarities of the formation of personnel security in the management system of agricultural enterprises in the conditions of modern risks is conditioned by the lack of a unified approach to the implementation of the algorithm of this process.*

Formulation of the problem. *Currently, an important place in the generation of innovative development of agricultural enterprises in the national economy is occupied by personnel security. Effective personnel security contributes to the formation of a competitive environment in the agricultural sector. Personnel security should significantly strengthen its positive influence on the enterprise management system, due to which changes and sets the further trend of the development of the national agricultural sector due to a strong personnel policy. This issue in the context of modern risks determines the relevance of the research topic.*

Setting the purpose and objectives of the study – *to investigate the peculiarities of the formation of personnel security in the management system of agrarian enterprises in the conditions of modern risks.*

Research method or methodology. *The article uses the following methods: monographic, analysis and synthesis, systematization.*

Presentation of the main material (research results). *A close dialectical relationship between the labor market, personnel security and innovative development of entrepreneurship in the agricultural sector has been determined. The labor market is a producer of innovative entrepreneurship and strong personnel security. Due to the availability of human resources on the labor market, which are involved in the production and distribution of innovative goods and services in the agricultural sector. The main hypothesis in the formed context is that without taking into account the trends occurring in the modern labor market, it is practically impossible to form means of state support for the innovative development of the agricultural sector and ways to ensure personnel security.*

Field of application of results. *The results of the study can be used in the practical activities of agricultural enterprises to reduce the negative impact of risks on the personnel security system.*

Conclusions on the article. *The main directions of the formation of personnel security of agrarian enterprises have been determined. It is emphasized that innovative entrepreneurship in the agricultural sector strengthens its positive impact on the labor market, which changes and sets the further trend of the development of the national labor market at the expense of stable personnel security. In such a relationship, there is a synergistic effect of entrepreneurship in the agricultural sector, personnel security and the labor market, which determines and determines the current and prospective vector of the development of the national innovation system.*

Keywords: *personnel security, management system, agricultural enterprises, risk, labor market.*

ZOS–KIOR M. V., HNATENKO I. A.,
ИЛЬИН В. Ю., ПРОКОПЕНКО О. В.

Особливості формування кадрової безпеки в системі управління аграрних підприємств в умовах сучасних ризиків

Актуальність теми дослідження. *Дослідження питання особливостей формування кадрової безпеки в системі управління аграрних підприємств в умовах сучасних ризиків обумовлюється відсутністю єдиного підходу до реалізації алгоритму даного процесу.*

Постановка проблеми. *У даний час важливе місце у генеруванні інноваційного розвитку*

аграрних підприємств в національній економіці займає кадрова безпека. Ефективна кадрова безпека сприяє формуванню конкурентного середовища в аграрному секторі. Кадрова безпека має значно підсилити свій позитивний вплив на систему управління підприємством, за рахунок чого змінює та задається подальший тренд розвитку національного агросектору за рахунок міцної кадрової політики. Дане питання в контексті сучасних ризиків обумовлює актуальність теми дослідження.

Постановка мети і завдань дослідження – дослідити особливості формування кадрової безпеки в системі управління аграрних підприємств в умовах сучасних ризиків.

Метод або методологія дослідження. В статті використано наступні методи: монографічний, аналізу і синтезу, систематизації.

Презентація основного матеріалу (результати дослідження). Визначено щільний діалектичний взаємозв'язок між ринком праці, кадровою безпекою та інноваційним розвитком підприємництва у агросфері. Ринок праці є продуцентом інноваційного підприємництва та міцної кадрової безпеки. За рахунок наявності на ринку праці людських ресурсів, які задіяні у виробництві та розповсюдженні інноваційних товарів і послуг в агросекторі. Основною гіпотезою у сформованому контексті є те, що без урахування тенденцій, що відбуваються на сучасному ринку праці практично неможливо сформулювати засоби державної підтримки інноваційного розвитку агросектору та шляхів забезпечення кадрової безпеки.

Галузь застосування результатів. Результати дослідження можуть бути використані в практичній діяльності аграрних підприємств для зменшення негативного впливу ризиків на систему кадрової безпеки.

Висновки за статтю. Визначено основні напрямки формування кадрової безпеки аграрних підприємств. Акцентовано увагу, що інноваційне підприємництво у агросекторі підсилює свій позитивний вплив на ринок праці, яке змінює та задає подальший тренд розвитку національного ринку праці за рахунок стійкої кадрової безпеки. У такому взаємозв'язку відбувається синергетичний ефект дії підприємництва в агросекторі, кадрової безпеки та ринку праці, що обумовлює та визначає поточний та перспективний вектор розвитку національної інноваційної системи.

Ключові слова: кадрова безпека, система управління, аграрні підприємства, ризик, ринок праці.

Formulation of the problem. Currently, an important place in the generation of innovative development of agricultural enterprises in the national economy is occupied by personnel security. Effective personnel security contributes to the formation of a competitive environment in the agricultural sector. Personnel security should significantly strengthen its positive influence on the enterprise management system, due to which changes and sets the further trend of the development of the national agricultural sector due to a strong personnel policy.

Analysis of recent research and publications. A large number of scientific works by foreign and domestic scientists are devoted to the issue of personnel security. These are such researchers as: H. Alexander, J. Bailey, Z. Varnalii, V. Zyanko, G. Kozachenko, E. Ovcharenko, Yu. Pogorelov, V. Chernyak, V. Shevchuk and other scientists made a significant contribution to the development of security theory [1–4; 6–12]. At the same time, the polyparadigmatic approach to the phenomenon analyzed by us indicates

the need for constant rethinking of existing scientific achievements, taking into account the rapidly changing modern conditions of socio-economic and political development of the economic system of agro-enterprises. The activation of scientific research in this direction is a prerequisite and an extremely important factor in the strategically balanced formation of personnel security priorities in the conditions of an innovative economy.

The formulation of the goals of the article is to investigate the peculiarities of the formation of personnel security in the management system of agrarian enterprises in the conditions of modern risks.

Presenting main material. The existing proposals regarding the transparency of the conditions for increasing the personnel security of agricultural enterprises should take place by improving the process of forming a critical mass of personnel capable of generating innovative ideas, the dialectic of ensuring the effective interconnection of the labor market and innovative agricultural enter-

prises, especially in an unstable external environment. The principles of the modern development of personnel security and the logic of its state management in market conditions require revision. The accelerated creation of the latest technologies, the widespread progress of robotics and the active development of nanotechnology at the global level caused the entire agricultural economy to enter a phase of powerful progressive socio-economic transformations focused on innovation. This complex and long-term transformation does not bypass any sector of the economy and, accordingly, has a strong impact on personnel security, changing the rules of operation of the agricultural sector and deepening internal polarization. HR policy is under tension, experiencing continuous changes and bifurcations that also affect agribusiness. We believe that innovations and personnel security of agricultural enterprises are dialectically interconnected. The systemic connections between innovation and personnel security are very strong, multifactorial, complex and unpredictable, and therefore have long been of interest to representatives of various schools of economic theory.

In the scientific world, there are constantly diametrically opposed opinions regarding the positive or negative impact of innovations on personnel security. As an example, the question of determining how much new technologies destroy jobs or stimulate their creation. There are active discussions about the most effective and safe ways of adapting human capital to the new conditions of technology development and, in general, the further formation of a comprehensive strategy for the appropriate interaction of the labor market and innovatively oriented agrarian enterprises.

Taking into account the foresight of the national economy, it is obvious that innovative activities in the agricultural sector can create a fundamentally new level of personnel security and destroy outdated trends in it.

In order to determine how personnel security should be improved, it is necessary to analyze national statistical indicators. In particular, the economically active population, according to the methodological explanations of the State Statistics Service of Ukraine, is the male and female population aged 15 years and older, who provided an offer on the labor market during the examined week. Potentially, all individuals who are part of the economically active

population are an intangible asset that is represented on the labor market and represents a source of human resources for agricultural enterprises. According to the State Statistics Service of Ukraine, in 2018, the economically active population aged 15–70 was 17,939.5 thousand people (or 62.6% of the total population of the respective group). Compared to the previous year, it increased by 85.1 thousand people (or by 0.5%). During the studied period, there was an increase in the employment of the population of the appropriate age by 204.5 thousand people (or by 1.3 %) and, accordingly, a decrease in unemployment by 119.4 thousand people (or by 7 %) [5]. At the same time, in 2018, despite the decrease in unemployment among the economically active population, compared to the previous year, its level is quite high – 8.8%. The corresponding average indicator for the EU–28 countries was lower than in Ukraine by 2.0% and amounted to 6.8%. Evaluating the mentioned trends, it is necessary to determine the positive dynamics of the increase of the economically active population, and the unemployed can be a mobilization reserve that can be involved in the innovative activities of agricultural enterprises through the implementation of an effective regulatory policy of employment of the population and thus increase personnel security. It is difficult to accurately assess the current state of personnel security in the field of innovative agribusiness, taking into account the data presented by the State Statistics Service of Ukraine, because there is a significant delay in the publication of statistical information on agricultural enterprises and their personnel support, which practically makes it impossible to realistically assess the current state or the necessary indicators in the context at least last year.

When forming personnel security, it should be taken into account that it is not labor that is sold, but the ability to work. That is why an important condition for the functioning of any agricultural enterprise in the context of innovative development of the national economy is the quality of an intangible asset – personnel that concentrates human capital, which promotes or, on the contrary, inhibits the development of innovations. The human capital of an agro-enterprise includes a combination of educational–professional and intellectual–creative components, determines the degree of innovative saturation of work, its intellectualization, humanization and creativity. Human capital is a concept

that should be explored as a separate theory, but usually human capital is considered as a structural part of intellectual capital. Most often, human capital is described as a set of knowledge, skills, abilities acquired through education and training and subsequently implemented in practical, including entrepreneurial activities in the agricultural sector. Thanks to the work of scientists, lecturers, teachers, managers, doctors, and social workers, innovations are created and implemented in the agricultural sector, favorable conditions are formed for personnel security, which ensures a high standard of living for the population and increases the competitiveness of the national economy. In addition, it is people who are the main carriers of information and knowledge that are distributed on the labor market and accumulated in agribusiness.

Thus, one of the conditions for effective personnel security, in addition to a sufficient number of employees, is the availability of personnel with the appropriate level of human capital, in the form of skills, education, capable of developing and implementing innovations in the agricultural sector. An important indicator that characterizes the involvement of human capital in innovative processes is the employees involved in the performance of scientific and research works (hereinafter referred to as R&D). The percentage distribution of GDR special-

ists (researchers, technicians and support staff) to the entire population of Ukraine involved in the labor market was insignificant and amounted to 0.54%, including researchers – 0.35% [5]. For comparison, according to Eurostat, the highest similar indicators were in Denmark (3.18% and 2.2%), Finland (3.04% and 2.26%), Great Britain (2.29% and 1.68%) and the Netherlands (2.28% and 1.39%); the lowest – in Romania (0.54% and 0.34%), Cyprus (0.87% and 0.62%), Bulgaria (1.09% and 0.71%) and Poland (1.08% and 0.83%) [5].

Personnel security of the agricultural sector is impossible without scientific personnel. Statistical data indicate a rapid reduction of scientific personnel in Ukraine (a 51.2% decrease in the number of researchers in 2018 compared to the same figure in 2010) (Fig. 1), which testifies to the progression of the harmful inertial scenario of the development of Ukrainian science.

We will identify the most important challenges in the labor market for personnel security of agricultural enterprises.

1. Steady depopulation of the population of Ukraine, which reduces the number of people who can be involved in agricultural enterprises.

2. The progressive high level of population aging, which is a significant burden on the Pension Fund and, accordingly, the working-age population, which is already involved in agricultural enterprises.

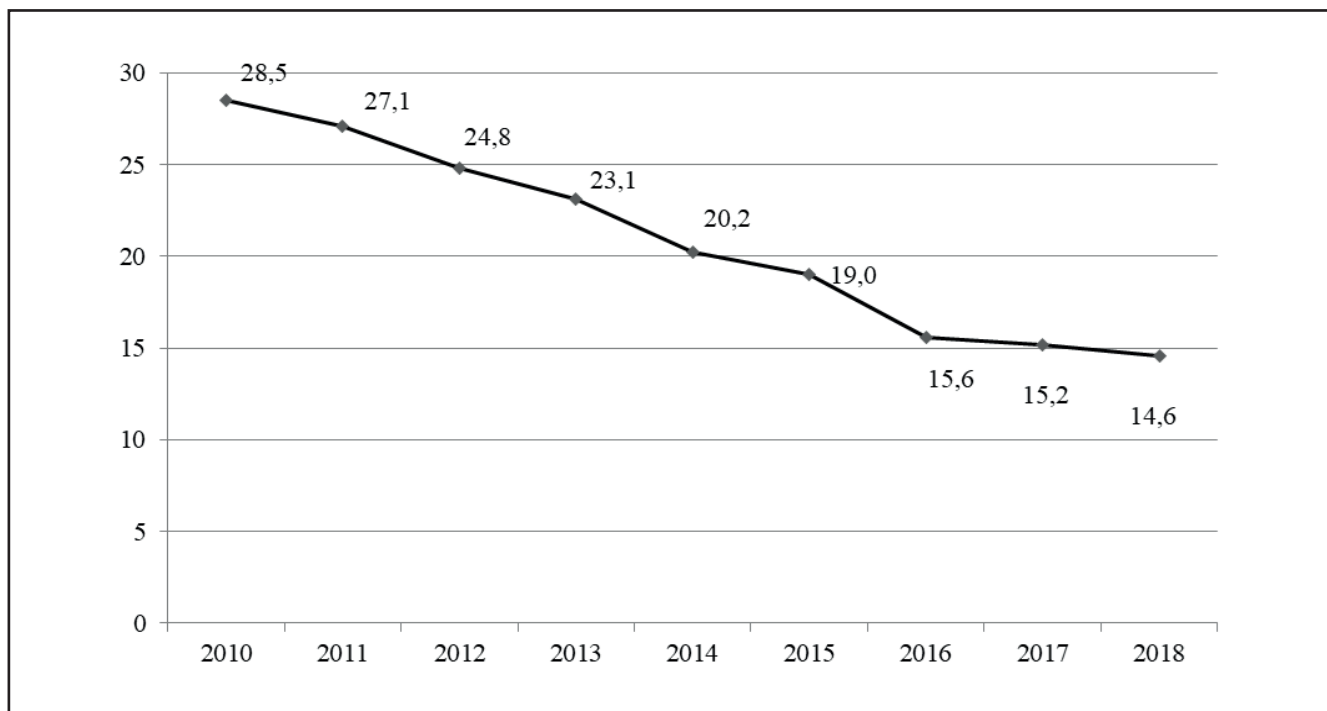

Fig. 1. The number of researchers involved in the implementation of the GDR in Ukraine, thousands of people Summarized by the authors according to the data: [5]

3. Too low an indicator of the duration and quality of life (especially among the rural population) compared to European countries, which forces people to work primarily to satisfy the lowest needs, according to A. Maslow's pyramid of needs.

4. A critical decrease in the quality of secondary education, which is the foundation for building up further knowledge necessary for the production of innovations, increasing personnel security in the agricultural sector.

5. The lack of connection between the needs of the real labor market and the market of educational services, which creates a shortage of professions that are necessary for the implementation of agribusiness.

Thus, it is possible to define a close dialectical relationship between the labor market, personnel security and innovative development of entrepreneurship in the agricultural sector. The labor market is a producer of innovative entrepreneurship and strong personnel security. Due to the availability of human resources on the labor market, which are involved in the production and distribution of innovative goods and services in the agricultural sector. The main hypothesis in the formed context is that without taking into account the trends occurring in the modern labor market, it is practically impossible to form means of state support for the innovative development of the agricultural sector and ways to ensure personnel security.

Conclusions

So, the main directions of the formation of personnel security of agricultural enterprises have been determined. It is emphasized that innovative entrepreneurship in the agricultural sector strengthens its positive impact on the labor market, which changes and sets the further trend of the development of the national labor market at the expense of stable personnel security. From another point of view, the labor market, due to the available intangible assets, acts as a supplier of human resources for agribusiness, which is the initiator of strengthening personnel security. In such a relationship, there is a synergistic effect of entrepreneurship in the agricultural sector, personnel security and the labor market, which determines and determines the current and prospective vector of the development of the national innovation system.

Список використаних джерел

1. Бондаренко–Берегович В. В. Управління економічною безпекою підприємств хлібопекарської галузі. Дисертація на здобуття наукового ступеня доктора філософії за спеціальністю 051 – економіка. Вінницький національний аграрний університет. Вінниця, 2021. 298 с.

2. Вдовенко Н.М., Федірець О.В., Зось–Кіор М.В., Гнатенко І.А. Роль енергоринку в менеджменті ресурсозбереження та ресурсоефективності конкурентоспроможних підприємств агропродовольчої сфери. Український журнал прикладної економіки. 2020. Том 5. № 4. С. 222–229.

3. Гнатенко І. А. Формування державних пріоритетів розвитку підприємництва в умовах інноваційної економіки. Дисертація на здобуття наукового ступеня доктора економічних наук за спеціальністю 08.00.03, м. Київ, 2020. 516 с.

4. Дуб Б. С. Розвиток системи економічної безпеки агрохолдингів. – Кваліфікаційна праця на правах рукопису. Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата економічних наук (доктора філософії) зі спеціальності 21.04.02 «Економічна безпека суб'єктів господарської діяльності». Черкаський національний університет імені Богдана Хмельницького, ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК». Черкаси, Київ, 2021. 356 с.

5. Державна служба статистики України <https://www.ukrstat.gov.ua/>

6. Живко З. Б. Сучасні методи забезпечення надійності персоналу: навчальний посібник у схемах і таблицях. Львів: ЛьвДУВС, 2019. 128 с.

7. Живко З. Б., Кредісов В. А., Гнатенко І. А., Гальонкін С. С. Інституціонально–матрична кластеризація в системі стратегічного управління інноваційною економікою в умовах зміни споживчих переваг, глобалізації, діджиталізації, формування економічної культури суспільства та сталого розвитку. Інвестиції: практика та досвід. 2021. № 21. С. 37–43.

8. Орлова–Курилова О. В., Ольшанський О. В., Буряк Є. В., Овчаренко Є. І. Державне регулювання розвитком інноваційного підприємництва в умовах зміни споживчих переваг: моделювання глобалізаційних та безпекових компонент. Агросвіт. 2021. № 16. С. 18–25.

9. Mayovets Y., Vdovenko N., Shevchuk H., Zos–Kior M., Hnatenko I. Simulation modeling of the financial risk of bankruptcy of agricultural enterprises in the context of COVID–19. Journal of Hygienic Engineering and Design. 2021. № 36. P. 192–198.

10. Rossokha V., Mykhaylov S., Bolshaia O., Diukariyev D., Galtsova O., Trokhymets O., Ilin V., Zos–Kior M.,

Hnatenko I., Rubezhanska V. Management of simultaneous strategizing of innovative projects of agricultural enterprises responsive to risks, outsourcing and competition. *Journal of Hygienic Engineering and Design*. 2021. № 36. P. 199–205.

11. Brockova K., Rossokha V., Chaban V., Zos–Kior M., Hnatenko I., Rubezhanska V. Economic mechanism of optimizing the innovation investment program of the development of agro–industrial production. *Management Theory and Studies for Rural Business and Infrastructure Development*. 2021. Vol. 43. No. 1. P. 129–135.

12. Mykhailichenko M., Lozhachevska O., Smagin V., Krasnoshtan O., Zos–Kior M., Hnatenko I. Competitive strategies of personnel management in business processes of agricultural enterprises focused on digitalization. *Management Theory and Studies for Rural Business and Infrastructure Development*. 2021. Vol. 43. No. 3. P. 403–414.

References

1. Bondarenko–Beregovych V. V. (2021). Management of economic security of enterprises in the bakery industry. Dissertation for obtaining the scientific degree of Doctor of Philosophy in specialty 051 – economics. Vinnytsia National Agrarian University. Vinnytsia, 298.

2. Vdovenko N., Fedirets O., Zos–Kior M., Hnatenko I. (2020). The role of the energy market in the management of resource conservation and resource efficiency of competitive enterprises in the agri–food sector. *Ukrayins'kyi zhurnal prykladnoyi ekonomiky [Ukrainian Journal of Applied Economics]*, 5.4, 222–229.

3. Hnatenko I. A. (2020). Formation of state priorities for the development of entrepreneurship in the conditions of the innovative economy. Dissertation for obtaining the scientific degree of Doctor of Economic Sciences by specialty 08.00.03, Kyiv, 516.

4. Dub B. S. (2021). Development of the system of economic security of agricultural holdings. – Qualification work on manuscript rights. Dissertation for obtaining the scientific degree of Candidate of Economic Sciences (Doctor of Philosophy) on the specialty 21.04.02 «Economic security of subjects of economic activity». Cherkasy National University named after Bohdan Khmelnytskyi, KROC University of Economics and Law. Cherkasy, Kyiv, 356.

5. State Statistics Service of Ukraine <https://www.ukrstat.gov.ua/>

6. Zhivko Z. B. (2019). Modern methods of ensuring personnel reliability: a study guide in diagrams and tables. Lviv: LvDUVS, 128.

7. Zhyvko Z., Kredisov V., Hnatenko I., Galonkin, S. (2021). Institutional–matrix clustering in the system of strategic management of innovative economy in the conditions of change of consumer preferences, globalization, digitalization, formation of economic culture of society and sustainable development. *Investytsiyi: praktyka ta dosvid [Investments: practice and experience]*, 21, 37–43.

8. Orlova–Kurilova O., Olshanskyi O., Buriak Ie., Ovcharenko Ie. (2021). State regulation of the development of innovative entrepreneurship in the face of changing consumer preferences: modeling of globalization and security components. *Agrosvit [Agroworld]*, 16, 18–25.

9. Mayovets Y., Vdovenko N., Shevchuk H., Zos–Kior M., Hnatenko I. (2021). Simulation modeling of the financial risk of bankruptcy of agricultural enterprises in the context of COVID–19. *Journal of Hygienic Engineering and Design*, 36, 192–198.

10. Rossokha V., Mykhaylov S., Bolshaia O., Diukariev D., Galtsova O., Trokhymets O., Ilin V., Zos–Kior M., Hnatenko I., Rubezhanska V. (2021). Management of simultaneous strategizing of innovative projects of agricultural enterprises responsive to risks, outsourcing and competition. *Journal of Hygienic Engineering and Design*, 36, 199–205.

11. Brockova K., Rossokha V., Chaban V., Zos–Kior M., Hnatenko I., Rubezhanska V. (2021). Economic mechanism of optimizing the innovation investment program of the development of agro–industrial production. *Management Theory and Studies for Rural Business and Infrastructure Development*, 43.1, 129–135.

12. Mykhailichenko M., Lozhachevska O., Smagin V., Krasnoshtan O., Zos–Kior M., Hnatenko I. (2021). Competitive strategies of personnel management in business processes of agricultural enterprises focused on digitalization. *Management Theory and Studies for Rural Business and Infrastructure Development*, 43.3, 403–414.

Дані про авторів

Зось–Кіор Микола Валерійович,

д. е. н., професор, професор кафедри менеджменту ім. І.А. Маркіної, Полтавський державний аграрний університет, м. Полтава, Україна

Гнатенко Ірина Анатоліївна,

д. е. н., професор, професор кафедри підприємництва та бізнесу, Київський національний університет технологій та дизайну, м. Київ, Україна

Ільїн Валерій Юрійович,

д. е. н., професор, професор кафедри маркетингу та реклами, Державний торговельно–економічний університет, м. Київ, Україна

ЕКОНОМІЧНІ ПРОБЛЕМИ РОЗВИТКУ ГАЛУЗЕЙ ТА ВИДІВ ЕКОНОМІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Прокопенко Олексій Володимирович,

к. філос. н., доцент, доцент кафедри філософії, культурології та інформаційної діяльності, Східноукраїнський національний університет ім. В. Даля, Україна

Data about the authors

Mykola Zos-Kior,

Dr. Sc. (Economics), Professor, Professor of I. Markina Department of Management, Poltava State Agrarian University, Poltava, Ukraine

Iryna Hnatenko,

Dr. Sc. (Economics), Professor, Professor of the Department of Entrepreneurship and Business, Ky-

iv National University of Technologies and Design, Ukraine, Kyiv

Valerii Ilin,

Dr. Sc. (Econ), Professor, Professor of the Department of Journalism and Advertising,

State University of Trade and Economics, Kyiv, Ukraine

Oleksii Prokopenko,

PhD in Philosophy, Associate Professor, Associate Professor of the Department of Philosophy, Cultural Studies and Information Activities, Eastern Ukrainian National University named after V. Dala, Ukraine

РОЗВИТОК РЕГІОНАЛЬНОЇ ЕКОНОМІКИ

<https://doi.org/10.5281/zenodo.7711790>

ШАБРАНЬСКА Н.І.

Дослідження стратегічних завдань в сфері регіонального розвитку, що потребують наукової, технологічної та інноваційної підтримки

Предметом дослідження є системний аналіз національного завдання 11.4 «Забезпечити своєчасне оповіщення населення про надзвичайні ситуації з використанням інноваційних технологій» та національного завдання 11.5. «Зменшити негативний вплив забруднюючих речовин, у т. ч. на довкілля міст, зокрема, шляхом використання інноваційних технологій» в сфері регіонального розвитку для побудови прогнозу на 2023–2030 рр. з метою досягнення Україною Цілей сталого розвитку (ЦСР).

Мета дослідження – проаналізувати національні завдання 11.4 та 11.5. ЦСР 11 «Сталий розвиток міст і громад», що потребують наукової, технологічної та інноваційної підтримки.

Методи дослідження. Порівняльний, логіко–структурний, аналітичний та системний аналіз.

Результати роботи. Отримано результати дослідження публікаційної та патентної активності, проаналізовані стратегічні (програмні) документи та обсяги фінансових ресурсів за 2015–2022 рр. для побудови прогнозів на 2023–2030 рр. з метою досягнення Україною ЦСР, зокрема, Цілі «Сталий розвиток міст і громад» та її національних завдань 11.4 «Забезпечити своєчасне оповіщення населення про надзвичайні ситуації з використанням інноваційних технологій» і 11.5. «Зменшити негативний вплив забруднюючих речовин, у т. ч. на довкілля міст, зокрема, шляхом використання інноваційних технологій».

Галузь застосування результатів. Економіка та управління національним господарством, методи і механізми регулювання економічних процесів та їх ефективність.

Висновки. По–перше, аналіз базується на всебічному вивченні та систематизації актуальних даних розвитку наукових та технологічних напрямів розвитку сфери регіонального розвитку, а саме міст і громад в Україні, отриманих із використанням міжнародних наукометричних і патентних баз даних. По–друге, були проаналізовані стратегічні (програмні) документи, які містять заходи з науково–інноваційної підтримки та інформацію з різних джерел щодо фінансових ресурсів для реалізації завдань 11.4 «Забезпечити своєчасне оповіщення населення про надзвичайні ситуації з використанням інноваційних технологій» і 11.5. «Зменшити негативний вплив забруднюючих речовин, у т. ч. на довкілля міст, зокрема, шляхом використання інноваційних технологій» за ЦСР 11.

Ключові слова: наукометричне та патентне дослідження, патентна активність, перспективний напрям, прогнозування, публікаційна активність, сфера регіонального розвитку, сталий розвиток міст і громад, технологічний напрям, ціль сталого розвитку.

SHABRANSKA N. I.

Research of strategic tasks in the field of regional development requiring scientific, technological and innovative support

The subject of the study is a systematic analysis of the national task 11.4 «Ensure timely notification of the population about emergencies using innovative technologies» and national task 11.5. «Reduce the negative impact of pollutants, including on the environment of cities, in particular, through the use of innovative technologies» in the field of regional development, to build a forecast for 2023–2030 in order to achieve Ukraine's Goals sustainable development (CSR).

The purpose of the study is to analyze national targets 11.4 and 11.5. SDG 11 «Sustainable development of cities and communities», requiring scientific, technological and innovative support.

Research methods. Comparative, logical–structural, analytical and systemic analysis.

Results of work. The results of a study of publication and patent activity were obtained; strategic (program) documents and the volume of financial resources for 2015–2022 were analyzed to build forecasts for 2023–2030 in order to achieve by Ukraine the CSR, in particular, the Goal of «Sustainable development of cities and communities» and its national targets 11.4 «To ensure timely notification of the population about emergencies using innovative technologies» and 11.5. «To reduce the negative impact of pollutants, including on the environment of cities, in particular, through the use of innovative technologies.»

The scope of the results. Economics and management of the national economy, methods and mechanisms for regulating economic processes and their efficiency.

Conclusions. Firstly, the analysis is based on a comprehensive analysis and systematization of current data on the development of scientific and technological areas of development of the field of regional development, obtained using international scientometric and patent databases. Secondly, strategic (program) documents containing scientific and innovative support activities and information from various sources on financial resources for the implementation of tasks 11.4 «Ensure timely notification of the population about emergencies using innovative technologies» and 11.5 were analyzed. «Reduce the negative impact of pollutants, including on the environment of cities, in particular through the use of innovative technologies» according to SDG 11.

Key words: scientometric and patent research, patent activity, promising direction, forecasting, publication activity, area of regional development, sustainable development of cities and communities, technological direction, goal of sustainable development.

Постановка проблеми. Питання пришвидшення сталого розвитку міст та громад за допомогою наукової, технологічної та інноваційної підтримки для розвитку основних сфер вітчизняної економіки та сфери регіонального розвитку, зокрема, є особливо актуальним для України в контексті підготовки проекту нових пріоритетних напрямів науково–технологічного розвитку України на період 2023–2030 рр., які базуватимуться на положеннях, викладених в Національній доповіді «Цілі сталого розвитку: Україна, 2017»[1], а також враховуватимуть глобальні технологічні тренди, що визначені із використанням міжнародних наукометричних та патентних баз даних.

Аналіз досліджень та публікацій з проблеми. Серед зарубіжних дослідників у сфері економіки й екоінновацій можна виділити таких, як П. Джеймс, М. Мідзінські, Р. Кемп, А. Рейд, К. Ренінгз, К. Фаслер, Т. Фоксон, Т. Цвік та ін. Значний внесок у дослідження інноваційної складової в сфері регіонального розвитку зробили такі вітчизняні науковці, як: В. Александрова, Т. Артьомова, Г. Андрощук, Ю. Бажал, О. Барановський, В. Геєць, Б. Жиляєв, К. Ілляшенко, К. Левчук, Р. Романюк та ін. Досвід проведення наукометричних і патентних досліджень глобальних технологічних трендів в основних сферах економіки з метою досягнення Україною Цілей сталого розвитку.

ку висвітлено в роботах В. Богомазової, Т. Кваші, О. Паладченко, Т. Писаренко, Л. Рожкової, Н. Березняк, Н. Шабранської.

Метою статті є виконання дослідження та аналіз національних завдань 11.4 «Забезпечити своєчасне оповіщення населення про надзвичайні ситуації з використанням інноваційних технологій» та 11.5. «Зменшити негативний вплив забруднюючих речовин, у т. ч. на довкілля міст, зокрема, шляхом використання інноваційних технологій» в сфері регіонального розвитку, а саме розвитку міст і громад, що потребують наукової, технологічної та інноваційної підтримки.

Виклад основного матеріалу. За ціллю сталого розвитку № 11 визначено шість національних завдань, два з яких потребують підтримки науки, технологій, інновацій:

– національне завдання 11.4. «Забезпечити своєчасне оповіщення населення про надзвичайні ситуації з використанням інноваційних технологій»;

– національне завдання 11.5. «Зменшити негативний вплив забруднюючих речовин, у т. ч. на довкілля міст, зокрема шляхом використання інноваційних технологій».

Пришвидшення регіонального розвитку міст і громад за допомогою наукової, технологічної та інноваційної підтримки розглядається у Національній доповіді «Цілі сталого розвитку: Україна» [1], яка визначає базові показники для досягнення Цілей сталого розвитку (ЦСР), а саме у ЦСР №11 «Сталого розвитку міст і громад» на-

ціональними завданнями 11.4. «Забезпечити своєчасне оповіщення населення про надзвичайні ситуації з використанням інноваційних технологій» та 11.5. «Зменшити негативний вплив забруднюючих речовин, у т. ч. на довкілля міст, зокрема шляхом використання інноваційних технологій».

У таблиці 1 наведено перелік рекомендацій за завданням 11.4 та 11.5, які передбачено у доповіді для досягнення ЦСР 11.

Моніторинговий звіт [2] Держстату України за 2021 р., який представляє аналітичні дані (див. табл. 2) щодо стану досягнення ЦСР за національними індикаторами показав, що за національним завданням 11.4 протягом 2015–2019 рр. за індикатором: Рівень впровадження (створення, модернізації, вдосконалення) місцевих автоматизованих систем централізованого оповіщення населення, показник зріс у 2,3 рази.

За національним завданням 11.5 протягом 2016–2020 рр. індикаторні показники змінилися наступним чином:

– Обсяг викидів у атмосферне повітря забруднюючих речовин стаціонарними джерелами викидів, % до рівня 2015 року, упав на 27,3 %;

– Кількість міст, у яких середньорічні концентрації основних забруднюючих речовин в атмосферному повітрі перевищують середньодобові гранично допустимі концентрації, збільшилася на одну одиницю.

Для деталізації досягнутого рівня наукового потенціалу щодо реалізації завдання № 11.4

Таблиця 1. Перелік рекомендацій для досягнення цілей за національними завданнями 11.4 та 11.5 ЦСР 11 «Сталий розвиток міст і громад»

№ за/п	Рекомендації щодо досягнення цілі	Кількісний індикатор виконання завдання ЦСР у 2030 року відповідно до Національної доповіді Цілі сталого розвитку: Україна[1]
Національне завдання 11.4.		
1	Розвиток системи оповіщення населення про загрозу або виникнення надзвичайних ситуацій, а також запобігання виникненню надзвичайних ситуацій, забезпечення реагування на них і подолання їх наслідків....[1]	Рівень впровадження (створення, модернізації, вдосконалення) місцевих автоматизованих систем централізованого оповіщення населення, %
Національне завдання 11.5.		
2	Мінімізація негативного впливу за будь-яким виміром (екологічний, безпековий тощо) на життя і здоров'я жителів...[1]	1 Обсяг викидів у атмосферне повітря забруднюючих речовин, стаціонарними джерелами викидів, % 2. Кількість міст, у яких середньодобові концентрації основних забруднюючих речовин в атмосферному повітрі перевищують середньодобові гранично допустимі концентрації, одиниць

Джерело: розроблено авторами на базі [1].

Таблиця 2. Динаміка індикаторів щодо стану виконання ЦСР № 11 «Сталого розвитку міст і громад» за національними завданнями 11.4 та 11.5 протягом 2015–2020 рр.

	2015	2016	2017	2018	2019	2020	Індекс індикаторів (2020/2016), %	Цільовий орієнтир, встановлений на 2020р.
Індикатори за національним завданням 11.4.								
Рівень впровадження (створення, модернізації, вдосконалення) місцевих автоматизованих систем централізованого оповіщення населення, %	0,05	0,05	0,05	0,1	0,2	4,8 ¹	–	Не встановлено
Індикатори за національним завданням 11.5.								
Обсяг викидів у атмосферне повітря забруднюючих речовин стаціонарними джерелами викидів, % до рівня 2015 року, %	100,0	107,7	90,5	87,8	86,1	78,3	72,7	Не встановлено
Кількість міст, у яких середньорічні концентрації основних забруднюючих речовин в атмосферному повітрі перевищують середньодобові гранично допустимі концентрації, одиниць	34	34	34	35	36	35	102,9	Не встановлено
Завислі речовини (пил)	11	10	9	11	11	7	70,0	–
Діоксид сірки	–	–	–	–	1	1	–	–
Оксид вуглецю	2	5	4	3	4	2	40,0	–
Діоксид азоту	23	23	21	22	26	25	108,7	–
Оксид азоту	1	2	1	2	2	2	100,0	–
Фенол	6	5	8	7	9	6	120,0	–
Сажа	1	1	1	1	1	–	–	–
Фтористий водень	2	2	2	2	3	–	–	–
Аміак	2	2	1	1	2	2	100,0	–
Формальдегід	22	23	24	25	25	23	100,0	–

¹ Місцеві автоматизовані системи централізованого оповіщення відповідно до Положення про організацію оповіщення про загрозу виникнення або виникнення надзвичайних ситуацій та зв'язку у сфері цивільного захисту, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 27 вересня 2017 р. № 733, створюються на території відповідної адміністративно-територіальної одиниці (району, міста, об'єднаної територіальної громади).

Відповідно до постанови Верховної Ради України від 17 липня 2020 р. № 807-IX «Про утворення та ліквідацію районів» більше ніж у 3 рази зменшилась кількість районів. Разом з цим, за звітний період на виконання пункту 9 Плану заходів щодо реалізації Концепції розвитку та технічної модернізації системи централізованого оповіщення про загрозу виникнення або виникнення надзвичайних ситуацій, затвердженого розпорядженням Кабінету Міністрів України від 11 липня 2018 р. № 488-р, проводилось впровадження місцевих систем централізованого оповіщення в регіонах України.

Зазначене привело до зростання відсотку впровадження систем з 0,2 % до 4,8 % [2]

Джерело: розроблено авторами на базі даних [2]

та 11.5 була досліджена публікаційна та патентна активність в цій сфері, зокрема, кількість наукових статей за період 2018–2021 рр., опублікованих українськими авторами за тематичним напрямом: в українських фахових журналах; у

міжнародних журналах; кількість поданих заявок та отриманих свідоцтв на об'єкти права інтелектуальної власності (ОПІВ). Використовувалась база даних Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського (НБУВ), а для визначення

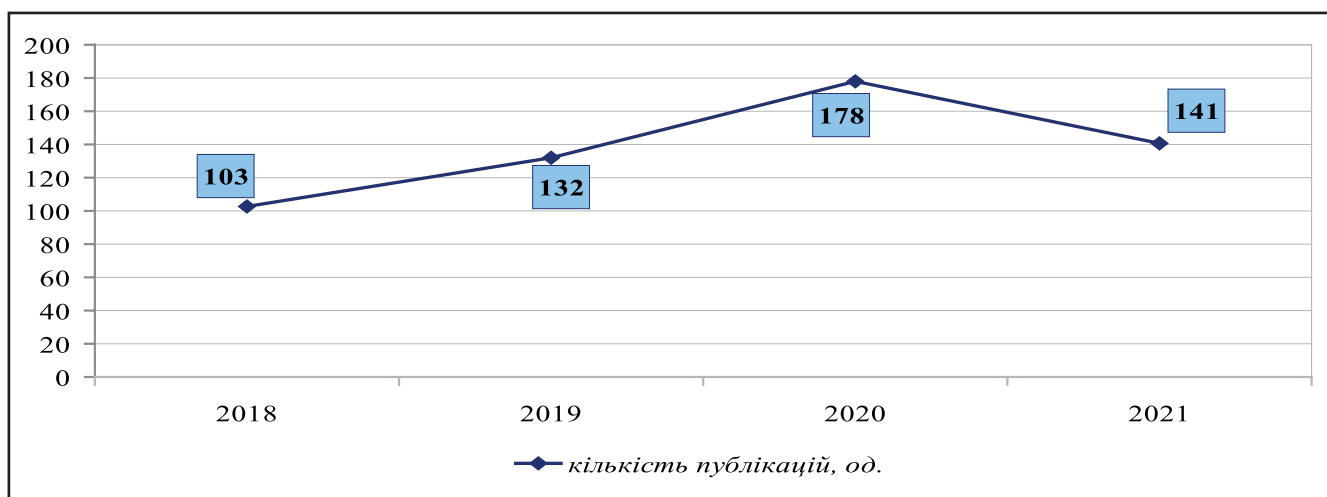

Рисунок 1. Розподіл кількості публікацій за базою даних НБУВ в Україні за національним завданням 11.4 ЦСР 11 «Сталий розвиток міст і громад» у 2018–2021 рр.

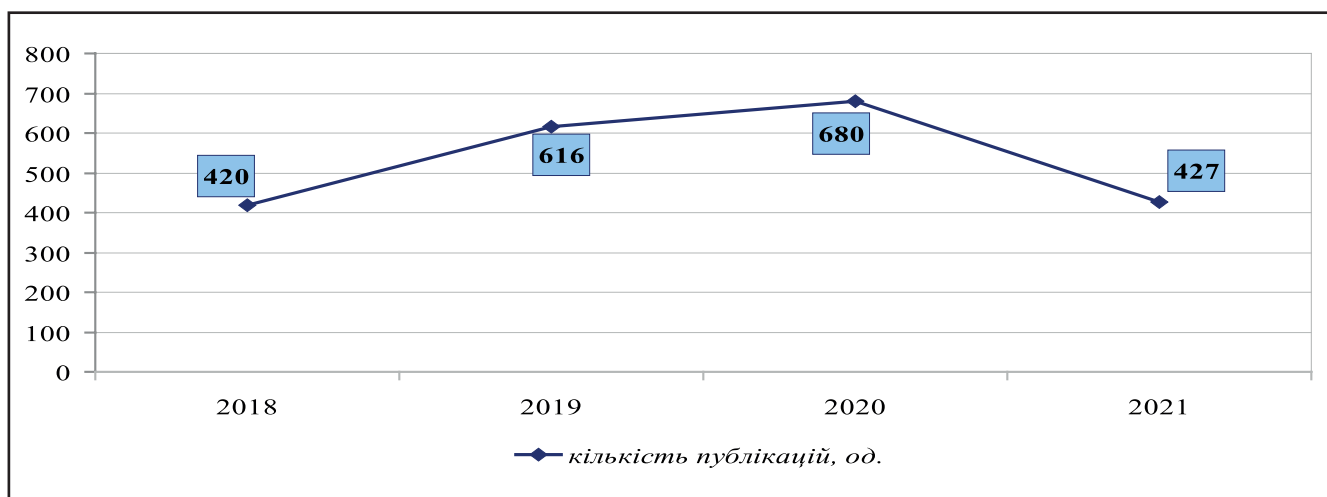

Рисунок 2. Розподіл кількості публікацій за базою даних НБУВ в Україні за національним завданням 11.5 ЦСР 11 «Сталий розвиток міст і громад» у 2018–2021 рр.

публікаційної активності у міжнародних журналах – БД Web of Science Core Collection (WoS). Для визначення патентної активності використовувалась БД Derwent Innovation.

1. Аналіз публікацій бази даних Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського (НБУВ) (рис.1). За національним завданням 11.4. «Забезпечити своєчасне оповіщення населення про надзвичайні ситуації з використанням інноваційних технологій» ЦСР 11 протягом 2018–2021 рр. кількість українських публікацій становить 554 од., відповідно, у 2021 їх кількість склала 141 од. Темпи публікаційної активності у 2020 р. до 2018 р. збільшилися на 172,8%. Найбільше тематичних публікацій в Україні відмічалось у 2020 (178од.) та 2021 (141 од.) роках.

За національним завданням 11.5. «Зменшити негативний вплив забруднюючих речовин, у т.

ч. на довкілля міст, зокрема шляхом використання інноваційних технологій» ЦСР 11 протягом 2018–2021 рр. кількість українських публікацій становить 2936 од., відповідно, у 2021 їх кількість склала 511 од. Темпи публікаційної активності у 2020 р. до 2018 р. збільшилися у 2 рази. Найбільше публікацій в Україні відмічалось у 2019 (750 од.) та 2020 (843 од.) роках. (див. рис.2).

2. Аналіз публікацій бази Web of Science. За національним завданням 11.4. «Забезпечити своєчасне оповіщення населення про надзвичайні ситуації з використанням інноваційних технологій» ЦСР 11 протягом 2018–2021 рр. кількість знайдених публікацій у світі складає 17768 од. Відповідно, кількість українських публікацій становить 304 од., що складає 1,7 % від загальної кількості публікацій у світі. Темпи публікаційної активності у 2020 р. до 2018 р. збільшилися на 166,6 %.

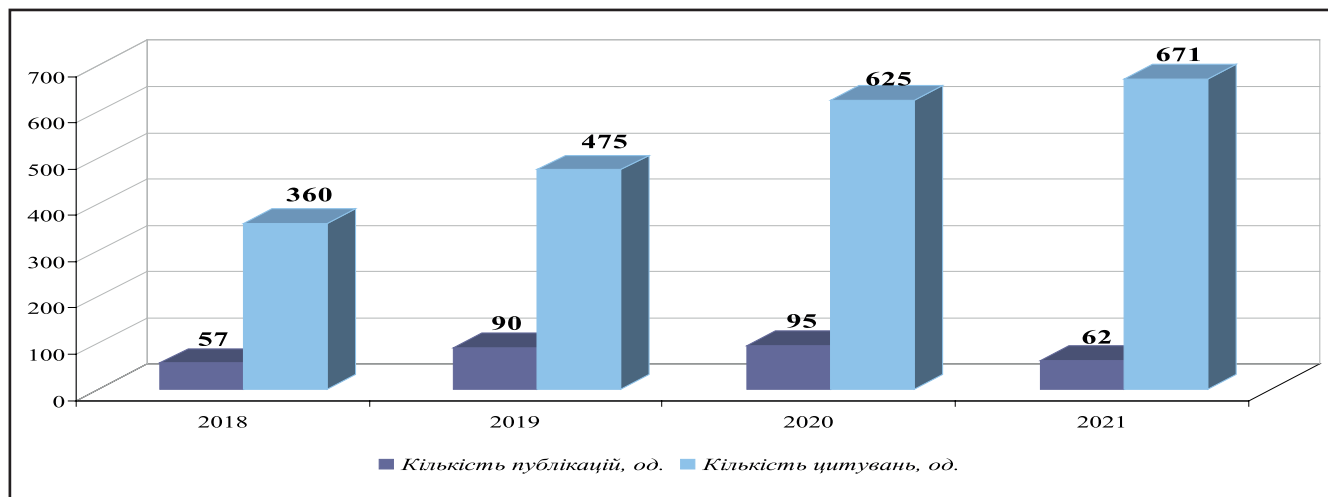

Рисунок 3. Розподіл кількості публікацій та цитувань українських авторів за базою даних WoS за національним завданням 11.4 ЦСР 11 «Сталий розвиток міст і громад» у 2018–2021 рр.

Джерело: розроблено автором на базі даних Web of Science

Найбільше публікацій національних авторів відмічалось у 2019 (90 од.) та 2020 (95 од.) рр.

Загальна активність щодо цитування в Україні за національним завданням 11.4. «Забезпечити своєчасне оповіщення населення про надзвичайні ситуації з використанням інноваційних технологій» у 2018–2021 рр. щорічно зростала в межах 45 – 150 цитувань, і у 2021 р. досягла 671 од., що у 1,9 рази більше показника 2018 р.

За національним завданням 11.5. «Зменшити негативний вплив забруднюючих речовин, у т. ч. на довкілля міст, зокрема шляхом використання інноваційних технологій» ЦСР 11 за період 2018–2021 рр. у світі було знайдено 135144

публікацій. Відповідно, кількість українських публікацій становить 785 од., що складає 0,6 % від загальносвітового показника. Публікаційна активність у 2021 р. до 2018 р. зросла у 1,9 рази. Найбільше національних публікацій відмічалось у 2019 (191 од.) та 2020 (278 од.) роках.

Загальна активність щодо цитування в Україні за національним завданням 11.5. «Зменшити негативний вплив забруднюючих речовин, у т. ч. на довкілля міст, зокрема шляхом використання інноваційних технологій» у 2018–2021 рр. щорічно зростала в межах 206 – 219 цитувань, і у 2021 р. досягла 1246 од., що у 2 рази більше показника 2018 р.

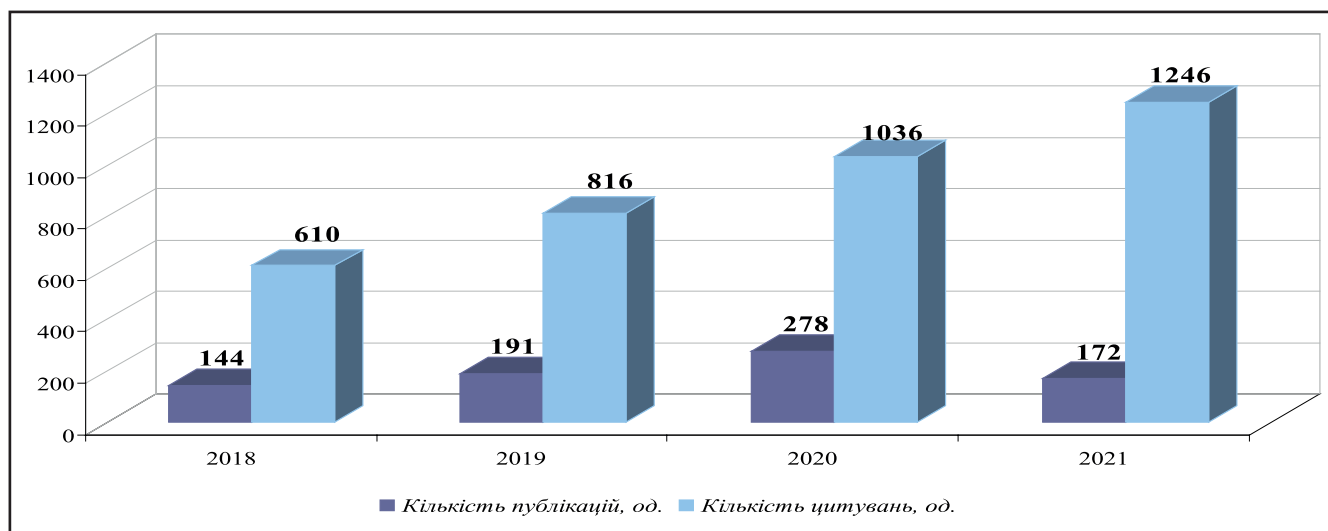

Рисунок 4. Розподіл кількості публікацій та цитувань за базою даних WoS в Україні за національним завданням 11.5 ЦСР 11 «Сталий розвиток міст і громад» у 2018–2021 рр.

Джерело: розроблено автором на базі даних Web of Science

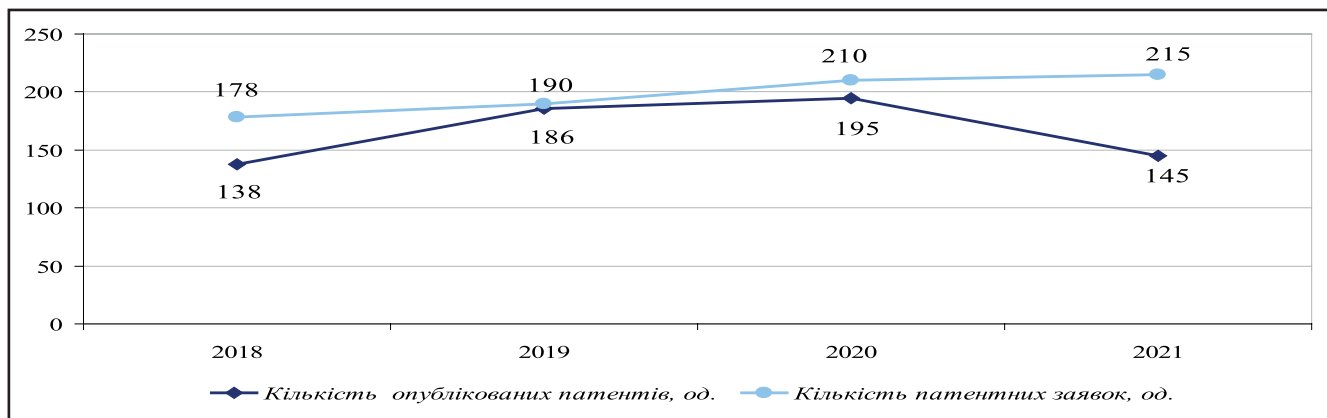

Рисунок 5. Динаміка патентування в Україні за національним завданням 11.4 ЦСР 11 «Сталий розвиток міст і громад» у 2014–2021 рр.

Джерело: Derwent Innovation

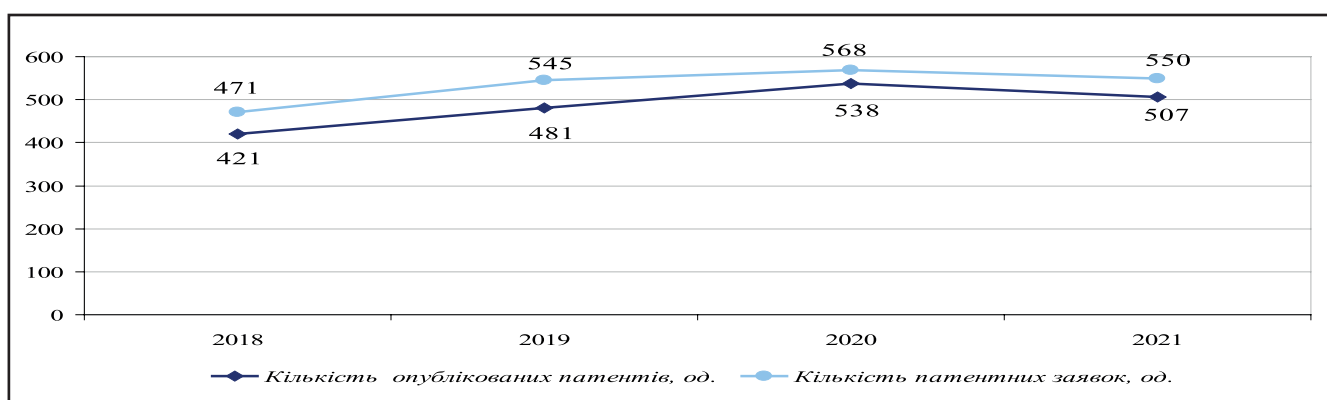

Рисунок 5. Динаміка патентування в Україні за національним завданням 11.4 ЦСР 11 «Сталий розвиток міст і громад» у 2014–2021 рр.

Джерело: Derwent Innovation

3. Аналіз патентної бази Derwent Innovation. За національним завданням 11.4. «Забезпечити своєчасне оповіщення населення про надзвичайні ситуації з використанням інноваційних технологій» ЦСР 11 протягом 2018–2021 рр. кількість знайдених патентів у світі склала 420016 од. Відповідно, кількість національних патентів становить 664 од., що складає 0,2% від загальної кількості таких у світі.

Темпи публікаційної активності у 2020 р. до 2018 р. збільшилися на 141,3%. Динаміка кількості патентних заявок має тенденцію до зростання.

За національним завданням 11.5. «Зменшити негативний вплив забруднюючих речовин, у т. ч. на довкілля міст, зокрема шляхом використання інноваційних технологій» ЦСР 11 протягом 2018–2021 рр. загальносвітова кількість знайдених патентів склала 374237 од. Відповідно, кількість патентів в Україні становить 1947 од., що складає 0,6% від загальної кількості опублікованих у світі.

Показник 2020 р. до 2018 р. збільшився у 2 рази. Динаміка кількості патентних заявок показує активне зростання.

У таблиці 3 представлено державні стратегічні документи, які містять заходи з науково-інноваційної підтримки 11 ЦСР для формування ефективного системи сталого розвитку міст та громад.

У таблиці 4 наведені обсяги фінансування за 2020–2021 рр. за наступними джерелами: моніторинг УкрІНТЕІ «Реалізація середньострокових пріоритетних напрямів інноваційної діяльності загальнодержавного рівня» (2020, 2021 рр.), «Реалізація пріоритетних напрямів розвитку науки і техніки та отримані результати» (2020, 2021 рр.) та Загальний обсяг фінансування ДіР відповідного ВЕД за даними Держстату [3].

Зокрема, загальний обсяг фінансування ДіР відповідного ВЕД за даними Держстату [3] за ВЕД «Технічні науки» 2020 р. склав 9824,8 млн. грн.; у порівнянні 2020 до 2018 р. фінансування в цій галузі збільшилось на 114,1 %

Таблиця 3. Взаємозв'язок заходів стратегій (програм) розвитку країни із національними завданнями 11.4 та 11.5 ЦСР 11 «Сталий розвиток міст і громад»

Перелік стратегічних (програмних) документів, які містять заходи з науково-інноваційної підтримки ЦСР	Назва заходу (-ів) стратегічного документа з науково-інноваційної підтримки ЦСР
Національне завданням 10.4	
1. План заходів щодо реалізації Концепції розвитку та технічної модернізації системи централізованого оповіщення про загрозу виникнення або виникнення надзвичайних ситуацій	Створення дослідного зразка територіальної автоматизованої системи централізованого оповіщення населення; Реконструкція територіальних автоматизованих систем централізованого оповіщення; Реконструкція місцевих автоматизованих систем централізованого оповіщення
2. Стратегія економічного розвитку Донецької та Луганської областей на період до 2030 року	Оповіщення населення про загрозу або виникнення надзвичайної ситуації та здійснення реконструкції та технічної модернізації територіальних та місцевих автоматизованих систем централізованого оповіщення про загрозу виникнення або виникнення надзвичайних ситуацій
3. Національної програми інформатизації на 2022–2024 роки	Модернізація загально державної автоматизованої системи централізованого оповіщення та територіальних систем централізованого оповіщення
4. Національна стратегія із створення безбар'єрного простору в Україні на період до 2030 року	Запровадження інформаційної доступності у випадках екстрених ситуацій
5. Державна стратегія регіонального розвитку на 2021–2027 роки	Забезпечення організації виконання на базі центрів безпеки системи оповіщення населення про загрозу або виникнення надзвичайної ситуації
Національне завдання 11.5	
1. Основні засади (стратегія) державної екологічної політики України на період до 2030 року	1. Розвиток низьковуглецевих технологій та інновацій; 2. Розробка та запровадження технологій скорочення викидів парникових газів у різних секторах економіки та технологій збільшення поглинання вуглецю
2. Державна стратегія регіонального розвитку на 2021–2027 роки	Забезпечення модернізації, технічного переоснащення та приведення у відповідність з вимогами Директив ЄС регіональних систем гідрометеорологічних спостережень та спостережень за забрудненням навколишнього природного середовища
3. Національний план дій з охорони навколишнього природного середовища на період до 2025 року	Розроблення та затвердження програм державного моніторингу у галузі охорони атмосферного повітря зон та агломерацій
4. Стратегія екологічної безпеки та адаптації до зміни клімату на період до 2030 року	Будівництво нових, реконструкція та модернізація очисних споруд; Забезпечення цифровізації адміністративних послуг та інформації про стан навколишнього природного середовища
5. Концепція Державної науково-технічної програми у сфері зміни клімату до 2030 року	Розвиток низьковуглецевих технологій та інновацій; Розробка та запровадження технологій скорочення викидів парникових газів у різних секторах економіки та технологій збільшення поглинання вуглецю
6. Національний план дій з охорони навколишнього природного середовища на період до 2025 року	Проведення наукових досліджень щодо розвитку економіки, низьковуглецевих технологій, оцінки вразливості до зміни клімату та інших інноваційних напрямів, що сприятимуть зменшенню антропогенного впливу на довкілля; Забезпечення створення баз даних, що містять відомості про найкращі доступні методи промислового і сільськогосподарського виробництва та технології, спрямовані на мінімізацію забруднення навколишнього природного середовища, ресурсо- та енергозбереження, мінімізацію викидів парникових газів, адаптацію до зміни клімату в усіх секторах економіки, використання озонобезпечних технологій

Таблиця 4. Обсяги фінансових ресурсів з різних джерел для реалізації завдання за ЦСР № 11 «Сталий розвиток міст і громад» у 2020–2021 рр.

Обсяг фінансових ресурсів з державного бюджету за пріоритетним напрямом у 2020 р. (моніторинг УкрІНТЕІ)	Обсяг фінансових ресурсів від підприємств та організацій України у 2020 р.
Національне завданням 11.4	
<p>Науково–технічні (експериментальні) розробки – 2020 р. – 51,9 млн. грн., 2021 р. 95,92 млн. грн. Нові апаратні рішення для перспективних засобів обчислювальної техніки, інформаційних та комунікаційних технологій 2020 р 45,92 млн. грн., 2021 р. 88,20 млн. грн. Суперкомп'ютерні програмно–технічні засоби, телекомунікаційні мережі та системи. гід– та клауд–технології 2020р. 5,98 млн. грн., 2021р. 7,72 млн. грн.</p>	<p>Інноваційні пріоритети – 2020 р. 0,24 млн. грн., 2021р. 1,29 млн. грн. Розвиток інформаційно–телекомунікаційної інфраструктури, впровадження новітніх інформаційних технологій, зокрема, гід– та хмарних технологій, комп'ютерних навчальних систем, систем електронного бізнесу – 2020р. 0,24 млн. грн., 2021 р. 1,04 млн. грн.. Розробка та стандартизація технологій зв'язку п'ятого покоління – 5G – технологій – 2020 р. данні відсутні, 2021р. 0,25 млн. грн.</p>
Національне завдання 11.5	
<p>Науково–технічні (експериментальні) розробки – 2020 р. – 60,14 млн. грн. 2021 р. – 78,62 млн. грн. Технології моделювання та прогнозування стану навколишнього природного середовища та змін клімату 2020р. – 56,70 млн грн, 2021 р. 75,75 млн грн. Технології очищення та запобігання забрудненню атмосферного повітря – 2020 р. 3,44 млн грн., 2021 р. 2,87 млн грн</p>	<p>Інноваційні пріоритети – 2020 р. 2,76 млн. грн., 2021 р. 1,82 млн. грн.. Застосування технологій замкненого циклу, технологій очищення, переробки та утилізації промислових і побутових відходів. – 2020 р. 0,60 млн. грн., 2021 р. 0,60 млн. грн. Застосування технологій поводження з радіоактивними відходами та зменшення їх негативного впливу на навколишнє природне середовище. – 2020 р. данні відсутні, 2021 р. 0,5 млн. грн. Застосування технологій зменшення шкідливих викидів та скидів 2020 р. – 2,16 млн. грн., 2021 р. 0,72 млн. грн..</p>

та за ВЕД «Природничі науки» 2020 р. склало 3944,8 млн. грн.

Всього за обсягами фінансових ресурсів з різних джерел для реалізації завдання ЦСР у 2020 / 2021 рр. було виділено:

– за даними Держстату на 2020 р.: на заходи щодо національного завдання 11.4 9824,8 млн. грн.; щодо національного завдання 11.5 – 3944,8 млн. грн.;

– у 2020 р. на науково–технічні (експериментальні) розробки стосовно завдання 11.4 – 51,9 млн. грн., стосовно завдання 11.5 – 60,14 млн. грн.;

– у 2021 р. на науково–технічні (експериментальні) розробки стосовно завдання 11.4 – 95,92 млн. грн., стосовно завдання 11.5 – 78,62 млн. грн.

– у 2020 р. за інноваційними пріоритетами стосовно завдання 11.4 – 0,24 млн. грн., стосовно завдання 11.5 – 2,76 млн. грн.;

– у 2021 р. за інноваційними пріоритетами стосовно завдання 11.4 – 1,29 млн. грн., стосовно завдання 11.5 – 1,82 млн. грн.

Висновки

Дослідження базується на всебічному аналізі та систематизації актуальних даних щодо наукових та технологічних напрямів сфери регіонального розвитку в Україні, отриманих із використанням міжнародних наукометричних і патентних баз даних. Були отримані наступні результати: кількість публікацій у вітчизняних фахових журналах за 2018–2020 рр., в т.ч. за завдання 11.4 – 554 од., за завданням 11.5 – 2936 од. (темпи росту 2020/2018 рр. за завданням 11.4 – 172,8 %, за завданням 11.5 – у 2 рази); кількість українських публікацій у міжнародних базах даних Web of Science за завданням 11.4 – 304 од., за завданням 11.5 – 785 од. (темпи росту 2020/2018 рр. за завданням 11.4. – 166,6 %, за завданням 11,5 – у 1,9 раз); кількість отриманих патентів українських патентоволодільців у БД Derwent Innovation у період 2018–2020 рр. за завданням 11.4. – 664 од., за завданням 11.5. – 1947 од. (темпи росту у період 2020/2018 рр. за завданням 11.4 склали 141,3 %, за завданнями 11.5 – у 2 рази).

РОЗВИТОК РЕГІОНАЛЬНОЇ ЕКОНОМІКИ

Були проаналізовані стратегічні (програмні) документи, які містять заходи з науково-інноваційної підтримки. Було виявлено п'ять стратегічних документів до завдання 11.4. («План заходів щодо реалізації Концепції розвитку та технічної модернізації системи централізованого оповіщення про загрозу виникнення або виникнення надзвичайних ситуацій», «Стратегія економічного розвитку Донецької та Луганської областей на період до 2030 року», «Національна стратегія із створення безбар'єрного простору в Україні на період до 2030 року», «Національна програма інформатизації на 2022–2024 роки», «Державна стратегія регіонального розвитку на 2021–2027 роки»). До завдання 11.5 знайдено шість стратегічних документів («Основні засади (стратегія) державної екологічної політики України на період до 2030 року», «Державна стратегія регіонального розвитку на 2021–2027 роки», «Національний план дій з охорони навколишнього природного середовища на період до 2025 року», «Стратегія екологічної безпеки та адаптації до зміни клімату на період до 2030 року», «Концепція Державної науково-технічної програми у сфері зміни клімату до 2030 року», «Національний план дій з охорони навколишнього природного середовища на період до 2025 року»).

Обсяги фінансових ресурсів, виділених з різних джерел для реалізації завдання за ЦСР у період 2020–2021 рр. були недостатніми. Загальний обсяг фінансування ДіР відповідного ВЕД за даними Держстату [3] становив: у 2020 р. за ВЕД «Технічні науки» склав 9824,8 млн. грн. та за ВЕД «Природничі науки» – 3944,8 млн. грн. Обсяг фінансових ресурсів, виділених з державного бюджету у 2020 р. на науково-технічні (експериментальні) розробки напрямів завдання 11.4 склав 51,9 млн. грн., до завдання 11.5 – 60,14 млн. грн.; у 2021 р. обсяги фінансування склали 95,92 млн. грн. та 78,62 млн. грн. відповідно; обсяг фінансування за інноваційними пріоритетами – у 2020 р. до завдання 11.4 склав 0,24 млн.

грн., др. завдання 11.5 – 2,76 млн. грн.; у 2021 р. відповідно 1,29 млн. грн. та 1,82 млн. грн.

Список використаних джерел

1. Цілі сталого розвитку: Національна доповідь, 2017. URL: <https://www.zoda.gov.ua/article/2353/natsionalna-dopovid-tsili-stalogo-rozvitku-ukrajina.html>
2. Моніторинговий звіт «Цілі сталого розвитку: Україна» – 2021 рік: Моніторинговий звіт, 2022 URL: https://ukrstat.gov.ua/csr_prezent/2020/ukr/st_rozv/publ/SDGs%20Ukraine%202021%20Monitoring%20Report%20Ukr.pdf
3. Наукова та інноваційна діяльність України – 2020: Статистичний збірник, 2021 URL: https://www.ukrstat.gov.ua/druk/publicat/kat_u/2021/zb/10/zb_Nauka_2020.pdf

References

- 1 Sustainable Development Goals: National Report, 2017. URL: <https://www.zoda.gov.ua/article/2353/natsionalna-dopovid-tsili-stalogo-rozvitku-ukrajina.html>
2. Monitoring report «Sustainable development goals: Ukraine» – 2021: Monitoring report, 2022 URL: https://ukrstat.gov.ua/csr_prezent/2020/ukr/st_rozv/publ/SDGs%20Ukraine%202021%20Monitoring%20Report%20Ukr.pdf
3. Scientific and innovative activity of Ukraine – 2020: Statistical collection, 2021 URL: https://www.ukrstat.gov.ua/druk/publicat/kat_u/2021/zb/10/zb_Nauka_2020.pdf

Дані про автора

Шабранська Наталія Ігорівна,

к. е. н., с.н.с. ДНУ «Український інститут науково-технічної експертизи та інформації», м. Київ, Україна
e-mail: tasha.stanker@gmail.com;

Data about the author

Natalia Shabranskay,

PhD in Economics, Senior Researcher of State Institution «Ukrainian Institute of Scientific and Technical Expertise and Information», Kyiv, Ukraine, 03680;
e-mail: tasha.stanker@gmail.com;

ЗМІСТ

Макроекономічні аспекти сучасної економіки

ВАСИЛЬЧАК С. В., ПЕТРИНЯК У. Я., ДУБИНА М. П., СОЛОВІЙ С. Б. Маркетингові інструменти забезпечення конкурентоспроможності бізнес структур в умовах інтеграції до ЄС.....	5
ІЛЛІЧОВ Р. В. Модифікація державних програм підтримки промисловості в умовах воєнного стану.....	12
КОЛОДІЙЧУК А. В. Статистичні системи оцінки адміністративного потенціалу інформатизації на макроекономічному рівні.....	18
ШЕДЯКОВ В. Є. Економічна культура проведення нової модернізації.....	23
ЗІНОВ'ЄВА О. В. Government relations як механізм організації взаємодії суб'єктів господарювання з органами державної влади.....	31

Економічні проблеми розвитку галузей та видів економічної діяльності

СКРИПНИК В. В., БЕЛЯЛОВ Т. Е., КОВАЛЕНКО М. В. Моделювання комплексного оцінювання системи управління фінансовою діяльністю агропідприємств.....	41
ВЛАСЕНКО В. А. Особливості розробки адаптивної інвестиційної стратегії підприємства в умовах діджиталізації національної економіки.....	48
БОДЮК А. В. Екологічні дослідження в економічній ресурсогеології урану.....	58
РЕДЗЮК Т. Ю. Особливості податкового обліку операцій з давальницькою сировиною в зовнішньоекономічній діяльності.....	65
КОРНЕЄВ В.В. Загрози фінансовій безпеці підприємствам України в умовах воєнного стану.....	71
ЗОСЬ-КІОР М. В., ГНАТЕНКО І. А., ІЛЬІН В. Ю., ПРОКОПЕНКО О. В. Особливості формування кадрової безпеки в системі управління аграрних підприємств в умовах сучасних ризиків.....	77

Розвиток регіональної економіки

ШАБРАНСЬКА Н. І. Дослідження стратегічних завдань в сфері регіонального розвитку, що потребують наукової, технологічної та інноваційної підтримки.....	84
--	----

CONTENT

Macro-economic aspects of modern economy

VASYLCHAK S. V., PETRYNYAK U. Ya., DUBYNA M. P., SOLOVII S. B. Marketing tools for ensuring the competitiveness of business structures in the conditions of EU integration.....	5
ILLICHOV R. V. Modification of state industry support programs under the martial conditions	12
KOLODIYCHUK A. V. Statistical systems for assessing the administrative potential of informatization at the macroeconomic level.....	18
SHEDYAKOV V. E. Economic culture of new modernization.....	23
ZINOVIEVA O. V. Government relations as a mechanism for organizing the interaction of business entities with authorities.....	31

Economic problems of development of branches and types of economic activity

SKRYPNYK V. V., BIELIALOV T. E., KOVALENKO M. V. Modeling of a comprehensive assessment of the system of managing the financial activities of agricultural enterprises	41
VLASENKO V. A. Features of developing the enterprise's adaptive investment strategy in the conditions of digitalization of the national economy	48
BODYUK A. V. Ecological research in the economic resource geology of uranium	58
REDZYUK T. Yu. Peculiarities of tax accounting of transactions with raw materials in foreign trade.....	65
KORNEEV V.V. Threats of the financial security of business entities in Ukraine under martial law	71
ZOS-KIOR M. V., HNATENKO I. A., ILIN V. Yu., PROKOPENKO O. V. Peculiarities of the formation of personnel security in the management system of agrarian enterprises in the conditions of modern risks	77

Development of a regional economic

SHABRANSKA N. I. Research of strategic tasks in the field of regional development requiring scientific, technological and innovative support	84
--	----

До авторів збірника

Шановні автори!

*Державний науково–дослідний інститут інформатизації та моделювання економіки
приймає до друку у збірнику
«Формування ринкових відносин в Україні» статті з економічної тематики*

При подачі статті до редакції необхідно оформити її за поданими нижче правилами, а також ретельно перевірити текст на предмет виявлення граматичних, орфографічних, стилістичних та інших помилок!

1. Стаття має відповідати тематичній спрямованості збірника.

2. Обов'язковими є рецензія фахівця у відповідній галузі науки.

3. У статті відповідно до вимог ВАК необхідні такі елементи:

Стаття має містити: індекс УДК, відомості про автора (ів) на трьох мовах;

– назва статті та анотація на трьох мовах (українська, російська, англійська), де чітко сформульовано головну ідею статті та обґрунтовано її актуальність;

– ключові слова на трьох мовах до 10 слів (українська, російська, англійська);

– *постановка проблеми* у загальному вигляді та її зв'язок із важливими чи практичними завданнями;

– *аналіз останніх досліджень і публікацій*, в яких започатковано розв'язання даної проблеми і на які спирається автор, виділення невирішених раніше частин загальної проблеми, котрим присвячується означена стаття;

– *формування цілей статті* (постановка завдання);

– *виклад основного матеріалу дослідження* з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів;

– *висновки з даного дослідження* і перспективи подальших розвідок у даному напрямку;

– *список використаних джерел* (українською та англійською мовами).

4. Обсяг – від 8 до 16 сторінок, формату А4 через інтервал 1,5. Поля: верхнє, нижнє, лівє, правє – 2 см. Абзац – 5 знаків. Шрифт: Arial, розмір – 12. Мова – українська.

5. Прізвище, ініціали, науковий ступінь розміщуються у правій верхній частині аркуша.

6. Відомості про автора: адреса, контактний телефон (домашній, робочий).

7. Статті, таблиці та формули мають виконуватися у редакторі Microsoft Word, якщо стаття містить формули, то вони мають набиратися у редакторі формул Microsoft Equation, який вбудований в усі версії програми Word.

8. Якщо стаття містить графіки чи діаграми, виконанні в інших програмах (такі як Excel, Corel Draw та ін.), то ці файли також додаються до статті в оригіналі програм, в яких вони виконані.

9. Графіки та діаграми можуть бути передані в графічних форматах: векторний – EPS, AI (шрифти переконвертовані в криві); растровий – TIF, 300 dpi, 256 кольорів сірого.

10. Зноски в документі мають бути оформлені за допомогою вбудованих функцій програми Word.

11. Назви файлів мають відповідати прізвищам авторів.

12. Статті надаються на диску, або іншому електронному носії інформації до диска обов'язково додаються статті в роздрукованому і якісному вигляді. Текст у електронному вигляді повинен відповідати тексту в надрукованому вигляді.

13. Статті не повинні містити приміток від руки та помарок, кожен лист статті підписується автором.

14. Посилання на джерела інформації є обов'язковими. Джерела подаються в кінці статті з основними вимогами до бібліографічних описів. Нумерація джерел вздовж тексту.

15. У разі невиконання вищевказаних вимог редакція не приймає статей до друку.

Редакція наукового збірника не несе відповідальності за авторські права статей, що подаються до друку.

Довідки за телефонами: (044) 239–10–49, (096) 309–42–80

Сайт збірника наукових праць: <http://ndiime.org.ua/>; e-mail: zbornik@ukr.net

Редакційна колегія

To the authors of the collection!

Dear authors!

*State Research Institute of Informatization and Economic Modeling
accepts economic articles for printing in the scientific collection
«Market Relations Development in Ukraine»*

When submitting an article to the editorial board, it is necessary to compose it according to the following rules, as well as carefully check the text to detect grammar, spelling, stylistic and other errors!

1. The article should correspond to the thematic orientation of the collection.
2. The review of a specialist (doctor of sciences) in the relevant field of science is mandatory.
3. The following elements are required in the article in accordance with the requirements of the HAC:
The article should contain: UDC bibliographic index, information about the author(s) in three languages;
– the title of the article and an abstract in three languages (Ukrainian, Russian, English extended annotation), where the main idea of the article is clearly formulated and its relevance is substantiated;
– keywords in three languages, up to 10 words (Ukrainian, Russian, English);
– *problem statement in general* and its connection with important or practical tasks;
– *analysis of recent researches and publications* in which the solution to this problem was initiated and author is based on them; the emphasis of previously unsettled parts of the general problem to which the article is devoted;
– *formation of the goals of the article* (statement of the task);
– *an outline of the main research material* with the full justification of the obtained scientific results;
– *conclusions from this study* and prospects for further investigation in this direction.
– *list of used sources, references*
4. Volume – from 8 to 16 pages, format A4 in interval 1,5. Fields: upper, lower, left, right – 2 cm. Paragraph – 5 characters. Font: Arial, size – 12. Language – Ukrainian.
5. The last name, initials, scientific degree are placed in the upper right of the sheet.
6. Information about the author: address, contact phone (home, work).
7. Articles, tables and formulas must be executed in Microsoft Word editor, if the article contains formulas, they should be typed in the Microsoft Equation formula editor that is Built-in to all versions of Word.
8. If the article contains graphs or charts, execution in other programs (such as Excel, Corel Draw, etc.), then these files are also added to the article in the original programs in which they are executed.
9. Charts and diagrams can be transmitted in graphic formats: vector – EPS, AI (fonts converted into curves); raster – TIF, 300 dpi, 256 colors gray.
10. Entries in the document must be made using the built-in features of the Word program.
11. The names of the files should correspond to the names of the authors.
12. Articles are provided on an electronic carrier, as well as necessarily added articles in printed and high-quality form. The text in electronic form must correspond to the text in printed form.
13. Articles should not contain handwritten notes and stamps, each article letter is signed by the author.
14. References to sources of information are mandatory. Sources are provided at the end of the article with the basic requirements for bibliographic descriptions. Numbering sources along the text.
15. In case of non-fulfillment of the above-mentioned requirements, the editorial board does not accept articles for printing.

The edition of the scientific collection is not responsible for the copyrights of the articles submitted for publication.

Inquiries by phone: (044) 239–10–49, (096) 309–42–80

Website of scientific bulletin: <http://dndiime.org.ua/>; e-mail: zbornik@ukr.net

Editorial team

Державний науково–дослідний інститут інформатизації та моделювання економіки

ФОРМУВАННЯ РИНКОВИХ ВІДНОСИН В УКРАЇНІ

Збірник наукових праць

№12 (259) 2022 р.

Періодичність – щомісячник

Головний редактор Студінська Г.Я.
Комп'ютерна верстка та дизайн Сердюк В.Л.

Підписано до друку 28.12.2022 р.
Формат 60x84 1/8. Папір офсетний
Ум. друк. аркушів 11,51.
Гарнітура Europe. Наклад 100 прим.

Державний науково–дослідний інститут інформатизації та моделювання економіки
Свідоцтво про державну реєстрацію: Серія КВ 22545–12443ПР від 20.02.2017 р.
Адреса редакції: 01014, м. Київ, бул. Дружби Народів, 38
<http://dndiime.org.ua/>, e-mail: zbornik@ukr.net

State Research Institute of Informatization and Economic Modeling

MARKET RELATIONS DEVELOPMENT IN UKRAINE

Collection of scientific works

No.12 (259) 2022

Frequency – monthly

Editor-in-Chief G. Studinska
Computer design and design V.Serdyuk

Signed for printing on 28.12.2022.
Format 60*84. 1/8. Paper offset
Conditional Printed Sheets 11,51.
Headset Europe. Circulation 100 copies

State Research Institute of Informatization and Economic Modeling
Certificate of state registration of printed mass media
Series KV 22545–12445PR from 02.20.2017
Editorial address, 01014, m. Kyiv, bul. Druzhby Narodiv, 38
<http://dndiime.org.ua/>, e-mail: zbornik@ukr.net